

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

ΤΜΗΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

**« ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΚΡΑΤΗΣΗΣ ΜΗΤΕΡΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ
ΒΡΕΦΩΝ ΣΤΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΚΡΑΤΗΣΗΣ ΜΗΤΕΡΩΝ
ΕΛΛΙΩΝΑΣ ΤΗΣ ΘΗΒΑΣ: Η ΑΣΚΗΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΕΡΓΑΣΙΑΣ»**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: ΕΠΙΚΟΥΡΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ ΙΓΝΑΤΙΑ

Σπουδάστριες:
ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΥ ΙΩΑΝΝΑ - ΕΛΕΝΗ ΓΚΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ –
ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΥ ΠΟΘΗΤΗ
Πάτρα, Νοέμβριος 2022

UNIVERSITY OF
PATRAS
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ

DEPARTMENT OF EDUCATION AND SOCIAL WORK

**“CONDITIONS OF DETENTION OF MOTHERS AND THE
TRAVEL OF INFANTS IN THE SOPHRONISTIC MOTHER
DETENTION STORE OF ELEONAS OF THEBAS: THE
PRACTICE OF SOCIAL WORK”**

THESIS
Patras, November 2022

Η πτυχιακή εργασία εγκρίθηκε από:

Το όνομα του επιβλέποντος εδώ

Το όνομα του μέλους της επιτροπής εδώ

Το όνομα του μέλους της επιτροπής εδώ

Ευχαριστίες...

Η παρούσα πτυχιακή εργασία διεκπεραιώθηκε στο Πανεπιστήμιο Πατρών, στο Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, κατά το έτος 2022. Η πτυχιακή μας εργασία θα ήταν αδύνατον να ολοκληρωθεί, χωρίς την καθοδήγηση και την συμβολή της Επιβλέπουσας μας. Έτσι επιθυμούμε να εκφράσουμε την ευγνωμοσύνη μας στην Επίκουρη Καθηγήτριας μας κ. Φαρμακοπούλου Ιγνατία, για την ευχάριστη συνεργασία, την υπομονή της, την καθοδήγηση της, την στήριξη και για όλες τις συμβουλές.

Επίσης, θα θέλαμε να εκφράσουμε τις ευχαριστίες μας στην Υπεύθυνη Κοινωνική λειτουργό του Καταστήματος κράτησης «Ελαιώνα», κ. Καρακατσάνη Κ., χωρίς της οποίας την συμβολή, δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί η έρευνα μας. Θερμές ευχαριστίες, οφείλουμε στην Κοινωνική Λειτουργό και την Ψυχολόγο/Κοινωνική λειτουργό που μας έδωσαν την ευκαιρία να τις πάρουμε συνέντευξη.

Ένα πολύ μεγάλο ευχαριστώ οφείλουμε στις Μητέρες που είχαν την καλύτερη δυνατή διάθεση, συμμετείχαν στην έρευνα μας και συνέβαλαν με τον τρόπο τους στο ερευνητικό κενό που υπάρχει για τις κρατούμενες μητέρες.

Τέλος, θέλαμε να ευχαριστήσουμε τους Καθηγητές μας, για όλα αυτά τα χρόνια που μας παρείχαν γνώσεις και έμπνευση, τις οικογένειες και τους φίλους μας για την αγάπη και την στήριξη τους.

Αρκτικόλεξο

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

Η.Π.Α.: Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής

ΚΑ: Κοινωνικός Λειτουργός

Σ.: Συνεντευξιαζόμενη

MINT: Mothers and Infants Together

WCCW: Washington Correctional Center for Women

RPP: Residential Parenting Program

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες...	4
Αρκτικόλεξο	5
Περίληψη	8
Abstract.....	9
Εισαγωγή	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο : ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΜΗΤΕΡΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΧΘΕΣ ΣΤΟ ΣΗΜΕΡΑ	12
1.1 Εννοιολογικοί Ορισμοί των Σωφρονιστικών Καταστημάτων και των Κρατούμενων Γυναικών	12
1.2. Ιστορική αναδρομή θεσμού του Σωφρονισμού και των Συνθηκών διαβίωσης των κρατούμενων γυναικών	15
1.3 Νομικό πλαίσιο στο εξωτερικό	19
1.4 Νομικό πλαίσιο στην Ελλάδα.....	22
Κεφάλαιο 2 ^ο : ΠΑΡΟΧΕΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΜΗΤΕΡΩΝ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΩΝ, ΣΚΙΑΓΡΑΦΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥΣ, ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΕΓΚΛΕΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΗΞΗ ΤΩΝ ΒΡΕΦΩΝ ΤΟΥΣ	25
2.1 Είδη σωφρονιστικών καταστημάτων	25
2.1.1 Είδη καταστημάτων κράτησης σε διεθνές επίπεδο	25
2.1.2 Είδη σωφρονιστικών καταστημάτων στην Ελλάδα.....	27
2.2. Παροχές των κρατούμενων γυναικών.....	28
2.2.1. Ψυχολογική και Ψυχιατρική Υποστήριξη Κρατούμενων Γυναικών	29
2.2.2 Υπηρεσίες Υγείας στις κρατούμενες	32
2.2.3 Εκπαίδευση κρατούμενων γυναικών	34
2.2.4. Πρόγραμμα Απεξάρτησης Φυλακισμένων Γυναικών.....	38
2.3. Προφίλ των κρατούμενων μητέρων.....	41
2.4. Συνέπειες στην Ανάπτυξη των βρεφών της Διαβίωσης τους στα Σωφρονιστικά Καταστήματα Γυναικών.....	44
3 ^ο Κεφάλαιο: Στάδια του Προγράμματος Μητρότητας στο Σωφρονιστικό Κατάστημα και ο Ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού	46
3.1. Ένταξη Εγκυμονούσας Κρατούμενης σε Πρόγραμμα Μητρότητας και ο Ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού	46
3.2. Προγράμματα Μητρότητας, για μητέρες βρεφών, εντός των Σωφρονιστικών Καταστημάτων	50
3.4. Αποχωρισμός Μητέρας – Βρέφους & Προγράμματα Μετάβασης.....	53
3.4.Α. Πρόγραμμα Μετάβασης Βρεφών από τα Σωφρονιστικά Καταστήματα σε Συγγενική Αναδοχή ή σε Φορείς στην Κοινότητα.....	53

3.4.B. Αποχωρισμός από την Μητέρα και ο Ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού	56
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο : Μεθοδολογία της έρευνας	60
4.1. Είδος της έρευνας και μεθοδολογία	60
4.2 Σκοπός της έρευνας	61
4.3 Στόχοι της έρευνας	61
4.5 Ερευνητικά ερωτήματα.....	62
4.6 Πληθυσμός της έρευνας και δείγμα της έρευνας.....	62
4.7. Χρόνος και τόπος της έρευνας	63
4.8 Μεθοδολογία προσέγγισης του δείγματος	63
4.9 Ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας	63
4.10 Περιορισμοί της έρευνας.....	64
5.1 Θεματικές Ενότητες Συνέντευξης.....	65
Ποιοτική Ανάλυση του Δείγματος.....	67
Α Θεματική ενότητα: Δημογραφικά χαρακτηριστικά	67
Β' Θεματική Ενότητα: Εγκυμοσύνη και Μεταγεννητική περίοδος στο κατάστημα κράτησης.....	71
Γ' Θεματική Ενότητα: Δυσκολίες εγκλεισμού και προτάσεις.....	79
αντιμετώπισης των προβλημάτων.	79
Δ' Θεματική Ενότητα: Αποχωρισμός.....	87
Κεφάλαιο 6 ^ο : Συμπεράσματα	91
6.1. Συμπεράσματα της Έρευνας των κρατούμενων μητέρων	91
6.3.Προτάσεις κοινωνικής πολιτικής	97
6.4. Προτάσεις για μελλοντική έρευνα	97
Βιβλιογραφία	99
Ελληνική βιβλιογραφία	99
Ξένη Βιβλιογραφία	106

Περίληψη

Αντικείμενο της πτυχιακής μας εργασίας αποτελούν «Οι συνθήκες κράτησης κρατούμενων μητέρων και το οδοιπορικό βρεφών στο σωφρονιστικό κατάστημα κράτησης μητέρων Ελαιώνας της Θήβας: η άσκηση της κοινωνικής εργασίας».

Αρχικά έγινε διασαφήνιση των Εννοιολογικών ορισμών των Σωφρονιστικών Καταστημάτων και των Κρατούμενων Γυναικών επιχειρώντας παράλληλα μία παρουσίαση της αναδρομής του θεσμού του Σωφρονισμού και των Συνθηκών διαβίωσης των κρατούμενων γυναικών. Αναφέρθηκαν τα είδη των σωφρονιστικών συστημάτων και η τυπολογία καθώς και το Νομικό πλαίσιο στο εξωτερικό και στην Ελλάδα.

Προχωρώντας στην ανάπτυξη της θεματικής, αναφερόμαστε σε δύο ειδικές κατηγορίες κρατουμένων, τις μητέρες και τα βρέφη που μεγαλώνουν μαζί τους. Για τις κατηγορίες αμφότερες αναφέρονται οι ειδικότερες προβλέψεις σε εθνικά και διεθνή κείμενα σκιαγραφώντας το προφίλ τους, τις συνθήκες διαβίωσης και τις συνέπειες του εγκλεισμού τους στην ανάπτυξη των βρεφών τους. Οι κοινωνικοί λειτουργοί προσφέρουν υπηρεσίες αξιολόγησης και παρέμβασης σε όλες τις κρατούμενες που χρήζουν βοήθειας ανεξαρτήτου αν είναι εγκυμονούσες ή μητέρες. Πραγματοποιούν ατομική συμβουλευτική, προσφέρουν αξιολογήσεις και ένταξη σε θεραπεία σε κατάλληλα προγράμματα, εντοπίζουν κρατούμενες που διατρέχουν κίνδυνο και συντονίζουν ομαδικές δραστηριότητες, με απώτερο σκοπό να βελτιώσουν και να βοηθήσουν την επανένταξη τους στην κοινωνία.

Η έρευνα της εργασίας της ομάδας είναι η ποιοτική έρευνα με τις ημιδομημένες συνεντεύξεις εστιάζοντας στις προσωπικές εμπειρίες των ατόμων, και στις ανθρώπινες αντιλήψεις, ιδέες, στάσεις και συμπεριφορές.

Συμπερασματικά, θα ήταν πολύ ορθό να υπάρξουν προγράμματα τα οποία να στελεχώνουν τα ελληνικά σωφρονιστικά καταστήματα με τους απαραίτητους επαγγελματίες ψυχικής αλλά και σωματικής υγείας. Επιπλέον κρίνουμε απαραίτητη την παρουσία βρεφονηπιακών προγραμμάτων εντός των καταστημάτων.

Λέξεις κλειδιά: παραβατικότητα, έγκλημα, κρατούμενες μητέρες, βρέφη, σωφρονιστικά καταστήματα, κοινωνική ένταξη, ψυχοκοινωνική υποστήριξη, κοινωνικός λειτουργός.

Abstract

The object of study for the following dissertation is comprised of the “Conditions of detention of mothers and the travel of the infants in the detention store “Eleonas” in Thiva”.

To begin, the clarification of the Conceptual definitions of the Penitentiary Facility of Imprisoned Women was presented parallel to a retrospection of the Penitentiary institutions and the living Conditions of the imprisoned women. The type of penitentiary systems and the typology as well as the Legal framework abroad and within Greece were mentioned.

Within the development of the dissertation, two specific classifications of incarcerated persons is addressed: women and the babies who are raised with them. For both these categories, specialized predictions in national and international texts sketch their profiles, their living conditions and the consequences of confinement to the development of their babies. The social workers offer services of evaluation and intervention to all incarcerated females who are in need of help regardless of whether they are pregnant or mothers. Individual counselling is carried out; evaluation and integration into therapy within appropriate programs are offered; inmates who may be in danger are detected and group recreation is coordinated with the higher goal of improving and helping their reintegration to society.

The research of the group project is realized through qualitative research with semi-structured interviews focusing on the personal experiences of the individuals and on human perceptions, ideas, attitudes and behavior.

In summary, it would be correct to have programs which staff the Greek penitentiary facilities with necessary psychiatric and physical healthcare professionals. Furthermore, the presence of infant-baby programs within the facilities is concluded as necessary.

Key Words: delinquency, crime, incarcerated mothers, infants, corrective institution, social integration, social and psychology support, social worker.

Εισαγωγή

Η μητρότητα αποτελεί ένα διαχρονικό θέμα συζήτησης και η φροντίδα των βρεφών έχει αποτελέσει επίκεντρο αρκετών ερευνών. Στην σύγχρονη εποχή πολλά κράτη δίνουν την δυνατότητα στις κρατούμενες μητέρες να κρατούν και να φροντίζουν τα βρέφη τους, μέσα στο σωφρονιστικό κατάστημα. Η μητρότητα στο σωφρονιστικό πλαίσιο, αν και συνιστά θέμα το οποίο συμβαδίζει με την σύγχρονη εποχή, δεν έχει ερευνηθεί επαρκώς. Έτσι η ομάδα μας αποφάσισε να συμβάλει στην κάλυψη του ερευνητικού κενού γύρω από αυτό το θέμα.

Το πρώτο κεφάλαιο της πτυχιακής μας εργασίας, επικεντρώνεται στους εννοιολογικούς ορισμούς, την ιστορική εξέλιξη του σωφρονιστικού θεσμού και το νομικό πλαίσιο των καταστημάτων κράτησης. Έχει παρατηρηθεί ότι ο σωφρονιστικός θεσμός έχει υποστεί πολλές αλλαγές από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Ο σωφρονισμός αρχίζει να υπάρχει από την αρχαιότητα με τις μεθόδους του πρόστιμου, την εξορία και την θανατική ποινή και συνεχίζει να εξελίσσεται στον μεσαίωνα με τα βασανιστήρια και τις άθλιες συνθήκες κράτησης. Με την άνοδο του διαφωτισμού, η ελευθερία θεωρείται το υπέρτατο αγαθό, και η ποινή της φυλάκισης καθιερώνεται από τις περισσότερες χώρες. Φτάνοντας στην Ελλάδα του σήμερα, έχουμε τα.... Τέλος το νομικό πλαίσιο που ακολουθείται στην σημερινή εποχή, έχει τις δικές του διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα κράτη, καθώς επίσης υπάρχουν και νόμοι από την Ευρώπη, τους οποίους τα κράτη μέλη της Ε.Ε. οφείλουν να ακολουθήσουν.

Το δεύτερο κεφάλαιο, εστιάζει στις παροχές για τις κρατούμενες μητέρες, τα είδη σωφρονιστικών καταστημάτων στην σημερινή εποχή, το προφίλ τους και τις συνέπειες κράτησης των βρεφών στο σωφρονιστικό πλαίσιο. Οι παροχές που έχουμε καταγράψει είναι η ψυχιατρική και ψυχολογική υποστήριξη, οι παροχές υγείας, τα προγράμματα εκπαίδευσης και απεξάρτησης. Ύστερα η εργασία εμπεριέχει στατιστικά στοιχεία από πρόσφατες έρευνες για τις κρατούμενες μητέρες και πως επηρεάζει ο εγκλεισμός την ανάπτυξη των βρεφών σε ψυχολογικό, νοητικό και αναπτυξιακό επίπεδο.

Στο τρίτο κεφάλαιο έχουμε καταγράψει τα προγράμματα εγκυμοσύνης, μητρότητας και αποχωρισμού για κρατούμενες μητέρες. Δυστυχώς στην Ελλάδα αλλά και στις περισσότερες χώρες, τα σωφρονιστικά καταστήματα ελλείπονται τέτοιων προγραμμάτων. Έτσι έχουμε αρκεστεί στην πολιτική που εφαρμόζεται για

κρατούμενες μητέρες αλλά και σε μερικά προγράμματα μητρότητας τα οποία υπάρχουν στις Η.Π.Α..

Στην ποιοτική έρευνα της παρούσας πτυχιακής εφαρμόστηκε η μέθοδος της θεματικής ανάλυσης. Ειδικότερα μέσα από την έρευνα θέλαμε να διερευνήσουμε την συνθήκη της μητρότητας μέσα στο σωφρονιστικό πλαίσιο αλλά και το οδοιπορικό του βρέφους μέσα σε αυτό. Έγινε μία ανάλυση για τα συναισθήματα των μητέρων στην διάρκεια της εγκυμοσύνης αλλά και στην μεταγεννητική περίοδο. Έγινε μνεία για τα συναισθήματα των μητέρων, τους προβληματισμούς τους, τις σκέψεις τους, την αντίληψη τους για την συμβίωση με το βρέφος στο σωφρονιστικό κατάστημα. Καταγράψαμε επίσης τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στο κατάστημα κράτησης και τις προτάσεις τους για την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης. Τέλος ακούσαμε και καταγράψαμε την γνώμη τους για τον αποχωρισμό της μητέρας από το βρέφος.

Στα συμπεράσματα προσθέσαμε και την γνώμη των κοινωνικών λειτουργών για τις απόψεις των κρατούμενων μητέρων και είχε πραγματικό ενδιαφέρον για μας, οι συγκλίσεις και οι αποκλίσεις τους στις απαντήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΜΗΤΕΡΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΧΘΕΣ ΣΤΟ ΣΗΜΕΡΑ

1.1 Εννοιολογικοί Ορισμοί των Σωφρονιστικών Καταστημάτων και των Κρατούμενων Γυναικών

Όροι που χρησιμοποιούνται στο σωφρονιστικό πεδίο, όπως παρεκκλίνουσα συμπεριφορά, έγκλημα και παραβατικότητα θεωρούνται από πολλούς ταυτόσημοι. Ωστόσο κάθε όρος έχει διαφορετική σημασία (Κασιμάτη, Παπαϊωάννου, Γεωργούλας, Πράνταλος, 2008).

Ακολουθώντας την κοινωνιολογική προσέγγιση, η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά θεωρείται μία δραστηριότητα η οποία παραβαίνει κάποιον θεσμοθετημένο κοινωνικό κανόνα. Επίσης ορίζεται και ως η συμπεριφορά η οποία τοποθετούμενη σε μία κλίμακα αποκλίνει από την μέγιστη δημόσια ομοφωνία. Ανάλογα με τον βαθμό απόκλισης της συμπεριφοράς η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά χωρίζεται σε δύο κατηγορίες: μεγάλης ομοφωνίας παρέκκλιση και μικρής ομοφωνίας παρέκκλιση. Παρότι συχνά ο όρος χρησιμοποιείται με αρνητική σημασία λειτουργώντας και ως ετικέτα, η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά δεν είναι απαραίτητο να είναι αρνητική. Ενίοτε μία συμπεριφορά να παρουσιάζει θετική παρέκκλιση όπως για παράδειγμα στην περίπτωση ενός καλλιτέχνη (Thio, 2008).

Ως παραβατική συμπεριφορά, ορίζεται η δραστηριότητα ενός ατόμου η οποία παρεμβάίνει τους κοινωνικούς κανόνες και ταυτόχρονα διαταράσσει την ομοιόσταση του κοινωνικού συνόλου. Η παραβατική συμπεριφορά περιλαμβάνει την παράβαση ποινικών κανόνων, την πρόκληση σωματικής βλάβης, την καταπάτηση ξένης περιουσίας, τα ηθικά εγκλήματα, τα εγκλήματα κατά του κοινού, την αυτοκαταστροφική συμπεριφορά (Βουτσάς, Μιτρίτσάκη, 2013).

Η εγκληματικότητα αφορά παραβατικές πράξεις, οι οποίες κρίνονται από το κοινωνικό σύνολο και τον ποινικό κώδικα ως πολύ σοβαρές. Η εγκληματική συμπεριφορά σχετίζεται με την καταπάτηση της επικρατούσας κοινωνικής ηθικής και συνεπάγεται την επιβολή κυρώσεων. Στην ουσία το έγκλημα είναι πιο σοβαρή μορφή παραβατικής

συμπεριφοράς. Με το πέρασμα του χρόνου ο όρος έγκλημα αντικαθίσταται από τον όρο παραβατικότητα για την αποφυγή του στιγματισμού του ατόμου και την ετικετοποίηση του ως εγκληματία (Κασιμάτη, Παπαϊωάννου, Γεωργούλας, Πράνταλος, 2008).

Ως σωφρονιστική επιστήμη ορίζεται ο εγκληματολογικός τομέας, ο οποίος ασχολείται με την έρευνα και την μελέτη της βελτίωσης της δομής και της λειτουργίας των σωφρονιστικών καταστημάτων, έχοντας ως γενικότερο στόχο την ορθότερη επανένταξη και κοινωνικοποίηση των παραβατών του ποινικού κώδικα. Στην σωφρονιστική επιστήμη ανήκουν ως αντικείμενα η σωφρονιστική πολιτική και το σωφρονιστικό σύστημα.

Το σωφρονιστικό σύστημα αποτελεί την συνάθροιση των κανόνων και των αρχών υλοποίησης των ποινικών κυρώσεων κατά της προσωπικής ελευθερίας, λαμβάνοντας υπόψη δύο παράγοντες την πολιτεία και τα κρατούμενα άτομα. Επακολούθως, παρατηρείται διαφοροποίηση στους τύπους σωφρονιστικών συστημάτων ανάμεσα στα κράτη, καθώς η διαμόρφωση του τύπου σωφρονιστικού συστήματος επηρεάζεται από τις πολιτιστικές, θρησκευτικές και κοινωνικές αντιλήψεις (Μηλιώνη, 2015).

Ο όρος φυλακή τα τελευταία χρόνια αντικαθίσταται από διαφορετικούς όρους όπως κατάστημα κράτησης και σωφρονιστικό κατάστημα. Ο λόγος της παραπάνω αντικατάστασης είναι η αποφυγή του στίγματος του ατόμου που λαμβάνει τις σωφρονιστικές υπηρεσίες (Αλεξιάδης, 2001).

Ο Σωφρονιστικός Κώδικας στην Ελλάδα (Ν. 2776/1999) ορίζει τις φυλακές ως καταστήματα κράτησης, που ανήκουν στο σωφρονιστικό σύστημα της χώρας και περιέχονται στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Δικαιοσύνης.

Στο συνέδριο της Γενεύης (1955) διαμορφώθηκε ο ορισμός του ανοιχτού συστήματος κράτησης. Το ανοικτό κατάστημα κράτησης έχει κύριο χαρακτηριστικό την απουσία υλικών και φυσικών φραγμάτων, τα οποία αποσκοπούν στην πρόληψη της απόδρασης. Επίσης χαρακτηρίζεται από την καλλιέργεια ατομικής ευθύνης του κρατούμενου ατόμου απέναντι στην κοινότητα. Το ανοικτό σύστημα κράτησης επιτρέπει στο άτομο να εκμεταλλευτεί την παρεχόμενη ελευθερία του χωρίς όμως να προβαίνει στην κατάχρηση της (Σχίζας, 2013).

Όπως ορίζεται από τον νόμο (ΥΑ 58819/7.4.2003 ΦΕΚ Β 463 17.4.2003, Άρθρο 2), «Ως "κατάστημα κράτησης" εννοείται η ειδική περιφερειακή υπηρεσία του Υπουργείου Δικαιοσύνης που υπάγεται στη Γενική Διεύθυνση Σωφρονιστικής

Πολιτικής και λειτουργεί σε επίπεδο διεύθυνσης» (ΥΑ 58819/7.4.2003 ΦΕΚ Β 463 17.4.2003).

Ο Howard (2012) υποστήριξε ότι το πλαίσιο των καταστημάτων κράτησης, ορίζεται ως χώρος μάθησης για τους κρατούμενους και όχι ως μία δομή στην οποία η εισαγωγή ενός ατόμου συνεπάγεται στην τιμωρία του (Αρχιμανδρίτου, 2012).

Σύμφωνα με τον Reginald (2003), ο σωφρονισμός διαφέρει από την τιμωρία στον τρόπο μεταχείρισης των κρατούμενων. Ειδικότερα η μεταχείριση αλλάζει από κρατούμενο σε κρατούμενο, καθώς κάθε άτομο απαρτίζεται από διαφορετική προσωπικότητα και έχει διαφορετικές δυνατότητες για εξέλιξη. Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, τα σωφρονιστικά καταστήματα θα ήταν ορθότερο να χωρίζονται σε κατηγορίες ανάλογα με τις μεθόδους σωφρονισμού που εφαρμόζουν και τις ανάγκες που παρουσιάζουν οι κρατούμενοι. Τα σωφρονιστικά καταστήματα μπορούν να θεωρηθούν ως ένα μέσο «κοινωνικοποίησης», «σωφρονισμού» και «αποκατάστασης» το οποίο αποβλέπει την ομαλή επανένταξη των ατόμων στο κοινωνικό σύνολο χωρίς τον κίνδυνο υποτροπιασμού, ύστερα από την ολοκλήρωση της ποινής τους (Sorochi, 2015).

Τα σωφρονιστικά καταστήματα αποτελούν οργανώσεις που απονέμουν δικαιοσύνη επιδρώντας με ένα ιδιαίτερο τρόπο στη σωφρονιστική μεταχείριση των κρατουμένων (Χαϊδου, 2018).

Στην αγγλική ορολογία υπάρχει διαχωρισμός στην σημασία των λέξεων “Jail” & “Prison”. Στα ελληνικά και οι δύο λέξεις μεταφράζονται ως φυλακή, ωστόσο η λέξη “Jail” αναφέρεται σε κατάσταση κράτησης που αφορά είτε υπόδικα άτομα είτε άτομα τα οποία έχουν διαπράξει πλημμελήματα. Από την άλλη, η λέξη “Prison” αντιστοιχεί σε καταστήματα κράτησης για άτομα τα οποία έχουν καταδικασθεί σε ποινή φυλάκισης της οποίας η διάρκεια υπερβαίνει τον έναν χρόνο. Ωστόσο και οι δύο όροι είναι πεπερασμένοι καθώς πλέον χρησιμοποιούνται άλλες ορολογίες όπως “correctional institutions” και “penitentiary” (Belcher, 2021).

Υπόδικος ονομάζεται ο κρατούμενος που αναμένει την πραγματοποίηση της δίκης για την οποία έχει παραπεμφθεί. Κατάδικος ονομάζεται ο κρατούμενος ο οποίος έχει καταδικασθεί σε ισόβια κάθειρξη. Ενώ ο όρος «κρατούμενος», χαρακτηρίζει γενικά το άτομο το οποίο βρίσκεται είτε στο κρατητήριο είτε σε κάποιο σωφρονιστικό κατάστημα (Μπαμπινιώτης, 2019).

Τέλος σωφρονιστικοί υπάλληλοι είναι οι εργαζόμενοι επαγγελματίες στο πλαίσιο των σωφρονιστικών καταστημάτων και έχουν ως βασικό ρόλο την οργάνωση και την ορθή λειτουργία του σωφρονιστικού πλαισίου (Δανοπούλου, 2017).

1.2. Ιστορική αναδρομή θεσμού του Σωφρονισμού και των Συνθηκών διαβίωσης των κρατούμενων γυναικών

Ο θεσμός του σωφρονισμού και η σημασία της φυλάκισης έχουν υποστεί πολλές αλλαγές από εποχή σε εποχή και από κοινωνία σε κοινωνία. Οι αλλαγές αυτές αιτιολογούνται από το γεγονός ότι τα δεδομένα αλλάζουν σε κάθε κοινωνία έχοντας ως αποτέλεσμα την τροποποίηση, την εξέλιξη και την καθιέρωση νέων κανόνων και συμπεριφορών.

Σωφρονισμός στα χρόνια της αρχαιότητας

Η φυλάκιση, ως ποινή και μέθοδος σωφρονισμού δεν υπήρχε ανέκαθεν. Αρχίζοντας από την περίοδο της αρχαιότητας, βλέπουμε ότι υπάρχει διαφορετική σημασία στο όρο «φυλακή», όπου φυλακή αποκαλούνταν η προστασία των τειχών ή των θαλασσινών περιοχών τους μέσα από την περιπολία (Παύλου, Γιούνη, 2003). Ωστόσο υπήρχε ο όρος του σωφρονισμού εκείνη την περίοδο που όμως χρησιμοποιούσαν διαφορετικές τακτικές ως προς την εφαρμογή του.

Συγκεκριμένα εφαρμόζονταν τρεις τακτικές σωφρονισμού: το πρόστιμο, η εξορία και η θανατική ποινή (Ρήτας, 2018). Η εξορία είχε πολύ έντονο ατιμωτικό χαρακτήρα, καθώς το άτομο δεν είχε την άδεια να επιστρέψει στην πόλη του αλλά ούτε και να την επισκεφθεί (Ρόγκα, 2013). Συνήθως εξόριστοι ήταν άτομα τα οποία είχαν υψηλή δημοτικότητα, πολιτική και οικονομική επιρροή (Ρήτας, 2018). Μέρος αυτής της ποινής αποτελούσε και ο εξοστρακισμός. Μία διαδικασία κατά την οποία καταγραφόταν το όνομα του εξόριστου σε ένα όστρακο και στην συνέχεια αυτό το όστρακο μεταφερόταν από πόλη σε πόλη (Ρόγκα, 2013). Ένα παράδειγμα ατόμου που τιμωρήθηκε με αυτόν τον τρόπο ήταν ο Θεμιστοκλής (Μπαρμπαγιαννίδης, 2019). Η «εσχάτη των ποινών» όπως αλλιώς έχει χαρακτηριστεί η θανατική ποινή, ήταν η αυστηρότερη μορφή τιμωρίας η οποία εφαρμοζόταν για αρκετούς αιώνες σε πολλές χώρες (Ρόγκα, 2013). Για να γίνει απτή η διάρκεια της εφαρμογής της θανατικής ποινής ως τιμωρία, στην Ελλάδα επισημοποιήθηκε η κατάργηση της το 1993 (νόμος 2172/1993, άρθρο 33), μία ημερομηνία που δεν απέχει πολύ από την σημερινή εποχή.

Στην αρχαιότητα οι τακτικές αντιμετώπισης των παραβατών δεν είχαν σκοπό να σωφρονίσουν τον άνθρωπό αλλά να τον τιμωρήσουν και να αποτελέσει παράδειγμα στους άλλους πολίτες ώστε να μην διαπράξουν κάποιο έγκλημα (Ρόνγκα, 2013).

Το πρώτο άτομο που έκανε αναφορά σε φυλακές, ήταν ο Πλάτωνας μέσα από τις ριζοσπαστικές ιδέες του και πρωτοποριακές απόψεις του, οι οποίες περιλαμβάνονται στο έργο του «Η Πολιτεία». Ωστόσο οι προτεινόμενες λύσεις του Πλάτωνα για τον σωφρονισμό ήταν μη αποδεκτές και ασκήθηκε κριτική απέναντι τους (Τσουκνάκη, 2020).

Από τις μεσαιωνικές πρακτικές σωφρονισμού στην αλλαγή μεθόδων τον 18^ο αιώνα

Στην μεσαιωνική περίοδο κύρια μέθοδος αντιμετώπισης των εγκληματικών συμπεριφορών ήταν η σωματική τιμωρία, η οποία περιλάμβανε βασανιστικές πρακτικές στο σώμα του εκάστοτε παραβάτη και συνήθως εφαρμοζόντουσαν δημόσια παρέχοντας «Θέαμα» αλλά και παραδειγματισμό στους υπόλοιπους πολίτες (Λυδάκη, 2016).

Οι γυναίκες εκείνη την χρονική περίοδο δεν φαίνεται να είχαν αυξημένη εγκληματική δραστηριότητα. Κύριοι λόγοι για την καταδίκη γυναικών της εποχής, αποτελούσαν η μοιχεία, η μαγεία, η πορνεία και μικροκλοπές. Οι παραπάνω πράξεις θεωρούνταν και διαχωρίζονταν ποινικά ως «γυναικεία εγκλήματα» ενώ σαν συμπεριφορές είχαν έναν έμφυλο χαρακτήρα. Αυτό ήταν αποτέλεσμα της προσπάθειας της κοινωνίας να ελέγξει και να περιορίσει τόσο την σεξουαλικότητα όσο και την γενικότερη δραστηριότητα της γυναίκας. Επίσης η αντιμετώπιση των γυναικείων παραβάσεων ήταν πιο αυστηρή και σκληρότερη σε σχέση με αυτή των ανδρικών παραβάσεων (Π. Δέμελη, 2007).

Τον 16^ο αιώνα με την σταδιακή ανάπτυξη της βιομηχανίας, δημιουργήθηκαν οι οίκοι εργασίας (workhouses) οι οποίοι θα μπορούσαν να θεωρηθούν και ως μια πρώιμη μορφή φυλακής. Πρόκειται για εργοστάσια της εποχής τα οποία είχαν ως στόχο να εξαντλήσουν τους εργαζόμενους τόσο σωματικά όσο και ψυχολογικά (Κόρος, 2016).

Σταδιακά οι βίαιες σωματικές μέθοδοι και πρακτικές χρησιμοποιούνταν με περισσότερη διακριτικότητα, και σιγά σιγά από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα μέχρι τις αρχές του 19^{ου} αιώνα οι παραπάνω εφαρμογές άρχισαν να ξεθωιάζουν. Ταυτόχρονα σημειώνονται αλλαγές στα ποινικά συστήματα της Ευρώπης και οι νομικοί λειτουργοί μεταφέρουν την εστίαση τους από το σώμα στην ψυχή του κατηγορούμενου. Έτσι τον 18^ο αιώνα, ξεκινάνε να εφαρμόζονται διαφορετικές μέθοδοι σωφρονισμού οι οποίες σχετίζονται με την ελευθερία και την ιδιοκτησία των παραβατών. Η φυλάκιση ξεκινάει

να κυριαρχεί ως ποινή εκείνη την περίοδο καθώς η ελευθερία αρχίζει να θεωρείται πανανθρώπινο αγαθό (Κ. Μπαμπάσικας, 2013).

Κατά την διάρκεια του 18^ο αιώνα δεν υπήρχε διαχωρισμός των κρατούμενων με βάση το φύλο. Αν εξαιρέσουμε συγκεκριμένες περιοχές της Ευρώπης, για παράδειγμα την Βρετανία και την Ολλανδία, στις οποίες υπήρχαν χώροι αναμόρφωσης και εργασίας για τις έγκλειστες γυναίκες, στην υπόλοιπη Ευρώπη οι γυναίκες στεγάζονταν στον ίδιο χώρο με τους άνδρες. Αντίθετα στην Ελλάδα έχουμε τον διαχωρισμό του φύλου στα σωφρονιστικά καταστήματα ήδη από τον 18^ο αιώνα. Πιο συγκεκριμένα μετά την τουρκοκρατία, αν και δεν πραγματοποιήθηκαν, υπήρξαν φιλόδοξα σχέδια για μεταρρυθμίσεις στα ελληνικά σωφρονιστικά καταστήματα (Δεμέλη, 2007).

Είδη σωφρονιστικών συστημάτων και τυπολογία

Η μετάλλαξη των σωφρονιστικών καταστημάτων, τα οποία είχαν στόχο τόσο την έκτιση της ποινής όσο και την πραγματοποίηση της κοινωνικής επανένταξης του ατόμου, πραγματοποιήθηκε σταδιακά με την πάροδο των χρόνων. Στην διάρκεια της μετάλλαξης υπήρξαν διάφορα είδη καταστημάτων.

Το πρώτο είναι το κοινοβιακό σύστημα. Το σύστημα αυτό εμφανίζεται με κύριο στόχο την αναπλήρωση εργατικών χεριών καθώς είχε προηγηθεί η υπερπόντια μετανάστευση και ένας μακροχρόνιος πόλεμος. Εφόσον υπήρχε έλλειμα εργατικής δύναμης τα παραβατικά άτομα κρίθηκαν κατάλληλα για εισαγωγή σε καταναγκαστική εκτέλεση εργασιών μέσα σε κλειστά ιδρύματα (Γκρέκου, 2018). Η δομή του ιδρύματος ήταν κοινοβιακή, καθώς οι κρατούμενοι μοιράζονταν τους ίδιους θαλάμους. Για το συγκεκριμένο σύστημα ασκήθηκε κριτική και θεωρήθηκε αναποτελεσματικό, για αυτό το λόγο καταργήθηκε σταδιακά (Γαλανοπούλου, 2021).

Στην Ελλάδα αν εξαιρέσουμε τις Φυλακές Επταπύργιου Θεσσαλονίκης (Γεντί Κουλέ), που θύμιζαν κοινοβιακό σύστημα καθώς υπήρχαν κοινά δωμάτια, δεν εφαρμόστηκε νομικά το κοινοβιακό σύστημα (Κόρος, 2016).

Ύστερα υπήρξε το απομονωτικό (Πενσυλβανικό) σύστημα, το οποίο είχε ως χαρακτηριστικό την απομόνωση του κρατούμενου και οποιαδήποτε εργασία πραγματοποιούνταν σε ατομικό επίπεδο. Πλεονεκτήματα εκείνου του συστήματος θεωρούνταν το γεγονός ότι η άσκηση εξουσίας στα άτομα δεν έβρισκε αντίσταση λόγω της απομόνωσης, αλλά και η δυνατότητα αυτοπαρατήρησης και αφύπνισης της συνείδησης. Βασικό μειονέκτημα του απομονωτικού συστήματος ήταν ότι λόγω της

απομόνωσης το άτομο δυσκολευόταν στην κοινωνική επανένταξη (Γαλανοπούλου, 2021).

Το μικτό (Ωβούρνειο) σύστημα αποτέλεσε ένα συνδυασμό των δύο προηγούμενων συστημάτων, και εφαρμόστηκε αρχικά στο Auburn της Ν. Υόρκης το 1824, από το οποίο πήρε και το όνομα του. Ακολουθώντας την δομή του συστήματος οι κρατούμενοι εργάζονταν μαζί την μέρα χωρίς να επιτρέπεται η μεταξύ τους η επικοινωνία και η αλληλεπίδραση, ενώ το βράδυ αποχωρίζονταν και κοιμόντουσαν σε ξεχωριστούς θαλάμους (Κόρος, 2016).

Το 1837 εφαρμόστηκε με το διάταγμα του Όθωνα «Περί Σωφρονιστικής Φυλακής» το Ωβούρνειο σύστημα στην Ελλάδα. Το 1900 ιδρύθηκε οι «Κεντρικαί Γυναικείαι Φυλακαί Αβέρωφ», η οποία αποτέλεσε την πρώτη αυτόνομη γυναικεία φυλακή με κελιά και αρχικά προοριζόταν να εφαρμόσει το Ωβούρνειο σύστημα. Ένας λόγος για τον οποίο, η Ελλάδα ίδρυσε ξεχωριστές φυλακές για το γυναικείο φύλο νωρίτερα από τις αγγλοσαξονικές χώρες, είναι επειδή εκείνη την εποχή οι γενικότερες κοινωνικές νόρμες αποδοκίμαζαν την συναναστροφή και την αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο φύλων (Π. Δέμελη, 2007).

Τα παραπάνω συστήματα αποτελέσαν τους πυλώνες για την δημιουργία και την εξέλιξη άλλων συστημάτων όπως το Ιρλανδικό και μετέπειτα το σύγχρονο. Το σύγχρονο αποτελεί το σύστημα το οποίο εφαρμόζουν οι περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες και προϋποθέτει κονδύλια και κοινωνική ανάπτυξη (Γκρέκου,2018).

Γυναικεία σωφρονιστικά καταστήματα από τον 19^ο στον 20^ο αιώνα και συνθήκες διαβίωσης των κρατούμενων μητέρων στο σήμερα

Από τα πρώτα σωφρονιστικά καταστήματα του 19^{ου} αιώνα ήταν ο Οίκος Αναμόρφωσης, ο οποίος εφαρμόστηκε αρχικά στο Λονδίνο (1557 και 1575) και στο Άμστερνταμ Ολλανδίας (1596 και 1597) (Κόρος, 2016).

Τον 19^ο αιώνα, ξεκινάει από τις Η.Π.Α. ένα κίνημα διεκδίκησης καλύτερων συνθηκών διαβίωσης και πιο ανθρώπινης αντιμετώπισης των ατόμων που εκτελούν την ποινή τους στα σωφρονιστικά καταστήματα. Πυροδότηση του παραπάνω κινήματος ήταν το κίνημα του 1960 για τα δικαιώματα των Αφροαμερικανών (Κ. Μπαμπάσικας, 2013). Επιπρόσθετα τον 19^ο αιώνα καθιερώνεται ξεχωριστός χώρος εγκλεισμού για τα δύο φύλα στις υπόλοιπες περιοχές της Ευρώπης αλλά και στις Η.Π.Α.. Ταυτόχρονα αλλάζει η μεταχείριση και ο τρόπος λειτουργίας των φυλακών. Στόχος των γυναικείων

σωφρονιστικών καταστημάτων ήταν να επανενταχθεί η γυναίκα στην κοινωνία έχοντας διαπαιδαγωγηθεί κατάλληλα ώστε να ακολουθήσει τα γυναικεία πρότυπα της τότε κοινωνίας που ήταν η εκτέλεση του ρόλου μίας μεσοαστής γυναίκας/σύζυγού/μητέρας (Π. Δεμέλη, 2007).

Στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα κυρίαρχη θέση έχουν δύο τύποι σωφρονιστικών καταστημάτων. Το πρώτο είδος ήταν τα τιμωρητικού τύπου καταστήματα κράτησης, τα οποία είχαν ως στόχο να περιορίσουν και να τιμωρήσουν τους κρατούμενους σκοπεύοντας να τους επιβάλλουν έναν συγκεκριμένο τρόπο συμπεριφοράς και στάσης. Το δεύτερο είδος καταστημάτων κράτησης αποτελούσαν οι φυλακές μεταχείρισης, των οποίων το προσωπικό απαρτιζόταν από ειδικευόμενους επαγγελματίες και όχι μόνο από φύλακες. Στόχος των φυλακών μεταχείρισης ήταν να ενσωματώσουν με ομαλό τρόπο τους αποκλίνοντες στην κοινωνία.

Με την «σωφρονιστική μεταρρύθμιση» όροι οι οποίοι στοχοποιούσαν τους σωφρονιζόμενους αντικαταστάθηκαν με νέες μετονομασίες. Τέλος παρατηρείται η εφαρμογή νέων μεθόδων όπως η απροσδιόριστη ποινή, τα θεραπευτικά προγράμματα, ο διαχωρισμός και η μεταχείριση των κρατούμενων (Δρόσου, 2016).

Φτάνοντας στο σήμερα, σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρώπινων Δικαιωμάτων από το σύνολο των κρατούμενων ατόμων στην Ελλάδα μόνο το 5,2% είναι γυναίκες κρατούμενες. Τα γυναικεία αυτοτελή κλειστά ιδρύματα στην Ελλάδα είναι δύο, στα οποία διαμένουν το 90,4% του συνόλου των κρατούμενων γυναικών. Το 78% του συνολικού αριθμού των κρατούμενων γυναικών (συνήθως καταδικασθείσες) διαμένουν στο Γυναικείο Σωφρονιστικό Κατάστημα Θήβας, στο οποίο κρατούνται και μητέρες. Το 15,3% του συνόλου των γυναικών σε κράτηση βρίσκεται στο Αυτοτελές Κατάστημα Γυναικών Κορυδαλλού, ενώ το 9,6% των κρατούμενων γυναικών διαμένουν σε σωφρονιστικά καταστήματα ανδρών που περιλαμβάνουν ξεχωριστό τμήμα κράτησης για τις γυναίκες (Α. Πιτσέλα, 2016).

1.3 Νομικό πλαίσιο στο εξωτερικό

Στο πέρασμα του χρόνου, στα σωφρονιστικά καταστήματα των Η.Π.Α., έχουν καταγραφεί επανειλημμένες βίαιες συμπεριφορές και λαθεμένες μεταχειρίσεις που καταπατούν τα δικαιώματα των κρατούμενων ατόμων. Το ανώτατο δικαστήριο των

Η.Π.Α. έχει κάνει πολλές προσπάθειες διεκδίκησης και διασφάλισης αυτών των δικαιωμάτων και έχει αρκετά αποτελέσματα. Ο σωφρονιστικός κώδικας της Αμερικής αποβλέπει ότι οι κρατούμενοι έχουν όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα και δεν επιτρέπεται να καταπατούνται (Quegley, 2015).

Οι συνθήκες των καταστημάτων κράτησης πρέπει να συμμορφώνονται με τα σύγχρονα πρότυπα ευπρέπειας και να μην καταπατούν την αξιοπρέπεια των ατόμων. Στις Η.Π.Α. υπάρχει ειδική νομοθεσία τροφίμων, η οποία εστιάζει στα καταστήματα κράτησης και διαφέρει από την γενική τροφική νομοθεσία. Αρχικά το φαγητό στα σωφρονιστικά καταστήματα πρέπει να είναι επαρκές για όλους τους κρατούμενους καθώς θεωρείται βασική ανθρώπινη ανάγκη, ενώ απαιτείται υπάλληλος ο οποίος να έχει πιστοποιηθεί στην ασφάλεια τροφίμων. Όλα τα καταστήματα κράτησης ακόμη και τα τοπικά, είναι υποχρεωμένα να παρέχουν ειδική διατροφή για κρατούμενους που ακολουθούν διαφορετική διατροφική ρουτίνα για λόγους υγείας, θρησκείας ή ιδεολογίας. Μόνο σε πολύ ακραίες περιπτώσεις επιτρέπεται η ελαχιστοποίηση του φαγητού σε μη σωφρονιζόμενο άτομο (Cyrus, 2007).

Σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση του νομοθετικού πλαισίου και την διεκδίκηση της βελτίωσης συνθηκών διαβίωσης των κρατούμενων έχει ο Σωφρονιστικός Οργανισμός της Νέας Υόρκης (Correctional Association of New York). Ο συγκεκριμένος οργανισμός έχει συμβάλλει σημαντικά στις παροχές σωματικής και ψυχικής υγείας στο χώρο των σωφρονιστικών καταστημάτων. Αξιοσημείωτες είναι οι αλλαγές στο Τμήμα Σωφρονιστικών Υπηρεσιών (Department Of Correctional Services / DOCS), το οποίο αναλαμβάνει να παρέχει τις υπηρεσίες του σε σχεδόν 60.000 κρατούμενους λειτουργώντας αποτελεσματικά και ανεξάρτητα (Beck, 2010).

Το 2017 η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης είχε αρχίσει μία δράση για την διαφοροποίηση των Ευρωπαϊκών Σωφρονιστικών Κανόνων, οι οποίοι τελικά υιοθετήθηκαν τον Ιούλιο του 2020. Οι συζητήσεις για την αναθεώρηση των κανόνων πραγματοποιήθηκε από το Συμβούλιο Ποινολογικής Συνεργασίας, το οποίο υπάγεται στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Εγκληματολογικών Προβλημάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης. Το περιεχόμενο των συζητήσεων για την αναθεώρηση των Σωφρονιστικών Κανόνων είχε ως επίκεντρο την προάσπιση των δικαιωμάτων των κρατούμενων που βρίσκονται σε σωφρονιστικά καταστήματα στη Ευρώπη. Οι διαμόρφωση των κανόνων εστίασε σε οκτώ επίπεδα: τον διαχωρισμό και την απομόνωση, τις γυναίκες, μετανάστες, περιοριστικά μέτρα και μέσα ακινητοποίησης, αιτήματα και καταγγελίες, στελέχωση καταστημάτων κράτησης και ελάχιστες εγγυήσεις λειτουργίας, οργάνωση

γραφειοκρατίας (αρχεία και φάκελοι) και τέλος επιθεωρήσεις και παρακολούθηση (Smit, Slade, 2020).

Η Ευρώπη έχει συνάψει επίσης αρκετές συνθήκες οι οποίες επικεντρώνονται στους σωφρονιστικούς κανόνες. Ο Τομέας Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει καθοριστικό ρόλο στις ευρωπαϊκές συνεργασίες των 27 κρατών μελών για ζητήματα που αφορούν την δικαιοσύνη και την ασφάλεια. Μερικές από αυτές τις συνθήκες είναι η Συνθήκη του Μάαστριχτ, η συνθήκη του Άμστερνταμ, η συνθήκη της Λισαβόνας, η Eurojust και η Ηλεκτρονική Δικαιοσύνη (Κασιμάτη, Πέγιου, Γαλάνη, 2015).

Στην περίοδο της πανδημίας του 2020, τα Ευρωπαϊκά κράτη επέβαλαν πρόσθετους κανόνες για τον έλεγχο διασποράς του ιού. Οι κανόνες αυτοί αφορούσαν, τα γενικά προληπτικά μέτρα, προστατευτική ενδυμασία, προϊόντα υγιεινής και διαγνωστικά τεστ, μείωση του πληθυσμού στις φυλακές με τον κατ' οίκον περιορισμό, τις υπηρεσίες υγείας, τα νέα εισερχόμενα άτομα, τις επισκέψεις και τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους (Coutinho, 2020).

Στο Ηνωμένο Βασίλειο ο νόμος ορίζει ότι η μητέρα μπορεί να κρατήσει το βρέφος μέχρι την ηλικία των 18 μηνών. Στην περίπτωση που η μητέρα έχει ήδη βρέφος όταν εισέρχεται στο κατάστημα κράτησης μπορεί να κάνει αίτηση ώστε να μείνει το βρέφος μαζί της, εφόσον η κοινωνική υπηρεσία κρίνει ότι είναι κατάλληλη για την φροντίδα του παιδιού. Στην περίπτωση που δεν υπάρχει διαθέσιμος χώρος στο κατάστημα κράτησης μητέρων, η μητέρα μπορεί να μεταφερθεί προσωρινά με το βρέφος της σε άλλο κατάστημα. Αν όμως δεν υπάρχει σε κανένα κατάστημα κράτησης μητέρων διαθέσιμο χώρος, αναγκαστικά το βρέφος δεν μπορεί να παραμείνει στο κατάστημα με την μητέρα του. Προτού το βρέφος ολοκληρώσει τους 18 μήνες, οργανώνεται το κατάλληλο πρόγραμμα αποχωρισμού (Gov.UK. / Ιστοσελίδα κυβερνητικών υπηρεσιών Ηνωμένου Βασιλείου).

Το σωφρονιστικό σύστημα της Ιταλίας λειτουργεί με βάση τις αρχές κοινωνικής επανένταξης των κρατούμενων. Αναλυτικότερα οι κρατούμενοι στην διάρκεια της ποινής τους, αναλόγως την συμπεριφορά τους λαμβάνουν επιβραβεύσεις και κυρώσεις. Το ιταλικό σωφρονιστικό σύστημα αφήνει για τους κρατούμενους ανοιχτό το ενδεχόμενο έκτισης μικρότερης διάρκειας της ποινής από αυτήν που έχει προβλεφθεί αρχικά, εάν ακολουθούν καλή διαγωγή και συμμετέχουν σε προγράμματα κοινωνικής επανένταξης. Επιπρόσθετα η Ιταλία όπως και άλλες χώρες, εφαρμόζει συχνά

εναλλακτικές ποινές, όπως η υφ' όρων απόλυση καταδίκων και η προώθηση κρατούμενων έξω από το σωφρονιστικό σύστημα με στόχο την κοινωνική επανένταξη. Αντίθετα η νομοθεσία του σωφρονιστικού συστήματος στην Ισπανία έχει καταργήσει την εφαρμογή εναλλακτικών ποινών και γενικότερα διαβάζοντας βιβλιογραφικές πηγές το σωφρονιστικό σύστημα της Ισπανίας χαρακτηρίζεται ως πιο αυστηρό σε σύγκριση με άλλες Ευρωπαϊκές χώρες. Με νομοθετικές αλλαγές στο σωφρονιστικό σύστημα της Ισπανίας (2003), έχει αυξηθεί η ποινή κάθειρξης στα σαράντα έτη, χωρίς να δίνεται προσοχή και προτεραιότητα στην κοινωνική επανένταξη, ενώ οι συνθήκες διαβίωσης των κρατούμενων φαίνεται να καταπατούν τα ανθρώπινα δικαιώματα (Ιορδανίδου, 2015).

1.4 Νομικό πλαίσιο στην Ελλάδα

Ο Ελληνικός σωφρονιστικός κώδικας παρότι έχει πάρει πολλά στοιχεία από το Συμβούλιο της Ευρώπης, είναι προσαρμοσμένος με βάση τα ελληνικά δεδομένα και τις ανάγκες του ελληνικού σωφρονιστικού συστήματος. Το ελληνικό σωφρονιστικό σύστημα δομείται στην βασική αρχή ότι ως ποινή ορίζεται η στέρηση της ελευθερίας χωρίς να συνοδεύεται από επιπλέον απρεπείς πράξεις. Συνεπώς το σωφρονιστικό σύστημα και οι υπάλληλοι οφείλουν να σέβονται τους κρατούμενους ως ανθρώπινες οντότητες που έχουν τα θεμελιώδεις ατομικά, αστικά, πολιτικά, κοινωνικά και θρησκευτικά δικαιώματα (Ηλιάδου, 2018).

Ο σωφρονιστικός κώδικας παρέχει ξεχωριστές διαστάσεις για κρατούμενα άτομα γυναικείου φύλου. Συγκεκριμένα η κρατούμενη που εισέρχεται στο κατάστημα κράτησης, ελέγχεται από σωφρονιστική υπάλληλο ίδιου φύλου [αρ.23 Ν.2776/99]. Ακολουθώντας το Ν.2776/99 αρ.3, δεν επιτρέπονται διακρίσεις φυλετικού περιεχομένου, εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής ούτε διακρίσεις που σχετίζονται με τις ιδεολογικές αντιλήψεις, την περιουσία, την θρησκεία και το χρώμα. Επίσης σύμφωνα με τον [Ν. 2776/99 αρ. 3 και αρ. 21], οι γυναίκες κρατούμενες είναι υποχρεωτικό να διαμένουν σε ειδικά καταστήματα κράτησης ή σε ξεχωριστά τμήματα άλλων καταστημάτων. Οι κρατούμενες μητέρες διαμένουν επίσης σε ξεχωριστό τμήμα, το οποίο είναι κατάλληλα διαμορφωμένο για την διαβίωση μητέρων με τα βρέφη τους (ως τριών ετών). Τα δωμάτια τα οποία διαβιούν οι μητέρες με τα βρέφη τους είναι ατομικά κι ειδικά διαμορφωμένα χώρου 40 κυβικών μέτρων (Μηλιώνη, 2016).

Όπως καταγράφεται στον σωφρονιστικό κώδικα (Άρθρο 13), οι μητέρες με τα βρέφη τους διαβιούν σε ξεχωριστά τμήματα καταστημάτων κράτησης για μητέρες. Αν ωστόσο δεν υπάρχει αρκετός χώρος για μία κρατούμενη, και η ποινή της είναι μικρότερης διάρκειας των 10 ετών, το δικαστικό όργανο μπορεί μετά από αίτηση της μητέρας να διατάξει κατ' οίκον κράτηση. Εάν όμως η ποινή ξεπερνάει την διάρκεια των 10 ετών, μετά από αίτηση του γονέα το δικαστήριο Ανηλίκων αναθέτει την φροντίδα του παιδιού σε κάποιο πλαίσιο παιδικής μέριμνας ή σε κάποιο κατάλληλο οικογενειακό περιβάλλον (open.gov, 2017).

Οι κρατούμενοι στα ελληνικά σωφρονιστικά καταστήματα έχουν δικαιώματα και αντίστοιχα υποχρεώσεις τα οποία καταγράφονται αναλυτικά στο Σωφρονιστικό Κώδικα στο άρθρο 13. Αναλυτικότερα τα εισαγμένα άτομα στο κατάστημα πρέπει να ενημερώνονται για θέματα και κανόνες υγιεινής από τον διευθυντή του καταστήματος κράτησης σε γλώσσα που μπορούν να κατανοήσουν. Δικαιούνται ενημέρωση από την κοινωνική λειτουργό για τις παροχές της κοινωνικής υπηρεσίας. Όλα τα κρατούμενα άτομα δικαιούνται βασικά προσωπικά προϊόντα και όσα άτομα δεν διαθέτουν τους τα παρέχει η σωφρονιστική υπηρεσία. Επίσης δικαιούνται ηθική υποστήριξη από τους αντίστοιχους εκπροσώπους ύστερα από προσωπικό αίτημα. Τέλος έχουν το δικαίωμα εργασίας στο πλαίσιο του σωφρονιστικού καταστήματος για προσωπικό όφελος. Βασική υποχρέωση των κρατούμενων ατόμων είναι να ακολουθούν τους κανόνες και τις νόμιμες οδηγίες των σωφρονιστικών υπαλλήλων (Βασιλοπούλου, Βεζυράκη, Χαντζάκη, 2013) .

Εκτός από τα δικαιώματα που έχουν οι κρατούμενοι στο σωφρονιστικό πλαίσιο, ως ανθρώπινες οντότητες και πολίτες είναι φορείς των συνταγματικών δικαιωμάτων. Τα συνταγματικά δικαιώματα είναι το δικαίωμα της προσωπικής ελευθερίας, η αξιοπρέπεια, το δικαίωμα σωματικής και ψυχικής υγείας, το δικαίωμα του αναφέρεσαι, το δικαίωμα δικαστικής συμπαράστασης, δικαίωμα στην επικοινωνία, δικαίωμα νόμιμου δικαστή, δικαίωμα στην εργασία, δικαίωμα στην καλλιέργεια και την επιλογή προσωπικής θρησκευτικής συνείδησης, δικαίωμα στην εκπαίδευση και τέλος είναι φορείς των πολιτικών δικαιωμάτων (Μαρκάκη, Κουτεντάκη, Μαλλίδη, 2019).

Ο ελληνικός σωφρονιστικός κώδικας διέπεται από τέσσερις βασικές αρχές. Η αρχή της νομιμότητας στην εκτέλεση ποινών, αφορά αρχικά την νόμιμη και ίση μεταχείριση των κρατούμενων, η οποία σέβεται την ανθρώπινη αξιοπρέπεια (Αρ.2, παρ.1). Επίσης η αρχή της νομιμότητας σχετίζεται με την νόμιμη και ολοκληρωμένη έκτιση της ποινής στέρησης της ελευθερίας όπως ορίζει το κράτος δικαίου για την κάθε περίπτωση.

Ύστερα υπάρχει η αρχή ίσης μεταχείρισης των κρατούμενων και η αρχή προάσπισης των δικαιωμάτων των κρατούμενων ατόμων και τέλος η αρχή της έννομης προστασίας των κρατουμένων και του δικαστικού ελέγχου των συνθηκών έκτισης της ποινής.

Οι υποχρεώσεις των υπαλλήλων της σωφρονιστικής διοίκησης προέρχονται από το διοικητικό δίκαιο. Τα δημόσια νομικά πρόσωπα είναι υποχρεωμένα να ακολουθούν τους κανόνες που έχουν προβλεφθεί από το ευρωπαϊκό δίκαιο, να σέβονται τις αρχές που ορίζει ο σωφρονιστικός κώδικας, να μην καταπατούν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια των κρατούμενων, και να ακολουθούν επίσης τον υπαλληλικό κώδικα. Στην περίπτωση προσβολής κι καταπάτησης των αρχών είτε διάπραξης διοικητικών παραβάσεων, ο σωφρονιστικό υπάλληλος θα εισηγηθεί σε Πειθαρχικό Συμβούλιο και θα επιβληθούν ποινές (Γαλάνου, 2011).

Κεφάλαιο 2^ο: ΠΑΡΟΧΕΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΜΗΤΕΡΩΝ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΩΝ, ΣΚΙΑΓΡΑΦΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥΣ, ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΕΓΚΛΕΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΗΞΗ ΤΩΝ ΒΡΕΦΩΝ ΤΟΥΣ

2.1 Είδη σωφρονιστικών καταστημάτων

2.1.1 Είδη καταστημάτων κράτησης σε διεθνές επίπεδο

Όπως σε πολλούς άλλους τομείς, η Η.Π.Α. έχει ασκήσει επιρροή όσο αφορά τον τρόπο λειτουργίας των σωφρονιστικών καταστημάτων τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Ελλάδα.

Τα κύρια είδη σωφρονιστικών καταστημάτων στις Η.Π.Α. είναι εννιά. Οι κρατικές φυλακές, οι ομοσπονδιακές φυλακές, φυλακές ελάχιστης ασφαλείας, χαμηλής ασφαλείας, μέσης και υψηλής ασφάλειας, οι διοικητικές φυλακές, τα ιδιωτικά σωφρονιστικά καταστήματα και τέλος τα κέντρα κράτησης ανηλίκων (Brooks, 2019).

Για τις γυναίκες κρατούμενες υπάρχουν ξεχωριστές εγκαταστάσεις, οι οποίες παρέχουν υπηρεσίες που ανταποκρίνονται στις ανάγκες τους. Ειδικότερα έχουν καταγραφεί 12 γυναικεία καταστήματα κράτησης ελάχιστης ασφαλείας και πέντε χαμηλής ασφαλείας. Υπάρχει επίσης ένα μόνο κατάστημα κράτησης Μέσης ασφάλειας στην τοποθεσία Bruceton Mills (West Virginia), και θεωρείται το υψηλότερης προστασίας κατάστημα κράτησης για γυναίκες. Έχουν σημειωθεί 12 διοικητικές φυλακές οι οποίες έχουν ξεχωριστή πτέρυγα για την διαμονή γυναικών. Τέλος υπάρχουν δύο Ομοσπονδιακά Ιατρικά Κέντρα για γυναίκες κρατούμενες, τα οποία παρέχουν ιατρικές και ψυχιατρικές υπηρεσίες σε κρατούμενες που το έχουν ανάγκη και λειτουργούν σε συνεργασία με τα γυναικεία σωφρονιστικά καταστήματα (Zoukis, 2016).

Όπως αναγράφεται στην ηλεκτρονική σελίδα της Σωφρονιστικής Υπηρεσίας του Καναδά, υπάρχουν πέντε κύρια είδη σωφρονιστικών καταστημάτων. Το πρώτο είδος είναι οι Ειδικές Μονάδες Χειρισμού (Special Handling Unit / SHU), στις οποίες τοποθετούνται κρατούμενοι εξαιρετικά επικίνδυνοι για οποιοδήποτε άλλο ίδρυμα. Έπειτα υπάρχουν τα σωφρονιστικά καταστήματα μέγιστης, μεσαίας και ελάχιστης ασφαλείας. Αφού ο παραβάτης φτάσει στην ομοσπονδιακή κράτηση αξιολογείται και

σύμφωνα με τις πληροφορίες που συλλέγονται πηγαίνει στο αντίστοιχο είδος που ταιριάζει στις διορθωτικές του ανάγκες. Το πέμπτο είδος είναι τα καταστήματα κράτησης γυναικών. Το συγκεκριμένο είδος είναι πολυεπίπεδο (άρα διαχωρίζεται και αυτό σε ύψιστη, μεσαία και ελάχιστη ασφάλεια). Έχει σχεδιαστεί για να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των γυναικών και ταυτόχρονα στην επανένταξη τους στη κοινωνία. Προσφέρει ένα προστατευμένο υποστηρικτικό περιβάλλον και τα κατάλληλα θεραπευτικά προγράμματα (Correctional Service Canada, 2019).

Στην Αγγλία αντίστοιχα ο χωρισμός των εγκαταστάσεων των σωφρονιστικών καταστημάτων χωρίζεται σε A, B, C και D. Ανάλογα με το είδος της παραβατικής πράξης το άτομο πηγαίνει στο αντίστοιχο πλαίσιο. Το σωφρονιστικό κατάστημα A αντιστοιχεί με τις φυλακές υψίστης ασφαλείας στις Η.Π.Α. και εκεί πηγαίνουν άτομα που έχουν διαπράξει σοβαρά εγκλήματα. Οι κρατούμενοι που πλησιάζουν στην αποφυλάκιση τους ή είναι ενταγμένοι σε προγράμματα αποφυλάκισης μούνται σε σωφρονιστικά καταστήματα της κατηγορίας D, τα οποία θυμίζουν στρατόπεδο φυλακών ελάχιστης ασφαλείας (Maat, 2022).

Σύμφωνα με τον εγγεγραμμένο φιλανθρωπικό οργανισμό στην Αγγλία και την Ουαλία υπάρχουν τέσσερις βασικές κατηγορίες σωφρονιστικών καταστημάτων για γυναίκες. Οι πρώτες δύο κατηγορίες, οι οποίες είναι οι βασικότερες καθώς οι περισσότερες κρατούμενες εισάγονται σε αυτές, είναι οι φυλακές με ανοιχτές συνθήκες ασφαλείας και φυλακές με κλειστές συνθήκες ασφαλείας. Ύστερα υπάρχουν τα σωφρονιστικά καταστήματα κατηγορίας A και οι φυλακές σε κατάσταση περιορισμένης πρόσβασης. Στις δύο τελευταίες κρατούνται γυναίκες των οποίων η διαφυγή τους από την δομή θεωρείται επικίνδυνη για τους υπόλοιπους πολίτες (Prison Reform Trust, 2022).

Στην Γαλλία υπάρχουν πέντε είδη σωφρονιστικών καταστημάτων. Το πρώτο είδος ονομάζεται maison d'arrêt και παρέχει τις υπηρεσίες του σε κρατούμενα άτομα τα οποία έχουν ποινή λιγότερης διάρκειας των δύο ετών. Το maison centrale (κεντρική υποδοχή) ισοδυναμεί με το κατάστημα κράτησης υψίστης ασφαλείας στις Η.Π.Α. Ύστερα το centre de détention αποτελεί την τρίτη κατηγορία καταστήματος κράτησης και λειτουργεί για άτομα τα οποία φαίνεται να έχουν την δυνατότητα για πιο εύκολη επανένταξη. Συνήθως σε αυτή την κατηγορία εισέρχονται άτομα τα οποία έχουν περάσει κάποιο διάστημα σε κάποια άλλη κατηγορία καταστημάτων κράτησης. Τέλος το centre de semi-liberté και το centre pour peines aménagées είναι καταστήματα κράτησης ανοιχτού τύπου, δηλαδή τα άτομα μπορούν να διατηρήσουν την εργασία τους και την απασχόληση τους έξω από την δομή όμως την νύχτα και τα

σαββατοκύριακα οφείλουν να επιστρέφουν στο πλαίσιο. Η διαφορά ανάμεσα στα δύο τελευταία είδη, είναι ότι το *centre pour peines aménagées* παρότι είναι ανοιχτού τύπου κατάστημα κράτησης ακολουθεί λίγο πιο αυστηρή δομή σε σύγκριση με το προηγούμενο (Kazemian & Adersson, 2012).

Αξιοσημείωτα είναι τα είδη των σωφρονιστικών καταστημάτων στις Σκανδιναβικές χώρες, τα οποία έχουν αποδειχθεί και αρκετά αποτελεσματικά καθώς έρευνες έχουν δείξει ότι τα ποσοστά φυλάκισης στην Σκανδιναβία είναι δέκα φορές μικρότερα από αυτά των Η.Π.Α.. Εκτός από τα κλειστά σωφρονιστικά καταστήματα των οποίων οι συνθήκες αποκλίνουν από αυτές στις Ευρωπαϊκές και Λατινικές χώρες, υπάρχουν και οι ανοιχτές φυλακές. Στις τελευταίες οι κρατούμενοι στην διάρκεια της ημέρας εγκαταλείπουν την δομή είτε για να εργαστούν στον δήμο είτε για να μελετήσουν (Larson, 2013).

2.1.2 Είδη σωφρονιστικών καταστημάτων στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα υπάρχουν τρία βασικά είδη σωφρονιστικών καταστημάτων. Τα γενικά, τα ειδικά και τα θεραπευτικά. Τα γενικά καταστήματα κράτησης χωρίζονται σε δύο υποκατηγορίες, τύπου Α και Β. Στα καταστήματα τύπου Α κρατούνται άτομα που εκτιούν ποινή φυλάκισης, είναι υπόδικοι ή έχουν χρέη. Στα καταστήματα τύπου Β εντάσσονται άτομα που έχουν ποινή κάθειρξης.

Στα ειδικά καταστήματα εντάσσονται οι αγροτικές φυλακές, τα Καταστήματα Νέων, η Κεντρική Αποθήκη Υλικού Φυλακών (Κορυδαλλός) και τα Κέντρα Ημιελεύθερης Διαβίωσης των κρατούμενων.

Τέλος στα Θεραπευτικά Καταστήματα Κράτησης εντάσσονται το Κέντρο Απεξάρτησης Τοξικομανών Κρατούμενων (ΚΑΤΚ) το οποίο βρίσκεται στον Ελαιώνα στη Θήβα, το Νοσοκομείο Κρατούμενων Κορυδαλλού και τέλος το Ψυχιατρείο Κρατούμενων Κορυδαλλού (Ιορδανίδου, 2021).

Η έρευνα της πτυχιακής μας εργασίας θα εστιάσει στο κατάστημα κράτησης γυναικών «Ελαιώνας» στην Θήβα, το οποίο ανήκει στο είδος των αγροτικών φυλακών. Η φιλοσοφία των αγροτικών καταστημάτων κράτησης είναι οι κρατούμενοι να αναπτύξουν την ικανότητα αυτοδιαχείρισης και να ακολουθούν τους κανόνες χωρίς να είναι απαραίτητη η επιβολή σκληρών μέτρων. Οι γυναίκες στον Ελαιώνα έχουν την δυνατότητα να ασχοληθούν με την καλλιέργεια, είναι υπεύθυνες για την καθαριότητα των ρούχων τους και του χώρου τους.

Σε αυτό το κατάστημα κράτησης (Ελαιώνας) υπάρχει και ειδικό τμήμα για μητέρες. Η παραμονή μίας μητέρας ή εγκυμονούσας γυναίκας σε σύστημα αγροτικής φυλακής είναι μακράν καλύτερη επιλογή από ένα κατάστημα κράτησης κλειστού τύπου. Υπάρχουν πολλά θετικά στοιχεία τόσο για την μητέρα όσο και για το παιδί και την εξέλιξη του (Πεπόνη, 2022).

2.2. Παροχές των κρατούμενων γυναικών

Οι παροχές ενός σωφρονιστικού καταστήματος θα πρέπει να είναι αρκετές ώστε να επιτευχθεί η μελλοντική κοινωνικοποίηση και ενσωμάτωση των κρατούμενων στην κοινωνία. Οι παροχές μπορεί να αφορούν την σωματική και ψυχική υγεία, την απεξάρτηση, την εκπαίδευση, την ψυχαγωγία, την δημιουργική απασχόληση, και την επαγγελματική αποκατάσταση. Ωστόσο ένα σωφρονιστικό κατάστημα από μόνο του δεν είναι δυνατόν να προσφέρει όλες αυτές τις υπηρεσίες. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η σωφρονιστική διοίκηση είναι μείζονος σημασίας να έχει ενεργές διασυνδέσεις με άλλες δομές και πλαίσια που μπορούν να συμβάλλουν στο έργο της κοινωνικής ένταξης (Coyle, 2002).

Τα Ελληνικά σωφρονιστικά καταστήματα συνεργάζονται με αρκετές οργανώσεις, συλλόγους, φιλανθρωπικούς οργανισμούς, ιδιωτικούς και δημόσιους φορείς και την εκκλησία, προκειμένου να εξασφαλίζουν επιπλέον αγαθά για τους κρατούμενους. Μερικές από αυτές είναι η ΕΠΑΝΟΔΟΣ, η ΚΛΙΜΑΚΑ, ο ΟΝΗΣΙΜΟΣ και ο ΕΡΥΘΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ. Οι διασυνδέσεις που έχει η διοίκηση του σωφρονιστικού καταστήματος μπορεί να παρέχουν εκτός από αγαθά, υπηρεσίες συμβουλευτικής και υποστήριξης, κοινωνική επανένταξη μετά την αποδέσμευση των κρατουμένων κι επαγγελματική καθοδήγηση (Μητσάκου, Ντέλλη & Γιαννοπούλου, 2015).

Εκτός από τους οργανισμούς και τις Φιλανθρωπικές Οργανώσεις, η κοινωνική υπηρεσία στα καταστήματα κράτησης, συντονίζει και οργανώνει τους εθελοντές. Καθώς δεν διατίθενται αρκετοί πόροι, τα εθελοντικά δίκτυα έχουν πολύ σημαντικό ρόλο στην λειτουργία των σωφρονιστικών καταστημάτων. Παράδειγμα ενός εθελοντικού προγράμματος είναι το εθελοντικό πρόγραμμα «Επικοινωνία Δίχως Βία- Η δύναμη είναι μέσα σου», το οποίο ξεκίνησε την δράση του το 2012-2013 στις γυναικείες φυλακές του Κορυδαλλού (Φαφαλίου, 2021).

Οι επωφελούμενοι μπορούν να κάνουν αίτημα για επιπλέον παροχές οι οποίες να είναι εστιασμένες στις ανάγκες τους. Συγκεκριμένα καταγράφουν τα αιτήματα τους και ύστερα η κοινωνική υπηρεσία αναλαμβάνει την διαμεσολάβηση για την καλύτερη δυνατή ικανοποίηση των ατόμων. Το περιεχόμενο των αιτημάτων μπορεί να αφορά την νομική υποστήριξη, την συμβουλευτική, την επικοινωνία, είδη υγιεινής και γενικότερα είδη που χρειάζονται οι κρατούμενες (Μακρής, 2019).

2.2.1. Ψυχολογική και Ψυχιατρική Υποστήριξη Κρατούμενων Γυναικών

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (2014), ψυχική υγεία ορίζεται ως η συναισθηματική ευεξία του ατόμου, η οποία του επιτρέπει να τελεί δραστηριότητες όπως η συνειδητοποίηση των συναισθημάτων του, η αντιμετώπιση καθημερινών αγχών, η παραγωγική εργασία και η δυνατότητα συνεισφοράς στην κοινότητα (Τζοβάρια & Ίντζε, 2016).

Η ψυχική υγεία των κρατούμενων αποτελεί ένα σοβαρό προβληματισμό για τα σωφρονιστικά καταστήματα, καθώς υπάρχει αυξημένος αριθμός ψυχιατρικών περιστατικών. Τα περισσότερα άτομα επίσης αντιμετωπίζουν ήδη σοβαρά ψυχολογικά προβλήματα και κάνοντας την εισαγωγή τους στο σωφρονιστικό κατάστημα εξελίσσονται σε ψυχιατρικά προβλήματα (Γιουβρή, 2019).

Για να γίνει αντιληπτό το εύρος των κρατούμενων γυναικών που αντιμετωπίζουν προβλήματα ψυχικής υγείας, παρατίθενται τα αποτελέσματα παρουσίας 62 ερευνών σε 12 χώρες, στις οποίες έλαβαν μέρος συνολικά 22.790 κρατούμενα άτομα. Αρχίζοντας από το υψηλότερο ποσοστό, το 38% με 45% των γυναικών παρουσιάζουν διαταραχή προσωπικότητας. Το 11% με 14% των κρατούμενων γυναικών παρουσιάζει μείζων κατάθλιψη ενώ το 3,2% με 5,1% ψυχωτική συνδρομή (Fazel & Danesh, 2002).

Παράγοντες επικινδυνότητας εμφάνισης ή επιδείνωσης ψυχιατρικών και ψυχολογικών προβλημάτων μέσα στο πλαίσιο της φυλακής αποτελούν η τριβή, ο εγκλεισμός, η έλλειψη καλλιέργειας της δημιουργικότητας καθώς και η έλλειψη ιδιωτικής ζωής, προσωπικού χώρου και χρόνου, η βίωση της στέρησης, ο εθισμός, η βία καθώς και η έλλειψη επαρκούς πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας (Γιουβρή, 2019).

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό οι σωφρονιστικοί υπάλληλοι να προωθούν την έκφραση των σκέψεων και των συναισθημάτων των κρατούμενων, οι οποίοι αν μη τι άλλο στερούνται το οποιοδήποτε οικογενειακό ή υποστηρικτικό δίκτυο και την

καθοδήγηση για την διαχείριση των συναισθημάτων τους. Μάλιστα η σωστή ψυχολογική υποστήριξη μπορεί να μειώσει όχι μόνο την επανάληψη παραβατικής συμπεριφοράς αλλά και τις τάσεις αυτοκτονιών, οι οποίες εμφανίζουν μεγάλη συχνότητα στα σωφρονιστικά καταστήματα (Konrad, 2007).

Η ψυχολογική υποστήριξη έχει θετικά αποτελέσματα όχι μόνο στην εσωτερική ψυχική ηρεμία του ατόμου αλλά μπορεί να το βοηθήσει να βελτιώσει και τις διαπροσωπικές του σχέσεις. Πολλές κρατούμενες μητέρες δεν ξέρουν πώς να χειριστούν τις οικογενειακές σχέσεις σε συνδυασμό με τον εγκλεισμό. Τα συμβουλευτικά και θεραπευτικά προγράμματα δίνουν την δυνατότητα στις κρατούμενες μητέρες να αποκτήσουν ή να βελτιώσουν τις σχέσεις τους με τα παιδιά τους αλλά και τις προετοιμάζει για την μελλοντική τους επανένταξη στο οικογενειακό και κοινωνικό πλαίσιο. (Swavola, Riley & Subramanian, 2016).

Αν και η ψυχιατρική και ψυχολογική υποστήριξη των κρατούμενων είναι υψίστης σημασίας για την ψυχική τους υγεία, ως προς την παροχή αυτού του είδους υπηρεσιών υπάρχουν πολλές δυσκολίες. Κατά αρχάς, στα περισσότερα σωφρονιστικά καταστήματα υπάρχει υποστελέγχωση. Εμβαθύνοντας όμως στις δυσκολίες που καλείται να αντιμετωπίσει ο επαγγελματίας ψυχικής υγείας υπάρχουν πολλά άλλα ζητήματα.

Αρχικά η ψυχική κατάσταση των κρατούμενων επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τον εγκλεισμό και τα επακόλουθα στοιχεία όπως το στίγμα, η επαφή και η ανάπτυξη εγκληματικής συμπεριφοράς, καθιστώντας τους μία ειδική κατηγορία επωφελούμενων. Επίσης οι παροχές των καταστημάτων κράτησης δεν εξασφαλίζουν την ασφάλεια του επαγγελματία, έχοντας ως αποτέλεσμα κίνδυνο για επιθετική συμπεριφορά. Από την άλλη μεριά το σύστημα όταν θέλει να εξασφαλίσει την ασφάλεια, είναι παραπάνω παραβατικό ως προς την θεραπευτική σχέση εμποδίζοντας την να αναπτυχθεί κατάλληλα.

Ένα παράδειγμα είναι όταν ένα άτομο χρειάζεται να μεταφερθεί σε εξωτερικό πλαίσιο ψυχικής υγείας και την ώρα της συνεδρίας βρίσκεται με χειροπέδες και συνοδεία σωφρονιστικών υπαλλήλων. Τα παραπάνω σε συνδυασμό με την έλλειψη κατάλληλων υποδομών λειτουργούν ανασταλτικά ως προς την επιλογή ενός επαγγελματία ψυχικής υγείας να εργασθεί σε ένα σωφρονιστικό κατάστημα. (Nathaniel, Morris, Sara, West, 2020).

Η πανδημία του Covid-19 σε συνδυασμό με την λειψή ψυχοκοινωνική στήριξη στα σωφρονιστικά πλαίσια, είχε αρνητικό αντίκτυπο στα κρατούμενα άτομα, τα οποία

στερούνταν των επισκέψεων των αγαπημένων τους προσώπων, των δραστηριοτήτων που οργάνωνε το κατάστημα κράτησης, αλλά και δεν τους παρέχόταν κάποια επιπλέον έστω τηλεφωνική ψυχολογική στήριξη (Pierce, McManus, Jessop, John, Hotoph, Ford Hatch, Wessely, Abel, 2020).

Παρά την έλλειψη πόρων και την υπολειτουργία του ψυχιατρικού και ψυχολογικού δικτύου στα καταστήματα κράτησης στην Ελλάδα, οι παρεχόμενες υπηρεσίες ψυχικής υγείας δομούνται στις αρχές της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης. Η τελευταία περιλαμβάνει την πρόληψη, την βελτίωση των συνθηκών νοσηλείας, την αποασυλοποίηση των επωφελουμένων δίνοντας ταυτοχρόνως προσοχή και στην ανάπτυξη των κοινοτικών δομών (Γκρέκου, 2018).

Μία παροχή η οποία προερχόταν από την Κεντρική Μονάδα Ψυχικής Υγείας ήταν οι επισκέψεις της Κινητής Μονάδας Ψυχικής Υγείας η οποία ξεκίνησε τις επισκέψεις της στα καταστήματα κράτησης το 2008. Η ομάδα αποτελούταν από δύο ψυχιάτρους και έναν νοσηλευτή και πραγματοποιούσαν επισκέψεις μία φορά την εβδομάδα για μερικές ώρες. Παρότι τα αποτελέσματα των επισκέψεων ήταν ενθαρρυντικά και αποτελεσματικά, τον Ιούλιο του 2009 οι επισκέψεις διακόπηκαν (Γκιωνάκης, Γκαρβέλας, Ιακωβάκη, Χρυσάκοπουλος, 2010).

Μία ακόμη παροχή είναι η τηλεψυχιατρική. Πρόκειται για ένα πιλοτικό πρόγραμμα το οποίο οργάνωθηκε από την ΚΛΙΜΑΚΑ το 2010. Μέσω της τηλεψυχιατρικής τα κρατούμενα άτομα δύνανται να έχουν πρόσβαση σε παροχές ψυχικής υγείας εξ αποστάσεως μέσω των τηλεπικοινωνιών. Οι ψυχιατρικές τηλεδιασκέψεις πραγματοποιούνται αφού το ενδιαφερόμενο άτομο έχει κλείσει ραντεβού. Η πραγματοποίηση της συνεδρίας γίνεται είτε κατόπιν αιτήματος του ίδιου του ατόμου είτε μετά από παραπομπή.

Το παραπάνω πρόγραμμα είχε θετικά αποτελέσματα. Εξέλιξη του προαναφερόμενου προγράμματος αποτέλεσε το σχέδιο δράσης «Παρέμβαση στο Κατάστημα Κράτησης Γυναικών Ελαιώνα Θηβών- Πρόγραμμα Δεινομάχη», το οποίο σε συνδυασμό με τις τηλεδιασκέψεις εξασφάλισε και την δυνατότητα φυσικών εβδομαδιαίων επισκέψεων (Γαρώνη, Κατσαδώρου, Σταυροπούλου, Σούρδη, 2015).

Ιδιαίτερα σημαντική παροχή για την πρόληψη της εμφάνισης ψυχολογικών και μετέπειτα ψυχιατρικών προβλημάτων είναι η συμβουλευτική των κρατούμενων από τους επαγγελματίες ψυχικής υγείας. Βασικά οφέλη της συμβουλευτικής στα καταστήματα κράτησης είναι ότι οι κρατούμενοι μπορούν μέσα από το κύκλο της συμβουλευτικής, να ενεργοποιηθούν στην δομή. Αρχίζοντας με μικρούς στόχους και

την ανακάλυψη τρόπων για την επίτευξη τους, οι συμβουλευμένοι είναι σε θέση να εξελιχθούν, να αναγνωρίσουν τα συναισθήματα τους, να αποκτήσουν προοπτικές στο προσωπικό αλλά και στο επαγγελματικό τομέα. Επιπροσθέτως η συμβουλευτική δύναται να παρέχει ενημέρωση στις κρατούμενες για επιδόματα, εκπαιδευτικές παροχές, εργασιακά ζητήματα και δελτίο παροχής ταυτότητας.

Ειδική κατηγορία συμβουλευτικής στα σωφρονιστικά καταστήματα αποτελεί η συμβουλευτική που εστιάζει στην γυναικεία εγκληματικότητα και η συμβουλευτική προσωπικής ανάπτυξης. Ειδικότερα στην συμβουλευτική γυναικείας εγκληματικότητας, οργανώνονται ομάδες και προγράμματα συμβουλευτικής που αφορούν κατηγορίες γυναικών όπως μητέρες που θέλουν να απεξαρτηθούν, μητέρες που έχουν διαπράξει εγκλήματα ενάντια στα παιδιά τους και γυναίκες που έχουν διαπράξει βαριά εγκλήματα. Η συμβουλευτική για θέματα προσωπικής ανάπτυξης εστιάζει σε προβλήματα όπως σεξουαλική κακοποίηση, αιμομιξία, τρόποι επικοινωνίας, οικογενειακές σχέσεις και προσωπικοί στόχοι (Βασιλοπούλου, Βεζυράκη, Χατζάκη, 2013).

Πολύ ενδιαφέρουσα είναι η τάση πολλών ευρωπαϊκών κρατών να εντάσσουν την άσκηση και τα αθλήματα ως δραστηριότητες της δομής προκειμένου να βελτιωθεί η ψυχική και σωματική υγεία των κρατούμενων. Ειδικά η ξιφασκία ως ένα άθλημα το οποίο περιλαμβάνει την στρατηγική και την κίνηση παρέχεται σε αρκετά καταστήματα κράτησης τόσο στην Ευρώπη όσο και στις Η.Π.Α. Επίσης αξιοσημείωτη είναι η δημιουργία ομάδας ποδοσφαίρου σε κατάστημα κράτησης στην Ουγκάντα, η οποία έχει καταστατικό, κανόνες, οργάνωση και ονομασία επιτρέποντας στα έγκλειστα άτομα να παρακολουθούν και αγώνες ποδοσφαίρου (Ψύχου, 2020).

2.2.2 Υπηρεσίες Υγείας στις κρατούμενες

Η υγεία αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα του ανθρώπου, συνεπώς και των κρατούμενων καθώς είναι φορείς των ανθρώπινων δικαιωμάτων εκτός από την στέρηση της ελευθερίας. Η Διεθνή Σύμβαση για τα Οικονομικά, Κοινωνικά, Πολιτιστικά Δικαιώματα στο άρθρο 12 κατοχυρώνει το δικαίωμα των κρατούμενων στην υγεία. Συγκεκριμένα οι κρατούμενοι πρέπει να έχουν πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας της χώρας τους και να λαμβάνουν αξιοπρεπή υγειονομική περίθαλψη χωρίς να είναι

αντικείμενα διακρίσεων λόγω της νομικής τους κατάστασης (Σακελλιιάδης, Παπαδόδημα, Λέων, Σπηλιοπούλου, 2008).

Στην έρευνα υγειονομικής περίθαλψης τα κρατούμενα άτομα και ιδιαίτερα οι γυναίκες κρατούμενες δεν έχουν μελετηθεί αρκετά. Ωστόσο παρουσιάζουν μεγαλύτερα ποσοστά προβλημάτων υγείας σε σύγκριση με τον γενικό πληθυσμό. Τα δημογραφικά τους στοιχεία, η οικονομική τους κατάσταση, η άγνοια, το κοινωνικό πλαίσιο από το οποίο προέρχονται, αποτελούν παράγοντες επιδείνωσης των προβλημάτων υγείας. Μεγάλος αριθμός κρατούμενων εισέρχεται στα σωφρονιστικά καταστήματα έχοντας ήδη σοβαρές ιατρικές παθήσεις και ιδίως σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα. Το παραπάνω γεγονός καθιστά απαραίτητη την υγειονομική περίθαλψη στα καταστήματα κράτησης (Τόγκας, 2014).

Στις παροχές υγείας οι γυναίκες είναι μια ιδιαίτερη ομάδα επωφελουμένων, καθώς παρουσιάζουν περισσότερα προβλήματα σε σχέση με τον ανδρικό πληθυσμό στα καταστήματα κράτησης. Αρκετές κρατούμενες μπορεί να έχουν κακοποιηθεί σωματικά ή σεξουαλικά, να είναι φορείς σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων όπως ο ιός HIV, να είναι χρόνια εξαρτημένες σε ναρκωτικές ουσίες, ή να παρουσιάζουν γυναικολογικά προβλήματα τα οποία χρήζουν ιδιαίτερης ιατρικής μέριμνας. Επίσης ιδιαίτερη κατηγορία κρατούμενων επωφελουμένων είναι οι έγκυες γυναίκες. Λόγω του επιβαρυνμένου ιστορικού υγείας, είναι συνηθισμένες οι επιπλοκές στην διάρκεια της εγκυμοσύνης και είναι απαραίτητη η ιατρική μέριμνα και παρακολούθηση (Enggist, Moller, Gellera, Udesen, 2014). Τέλος έχουν υπάρξει αρκετές φορές στα καταστήματα κράτησης ηλικιωμένες γυναίκες, οι οποίες συνιστούν άλλη μία κατηγορία ευπαθούς ομάδας και έχουν την ανάγκη από συγκεκριμένου είδους ιατρικής μέριμνας (Handke, Bretschneide, Elger, Wangmo, 2014).

Ο ρόλος του Ιατρού στις παρεχόμενες υπηρεσίες υγείας στα καταστήματα κράτησης είναι πολύ σημαντικός. Αρχικά αναλαμβάνει την παρακολούθηση, την διάγνωση, και το πρόγραμμα αγωγής των επωφελουμένων. Συνεργάζεται με την διεύθυνση του σωφρονιστικού καταστήματος για την ανάλυση περιστατικών και την προσοχή που μπορεί να χρειάζεται κάποιο άτομο με σοβαρό νόσημα. Αναλαμβάνει τις γνωματεύσεις, την παραπομπή για εργαστηριακές εξετάσεις, τον εμβολιασμό των κρατούμενων και του προσωπικού, τον έλεγχο της ποιότητας του διατροφικού προγράμματος, και τον έλεγχο για τα είδη υγιεινής. Τέλος συνεργάζεται με το νοσηλευτικό προσωπικό και την διεπιστημονική ομάδα για τυχόν προβληματισμούς που προκύπτουν σχετικά με τους κρατούμενους (Μπανιά, 2015).

Οι κρατούμενες μπορούν να εξυπηρετηθούν στα ιατρεία των κρατημάτων κράτησης για επείγοντα περιστατικά υγείας, τυπικό έλεγχο, προβλήματα υγείας τα οποία έχουν εμφανιστεί πριν την εισαγωγή τους στο κατάστημα και νέες παθήσεις οι οποίες μπορεί να εμφανιστούν κατά την διάρκεια της κράτησης τους. Η αντιμετώπιση επειγόντων περιστατικών είναι σύνηθες, καθώς στα καταστήματα κράτησης υπάρχουν πολλές αυτοκτονικές απόπειρες και περιστατικά βίας ανάμεσα τις κρατούμενες. Εκτός από το ιατρείο των φυλακών, τα σωφρονιστικά καταστήματα συνεργάζονται με το Εθνικό Κέντρο Άμεσης Βοήθειας (ΕΚΑΒ) και τα γενικά νοσοκομεία για περιστατικά που προκύπτουν και είναι δύσκολο να διαχειριστούν στο πλαίσιο της φυλακής (Γιώτσα, 2017).

Ύστερα από ιατρική συνταγή ή οδηγία οι κρατούμενοι δικαιούνται την φαρμακευτική τους αγωγή δωρεάν. Τα φάρμακα που λαμβάνουν οι κρατούμενοι φυλάσσονται στο Φαρμακείο της φυλακής. Ο Σωφρονιστικός Κανονισμός δεν προβλέπει φαρμακοποιούς στο κατάστημα κράτησης. Υπεύθυνοι για την οργάνωση και την συντήρηση φαρμάκων είναι το νοσηλευτικό προσωπικό. Λόγω του αυξημένου αριθμού φαρμάκων και των αυξημένων καθηκόντων του νοσηλευτικού προσωπικού, ο έλεγχος των φαρμάκων για την ημερομηνία λήξης αποτελεί πρόκληση (Γιαννοπούλου, 2017).

Αξιοσημείωτη είναι η χρήση νέων τεχνολογιών σε αρκετά σωφρονιστικά καταστήματα σε χώρες όπως το Βέλγιο, η Φιλανδία και η Ελβετία. Σε αυτές τις χώρες οι κρατούμενοι δύνανται να λάβουν υπηρεσίες υγείας μέσα από τον υπολογιστή υπό επίβλεψη και να εξυπηρετηθούν εξ αποστάσεως. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα είναι αμφιλεγόμενο. Υπάρχουν επαγγελματίες που υποστηρίζουν την χρήση νέων τεχνολογιών καθώς προωθείται η εμπιστοσύνη στους κρατούμενους, η πρωτοβουλία τους και η επαφή με την χρήση της τεχνολογίας. Από την άλλη πολλοί θεωρούν ότι ένα τέτοιο πρόγραμμα δεν μπορεί να σταθεί στο σωφρονιστικό πλαίσιο για λόγους ασφάλειας (Rantanen, Jarvelainen, Leppalathi, 2021).

2.2.3 Εκπαίδευση κρατούμενων γυναικών

Η απουσία της εκπαίδευσης είναι ένας πολύ σημαντικός παράγοντας για την εμφάνιση παραβατικής συμπεριφοράς. Ωστόσο τα κοινωνικά στερεότυπα που έχουν κυριαρχήσει σε πολλές χώρες για την εκπαίδευση της γυναίκας, υποσκάπτουν την αξία της, έχοντας

ως αποτέλεσμα ένα σημαντικό μέρος του γυναικείου πληθυσμού να μην λαμβάνει εκπαίδευση. Οι περισσότερες κρατούμενες γυναίκες δεν έχουν ούτε την βασική εκπαίδευση γεγονός που ίσως να αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα για την εξέλιξη τους. Επιπροσθέτως σημαντική είναι και η θρησκευτική εκπαίδευση καθώς εμπνέει στους ακολούθους της συναισθήματα αισιοδοξίας και εμπιστοσύνης, ενώ ταυτόχρονα τους παρέχει ένα σύστημα ηθικής και αξίας (Achakzai, Bukhari, Tahir, 2015).

Η εκπαίδευση ατόμων που βρίσκονται σε εγκλεισμό, όπως στην περίπτωση των κρατούμενων γυναικών είναι δυνατόν να έχει θετικό αντίκτυπο στην εσωτερική ανάπτυξη του ατόμου. Μερικά επακόλουθα στοιχεία της εκπαίδευσης σε σωφρονιστικά καταστήματα είναι η απόκτηση νέων δεξιοτήτων, η δημιουργική κάλυψη του «νεκρού» χρόνου, η ανάπτυξη καλύτερης επικοινωνίας, η αύξηση της αυτοεκτίμησης και η συμβολή στην αντιμετώπιση ψυχολογικών προβλημάτων όπως κατάθλιψη (Μοσχοβίτη, 2022). Επίσης το άτομο μέσα από μαθήματα όπως η ποίηση και η λογοτεχνία μαθαίνει πώς να αποφορτίζεται και να μετατρέπει δυσάρεστα συναισθήματα όπως η πίεση σε δημιουργικότητα (Δημητρούλη, Θεμελή, Ρηγούτσου, 2010).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προτείνει τρεις τύπους σωφρονιστικής εκπαίδευσης, οι οποίοι χρησιμοποιούνται από τα ποινικά συστήματα ξεχωριστά, εναλλασσόμενα ή ταυτόχρονα.

- Πρώτος τύπος είναι η πρωτοβάθμια εκπαίδευση, για να αποκτηθούν οι βασικές γνώσεις και οι κρατούμενοι να μπορέσουν να συμμετάσχουν μετέπειτα και στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.
- Δεύτερος τύπος είναι η δευτεροβάθμια εκπαίδευση ανταποκρινόμενη στις ανάγκες των κρατούμενων ατόμων.
- Τρίτος τύπος είναι η σωφρονιστική εκπαίδευση εστιασμένη στην επαγγελματική κατάρτιση. Το συγκεκριμένο είδος εκπαίδευσης εστιάζει την προσοχή του στην ανάπτυξη δεξιοτήτων των κρατούμενων και την γλωσσική εκπαίδευση.
- Το τέταρτο είδος σωφρονιστικής εκπαίδευσης επικεντρώνεται σε θέματα που είναι άμεσα σχετιζόμενα με το σωφρονιστικό πλαίσιο όπως η παράβαση. (Καβάλου, 2021).

Λαμβάνοντας υπόψη την σημαντικότητα της ύπαρξης βασικής εκπαίδευσης των κρατούμενων, τα καταστήματα κράτησης έχουν μονοθέσιο δημοτικό σχολείο, το οποίο υπάγεται στο ΥΠ.Ε.Π.Θ. (Ρηγούτσου, 2005).

Εκτός από την δημοτική εκπαίδευση στα σωφρονιστικά καταστήματα, υπάρχουν τα σχολεία δευτέρης ευκαιρίας (ΣΔΕ), τα οποία ιδρύθηκαν στις φυλακές το 2004, αρχικά στα καταστήματα κράτησης στην Λάρισα και μετέπειτα στα υπόλοιπα σωφρονιστικά καταστήματα της χώρας μας. Αφορούν άτομα ηλικίας άνω των 18 ετών που έχουν συμπληρώσει τις τάξεις του δημοτικού αλλά δεν έχουν αρχίσει ή ολοκληρώσει τις τάξεις της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Στόχος των ΣΔΕ είναι μέσα από την ανάπτυξη δεξιοτήτων και την απόκτηση γνώσεων να αποφευχθεί ο κοινωνικός αποκλεισμός των ατόμων που δεν είχαν την ευκαιρία να λάβουν νωρίτερα την βασική εκπαίδευση. Αντίστοιχα, στόχος των ΣΔΕ στα σωφρονιστικά καταστήματα είναι να διευκολυνθεί η πρόσβαση των κρατούμενων στο δικαίωμα της εκπαίδευσης το οποίο είναι απαραίτητο για την προσωπική τους ανάπτυξη (Νικολακάκος, 2015).

Εφόσον το επιθυμούν, οι κρατούμενοι έχουν την δυνατότητα να συνεχίσουν να μορφώνονται μπαίνοντας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Οι τίτλοι σπουδών που λαμβάνουν τα άτομα, είναι ισοδύναμα με ανάλογες σχολές και κατά την διάρκεια της εκπαίδευσης οι σπουδαστές αναλαμβάνουν εργασίες στο κατάστημα οι οποίες είναι σχετικές με το αντικείμενο τους. Επίσης χορηγούνται εκπαιδευτικές άδειες για την φοίτηση των κρατούμενων σε σχολές μόνο εάν το εκπαιδευτικό τμήμα είναι ανώτερης ή ίσης βαθμίδας από αυτό που έχει ήδη σπουδάσει το ενδιαφερόμενο άτομο. Στην διάρκεια της άδειας το άτομο μένει είτε σε κατάστημα κράτησης είτε σε τμήμα ημιελεύθερης διαβίωσης. Τα έξοδα της σπουδαστριας επιδοτούνται από το Υπουργείο Δικαιοσύνης και Οικονομικών. Σε περίπτωση που δεν γίνεται σωστή χρήση της άδειας και το άτομο δρα εγκληματικά ή υπάρχουν υποψίες για παραβατική συμπεριφορά, πραγματοποιείται από το συμβούλιο ανάκληση της άδειας. (Ρηγούτσου, 2005).

Παρότι η εκπαίδευση στα σωφρονιστικά καταστήματα εφαρμόζεται, υπάρχουν πολλά προβλήματα και συχνά παρατηρείται σχολική διαρροή. Αρχικά υπάρχει συνωστισμός ατόμων και έλλειψη προσωπικού χώρου και χρόνου. Ταυτόχρονα τα άτομα είναι υποχρεωμένα να συμβιώνουν με άτομα τα οποία παρουσιάζουν διαφορετική συμπεριφορά, κουλτούρα, βαθμό παραβατικότητας, χρόνο ποινής, ψυχική και σωματική υγεία, δημιουργώντας έτσι ένα κλίμα ανασφάλειας και παραίτησης. Επιπλέον ας μην παραλείψουμε ότι ένα μεγάλο μέρος των κρατούμενων έχουν

αδιάγνωστες μαθησιακές δυσκολίες, ενώ άλλες ταλαιπωρούνται με εξαρτήσεις ουσιών, ψυχιατρικά ή ψυχολογικά προβλήματα. Τέλος μία ξεχωριστή ομάδα που αντιμετωπίζει προβλήματα στην εκπαίδευση είναι οι αλλοδαπές κρατούμενες οι οποίες πολλές φορές είναι δίγλωσσες ενώ άλλες δεν γνωρίζουν σχεδόν καθόλου την ελληνική γλώσσα (Παπαδιονυσίου, 2018).

Ενδιαφέρουσα είναι η ένταξη των θεατροπαιδαγωγικών προγραμμάτων στα σωφρονιστικά καταστήματα. Πρόκειται για εκπαιδευτικά προγράμματα θεατρικής αγωγής, τα οποία έχουν άμεσα θετικά αποτελέσματα στον έγκλειστο πληθυσμό. Μέσα από την διαδικασία προετοιμασίας της θεατρικής παράστασης το άτομο μαθαίνει να συνεργάζεται με άλλα άτομα και να εκτίθεται εκφράζοντας τις ιδέες του και τις δημιουργικές του σκέψεις. Στην διάρκεια της θεατρικής αγωγής το άτομο αποκτά αυτοπεποίθηση, αυτοεκτίμηση και εμπιστοσύνη στον εαυτό του. Επίσης μέσα από το συγκεκριμένο μάθημα το άτομο μαθαίνει να θέτει στόχος και να δεσμεύεται σε ένα πρόγραμμα υλοποίησης τους, να αναλαμβάνει ευθύνες και να συγκεντρώνεται. Τέλος τα άτομα μπορούν να λύσουν διάφορες συγκρούσεις στο πλαίσιο του προγράμματος, καθώς επίσης μαθαίνουν να ερμηνεύουν και να κατανοούν την γλώσσα του σώματος. Προγράμματα θεατρικής αγωγής έχουν πραγματοποιηθεί σε αρκετά καταστήματα κράτησης όπως στον Κορυδαλλό και στην Τίρυνθα (Μιχαήλ, 2017).

Σχετικά με τον τομέα της εκπαίδευσης, στον ισχύοντα Σωφρονιστικό Κώδικα της Ελληνικής νομοθεσίας (Άρθρο 20, παράγραφος 6), αναγράφεται η ύπαρξη βιβλιοθηκών ή παραρτήματα των Δημοτικών Βιβλιοθηκών στα σωφρονιστικά καταστήματα της χώρας μας, οι οποίες συνδέονται άμεσα με τον Σύμβουλο Εκπαίδευσης Κρατούμενων και είναι απαραίτητες για την αυτομόρφωση των κρατούμενων ατόμων. Η εσωτερική διαχείριση της βιβλιοθήκης και η πολιτική ανάπτυξη της συλλογής της είναι αρμοδιότητα του σωφρονιστικού καταστήματος (Βασιλάκη, Βιλλιώτη, 2015).

Παρακολουθώντας τις έρευνες, οι κρατούμενες γυναίκες παρακινούνται να συμμετάσχουν στα εκπαιδευτικά προγράμματα λόγω της παροχής πιστοποιητικού, της δυνατότητας για επαγγελματική αποκατάσταση, της καλής σχέσης με τους εκπαιδευτές και τις συνεκπαιδευμένες, της κάλυψης ελεύθερου χρόνου και της μείωσης έκτισης της ποινής (Μαυρογόνατος, 2020).

Σύμφωνα με την βιβλιογραφική έρευνα οι κρατούμενες έχουν θετικά και αρνητικά βιώματα από την εκπαίδευση στο σωφρονιστικό πλαίσιο. Ως αρνητικό βίωμα έχει χαρακτηριστεί η παρουσία των κρατούμενων στις εξετάσεις με χειροπέδες, καθώς οι

κοπέλες ένιωθαν στιγματισμένες. Επίσης έχουν σχολιαστεί τα αδιάκριτα βλέμματα των ανθρώπων που τις παρατηρούν να μπαίνουν στο λεωφορείο. Στα θετικά βιώματα των γυναικών που έλαβαν εκπαίδευση στο σωφρονιστικό πλαίσιο, αναφέρεται η κάλυψη του «νεκρού χρόνου», η επαφή με τους εκπαιδευτικούς, το ευχάριστο κλίμα στο σχολείο και η αλλαγή περιβάλλοντος, η αίσθηση της ανανέωσης, η ανάπτυξη επικοινωνίας, και η απόκτηση γνώσεων. Μία κρατούμενη, η οποία λόγω του γάμου της σε ηλικία 13 ετών δεν είχε την ευκαιρία να λάβει εκπαίδευση, περιέγραφε τα όμορφα συναισθήματα που της προκάλεσε το ΣΔΕ, σχολιάζοντας «όσο μαθαίνεις, ομορφαίνεις» (Φαφαλίου, 2021).

2.2.4. Πρόγραμμα Απεξάρτησης Φυλακισμένων Γυναικών

Ως εξάρτηση ορίζεται η κατάσταση στην οποία το άτομο νιώθει έντονη επιθυμία και ανάγκη να κάνει χρήση ουσιών, τις οποίες ο ανθρώπινος οργανισμός αφού τις συνηθίσει έχει ανάγκη να τις αυξήσει σταδιακά προκειμένου το άτομο να έχει το αποτέλεσμα που θέλει (ανοχή). Η διακοπή των ουσιών ή η άγαρμψη ελάττωση τους έχει ως αποτέλεσμα το Σύνδρομο της στέρησης που χαρακτηρίζεται από έντονες σωματικές και ψυχολογικές διαταραχές (Χατζιμιχαλίδου, 2018).

Ένα άτομο για να καταλήξει στην ουσιοεξάρτηση δεν του αρκεί μόνο η δοκιμή ουσιών, αλλά τις περισσότερες φορές υπάρχει ελλειμματικό υπόστρωμα. Ειδικότερα πριν την εγκατάσταση της ουσιοεξάρτησης, έχει προηγηθεί μια συνάντηση προσωπικής και ψυχολογικής κρίσης με μία κοινωνική κρίση. Όταν πραγματοποιείται η κρίση και δεν υπάρχει κατάλληλο ή επαρκές υποστηρικτικό δίκτυο, το άτομο είναι ευάλωτο στην εξάρτηση καθώς βιώνει μία πίεση την οποία του είναι δύσκολο να την διαχειριστεί (Φαφαλίου, 2021).

Ο λόγος για τον οποίο οι χρήστες/τριες τιμωρούνται με την ποινή της φυλάκισης είναι ότι οι ναρκωτικές ουσίες μπορούν να προκαλέσουν πολύ σοβαρές βλάβες στον ανθρώπινο οργανισμό μέχρι και τον θάνατο. Πάνω από 20.000.000 άτομα κάνουν χρήση ουσιών σε παγκόσμιο επίπεδο. Σε εθνικό επίπεδο σημειώνονται περίπου 300 θάνατοι ετησίως οι οποίοι σχετίζονται με κατάχρηση ναρκωτικών ουσιών. Το ποσοστό καταδίκων στις ελληνικές φυλακές που αφορούν εγκλήματα σχετιζόμενα με τα ναρκωτικά είναι 40%, αποτελώντας τα ως μία από τις κύριες αιτίες υπερφόρτωσης των ελληνικών σωφρονιστικών καταστημάτων (Μαρκαντωνάτου, 2019).

Επίσης έχει αναδειχθεί ότι κρατούμενες σε ποσοστό 17,6% κάνουν χρήση ουσιών κατά την διάρκεια του εγκλεισμού τους. Ενώ παλαιότερο ερευνητικό υλικό από το Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών του Πανεπιστημίου Αθηνών, είχε δείξει ότι το 60% των κρατούμενων γυναικών αναφέρει την συχνή χρήση ουσιών και ψυχοφαρμάκων στο κατάστημα κράτησης γυναικών του Κορυδαλλού (Φαφαλίου, 2021).

Τα προγράμματα επανένταξης και απεξάρτησης των φυλακισμένων γυναικών είναι πολύ σημαντικά, καθώς τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μεγάλο ποσοστό φυλάκισης γυναικών με αποτέλεσμα πολλές έρευνες να ασχολούνται με το θέμα αυτό (Rodda & Beichner, 2017).

Τα ελληνικά σωφρονιστικά καταστήματα συνεργάζονται με το ΚΕΘΕΑ (Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων), το οποίο είναι το μεγαλύτερο δίκτυο απεξάρτησης και κοινωνικής επανένταξης στην Ελλάδα. Στόχος της θεραπευτικής διαδικασίας του ΚΕΘΕΑ, είναι να κατανοήσει όλους τους ψυχοκοινωνικούς παράγοντες που έχουν οδηγήσει το άτομο στην εξάρτηση και να τους εξαλείψει, βοηθώντας το άτομο να αποδεσμευτεί οριστικά από τις ναρκωτικές ουσίες. Σε όλη την διάρκεια της θεραπευτικής διαδικασίας δεν χρησιμοποιούνται φαρμακευτικές ή υποκατάστατες ουσίες για την αντιμετώπιση της εξάρτησης (Μουστάκα, Πρινέα, 2015).

Στο σωφρονιστικό κατάστημα γυναικών «Ελαιώνας» στην Θήβα, λειτουργεί από το 2010, το Μεταβατικό Πρόγραμμα Συμβουλευτικής και Ψυχικής Απεξάρτησης Εξαρτημένων ΚΕΘΕΑ ΕΝ ΔΡΑΣΕΙ. Το ερευνητικό υλικό έχει δείξει ότι άτομα που συμμετέχουν σε προγράμματα απεξάρτησης στην διάρκεια της φυλάκισης τους έχουν πολύ μεγάλες πιθανότητες να συνεχίζουν την απεξάρτηση σε αντίστοιχα προγράμματα και μετά την αποφυλάκιση τους.

Το πρόγραμμα προσφέρει συμβουλευτική στις κρατούμενες (πρώτη φάση του προγράμματος), η οποία λειτουργεί σε ομάδες και περιλαμβάνει ενημέρωση, εξειδικευμένα σεμινάρια, υποστήριξη ατόμων και οικογενειών, συμβουλευτική, και προετοιμασία για την ένταξη του ατόμου στο θεραπευτικό πρόγραμμα. Αφού οι κρατούμενες ολοκληρώσουν επιτυχώς το πρόγραμμα συμβουλευτικής μπορούν να προχωρήσουν στην δεύτερη φάση για την οποία θα γίνει λόγος παρακάτω. Επίσης σε κάποιες δίνεται η δυνατότητα σύμφωνα με τον νόμο 4139/2013 αφού καταθέσουν το αντίστοιχο αίτημα να αποφυλακιστούν με όρο την παρακολούθηση στο Κέντρο Υποδοχής Αποφυλακισμένων ΚΕΘΕΑ ΕΝ ΔΡΑΣΕΙ (υφ' όρων απόλυση).

Στην δεύτερη φάση του προγράμματος οι γυναίκες συμμετέχουν στην Θεραπευτική Κοινότητα ΚΕΘΕΑ ΕΝ ΔΡΑΣΕΙ. Η θεραπευτική κοινότητα λειτουργεί οκτώ ώρες καθημερινά και δίνει την δυνατότητα στις κρατούμενες να συμμετέχουν σε εκπαιδευτικές, αθλητικές, θεραπευτικές και δημιουργικές δραστηριότητες (kethea-endrasi.gr).

Ένα ακόμη πρόγραμμα απεξάρτησης, που λειτουργεί έξω από το σωφρονιστικό πλαίσιο είναι το Κ.Α.Τ.Κ. (Κέντρο Απεξάρτησης Τοξικομανών κρατούμενων). Λειτουργεί από το 2002, η τοποθεσία του βρίσκεται κοντά στον Ελαιώνα της Θήβας, απευθύνεται και στα δύο φύλα και είναι κατάσταση κράτησης που λειτουργεί και ως θεραπευτικό πρόγραμμα. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα δεν χρησιμοποιεί υποκατάστατες ουσίες ενώ οι επωφελούμενοι περνάνε πολλές φάσεις προκειμένου να φτάσουν στο τελικό στάδιο της θεραπείας. Το πρόγραμμα προσφέρει ατομική και ομαδική θεραπεία, δραστηριότητες αθλητικού, εκπαιδευτικού και θεραπευτικού περιεχομένου. Αφού το επωφελούμενο άτομο ολοκληρώσει την κοινοτική φάση, προχωράει στο τελευταίο στάδιο της θεραπείας την φάση της κοινωνικής επανένταξης. Η κοινωνική επανένταξη λαμβάνει μέρος σε διαμέρισμα στην Αθήνα όπου νοικιάζεται από το Υπουργείο Δικαιοσύνης (<https://katk.gr/therapeutiko-programma/>).

Εκτός από το ΚΕΘΕΑ που λειτουργεί μέσα στο πλαίσιο του σωφρονιστικού καταστήματος, το 2013 ο ΟΚΑΝΑ δημιούργησε τα «πilotικά προγράμματα, εναλλακτικά της φυλάκισης». Πρόκειται για ένα πρόγραμμα που πραγματοποιείται πρώτη φορά στην Ελλάδα, και έχει ως στόχο την υπηρεσίας μιας έγκαιρης παρέμβασης αφού ένας παραβάτης χρήσης ουσιών έχει συλληφθεί (Σκανδάμη, Βετούλη, Κερασιώτη, Καφετζόπουλος, Μαλλιώρα, 2015).

Ακολουθώντας την θεωρητική προσέγγιση του Yalom για την απεξάρτηση, υπάρχουν 12 θεραπευτικοί παράγοντες που συντελούν στην αποτελεσματική απεξάρτηση του ατόμου. Πρώτος και κύριος παράγοντας είναι η ενστάλαξη της ελπίδας, καθώς για να λειτουργήσουν οι υπόλοιποι παράγοντες είναι απαραίτητο το άτομο να έχει ελπίδα και να οραματίζεται την απεξάρτηση. Έστερα στο θεραπευτικό πλαίσιο πρέπει να υπάρχει καθολικότητα, καθοδήγηση από τους θεραπευτές, αλτρουισμός, οικογενειακή αναδιοργάνωση, μιμητική συμπεριφορά (με την οποία το άτομο δύναται να ταυτιστεί με πρότυπα), διαπροσωπική μάθηση, συνεκτικότητα της θεραπευτικής ομάδας, κάθαρση, κατανόηση του νου και τέλος υπαρξιακοί παράγοντες. Οι υπαρξιακοί παράγοντες μπορούν να εμπνευστούν και μέσα από το θεραπευτικό πλαίσιο και σχετίζονται με ζητήματα όπως η αίσθηση της ελευθερίας, η ευθύνη, το νόημα της ζωής,

το απρόοπτο, η αναγνώριση της θνησιμότητας και άλλα παρόμοια σχήματα (Μπαλαμού, 2019).

Το άτομο που συμμετέχει στο πρόγραμμα απεξάρτησης περνάει από τρεις βασικές φάσεις. Πρώτα υπάρχει η φάση της εισαγωγής, στην οποία το άτομο επισυνάπτει φιλικές σχέσεις με τα μέλη της ομάδας και ενημερώνεται για την πολιτική και τον τρόπο λειτουργίας του θεραπευτικού προγράμματος. Έστερα στην φάση της εντατικής θεραπείας υπάρχει ο στόχος της ψυχικής απεξάρτησης. Στην συγκεκριμένη φάση το άτομο δουλεύει περισσότερο τα συναισθήματα του, τις σκέψεις του και έρχεται αντιμέτωπο με τον εαυτό του. Επίσης μαθαίνει να διαχειρίζεται και να αντιλαμβάνεται διαφορετικά τις καταστάσεις. Η φάση της εντατικής θεραπείας είναι η πιο δύσκολη του προγράμματος και πολλοί από τους επωφελούμενους αποχωρούν. Αφού το άτομο έχει αυξήσει την αυτοεκτίμηση του, και έχει επισυνάψει καλύτερες σχέσεις με τα άτομα της κοινότητας είναι έτοιμο να προχωρήσει στην φάση της κοινωνικής επανένταξης. Με την κατάλληλη καθοδήγηση το άτομο μπορεί και λειτουργεί ορθά στο οικογενειακό, εργασιακό και κοινωνικό πλαίσιο (Τρακάδα, Συρίου, 2020).

Η αποκατάσταση στα σωφρονιστικά καταστήματα σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα θα πρέπει να περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα προγραμμάτων, συμπεριλαμβανομένης της σωματικής και ψυχικής περίθαλψης, προγραμμάτων κατάχρησης ουσιών, σωματικών δραστηριοτήτων, συμβουλευτική, ψυχοκοινωνική υποστήριξη, μαθήματα εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης, δημιουργικές και πολιτιστικές δραστηριότητες, ευκαιρίες εργασίας και τακτική πρόσβαση σε καλά εξοπλισμένες βιβλιοθήκες (Cunningham et al, 2003).

Η μελέτη του θέματος «Οδοιπορικό βρεφών στο σωφρονιστικό κατάστημα κράτησης μητέρων Ελαιώνας της Θήβας: η άσκηση της κοινωνικής εργασίας», αποτελεί ένα σημαντικό θέμα που αναφέρεται στις μητέρες οι οποίες προσπαθούν μέσα από τα καταστήματα κράτησης να ανταποκριθούν στο ρόλο τους και σαν μητέρες, όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο.

2.3. Προφίλ των κρατούμενων μητέρων

Όπως αναφέρεται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, η πλειοψηφία των κρατούμενων γυναικών της Ευρώπης κυμαίνεται ηλικιακά από 20 ως 40 ετών. Εν αντιθέσει το ηλικιακό εύρος των κρατούμενων γυναικών στις Η.Π.Α. είναι συνήθως από 30 ως 35

ετών. Συνεπώς συμβαίνει συχνά οι κρατούμενες να είναι ήδη μητέρες αλλά και να αποτελούν το μοναδικό πρόσωπο φροντίδας του παιδιού τους. Επίσης το ερευνητικό υλικό από τις Η.Π.Α. έχει αναδείξει ότι είναι πιθανότερο οι κρατούμενες μητέρες να είναι ανύπαντρες και να έχουν την επιμέλεια των παιδιών τους πριν πραγματοποιηθεί η σύλληψη τους (Καρβέλη, Νικολαΐδης, 2012).

Ακολουθώντας στοιχεία από έρευνα που πραγματοποιήθηκε στα ελληνικά καταστήματα κράτησης το 2008, από τις 171 γυναίκες που συμμετείχαν στην έρευνα, το 69,6% των κρατούμενων γυναικών στον Κορυδαλλό είναι μητέρες. Από τις κρατούμενες μητέρες 58 είναι άγαμες (χήρες, διαζευγμένες ή σε διάσταση) και οι 43 είναι έγγαμες. Το 84% των μητέρων είχε γεννήσει τα παιδιά της στο πλαίσιο ενός γάμου. Το 37,8% των μητέρων ήταν πολύτεκνες και το 31,9% είχαν ένα ή δύο παιδιά.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών τους (52,5%) ήταν ανήλικα. Ειδικότερα, 45 είναι βρέφη και νήπια, 65 είναι παιδιά σχολικής ηλικίας δημοτικής εκπαίδευσης, 80 ανήλικα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, 77 νεαρά άτομα ως 25 ετών και 95 ενήλικα άνω των 26 ετών (Φαφαλίου, 2021).

Το μεγαλύτερο μέρος των κρατούμενων γυναικών έχει καταδικασθεί για παραβάσεις που σχετίζονται με τα ναρκωτικά και την περιουσία και ύστερα ακολουθούν τα υπόλοιπα είδη εγκλημάτων. Οι παραβάσεις που σχετίζονται με τα ναρκωτικά παρουσιάζουν πολύ ψιλά ποσοστά όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και παγκοσμίως, θέτοντας την εξάρτηση των γυναικών ως ένα κοινωνικό πρόβλημα υψίστης σημασίας (Μακρυσπούλου, 2013).

Αν και στο ιστορικό πολλών μητέρων καταγράφεται η χρήση ουσιών ή αλκοόλ, στο σωφρονιστικό πλαίσιο μέσα από την στήριξη των επαγγελματιών, αναλαμβάνουν τους γονεϊκούς ρόλους και υιοθετούν μητρικές συμπεριφορές. Η αλληλεπίδραση με τα βρέφη βοηθάει τις μητέρες να αυξήσουν την αυτοεκτίμηση τους αλλά και να έχουν μεγαλύτερες προσδοκίες για τις ίδιες και για το βρέφος τους (Thompson, Harm, 2000).

Η παρουσία ψυχικών διαταραχών στα γυναικεία σωφρονιστικά καταστήματα είναι αισθητή. Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε από την Αμερικανική Ψυχιατρική Ένωση έχοντας ως πληθυσμό τις κρατούμενες στην πόλη του Μιζούρι αναδείχθηκαν τα εξής ποσοστά: 36% των κρατούμενων σημείωσαν εξάρτηση από αλκοόλ και το 26% από ουσίες. Το 28% των γυναικών εμφάνιζε Αγχώδες Διαταραχές ενώ το 29% Αντικοινωνική Διαταραχή Προσωπικότητας. Τα ποσοστά κρατούμενων γυναικών που εμφανίζουν κατάθλιψη και σχιζοφρένεια είναι 19% και 7% αντίστοιχα. Σε σύγκριση με έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στον γενικό πληθυσμό, τα ποσοστά είναι

υψηλά. Βέβαια τα ποσοστά της κατάθλιψης πιθανολογείται να είναι αυξημένα διότι πολλές από τις γυναίκες είχαν καταδικαστεί πρόσφατα, οπότε περνάνε το στάδιο της κατάθλιψης προκειμένου να αποδεχθούν την δικαστική απόφαση και την νέα τους πραγματικότητα (Τσόπελας, 2013).

Έρευνες έχουν δείξει ότι μεγάλο ποσοστό γονέων που βρίσκονται στην φυλακή έχουν επιβαρυνμένο οικογενειακό ιστορικό και έχουν βιώσει κάποιου είδους σοβαρό τραύμα στην παιδική τους ηλικία. Το 2006 πραγματοποιήθηκε μία έρευνα που εξετάζε το οικογενειακό ιστορικό γονέων (και τα δύο φύλα) που βρίσκονταν υπό κράτηση. Συγκεκριμένα από τους κρατούμενους γονείς, το 32% είχε γονείς χρήστες ουσιών ή εξαρτημένους από το αλκοόλ, ενώ το 22% από τους κρατούμενους γονείς είχε αντίστοιχα γονείς που είχαν φυλακιστεί. Αξιοσημείωτο είναι το ποσοστό των κρατούμενων γονέων που έχουν βιώσει σωματική ή σεξουαλική κακοποίηση κατά την διάρκεια της παιδικής τους ηλικίας. Το ποσοστό των κρατούμενων γονέων που έχουν βιώσει κακοποίηση είναι 19%, όμως στον πληθυσμό μόνο των κρατούμενων μητέρων αυτό το ποσοστό αυξάνεται στο 56% (Cearly, Eddy, Foney, Martinez, 2012).

Το 2015 πραγματοποιήθηκε έρευνα για το μορφωτικό επίπεδο των κρατούμενων γυναικών στα ελληνικά σωφρονιστικά καταστήματα και χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο η Διεθνής Πρότυπη Ταξινόμηση της Εκπαίδευσης. Το 30% των κρατούμενων γυναικών ήταν αναλφάβητες, ένα μεγάλο μέρος των οποίων αποτελούσαν γυναίκες από κοινότητες Ρομά, στις οποίες η σχολική διαρροή είναι συχνό φαινόμενο. Το δημοτικό σχολείο το είχαν ολοκληρώσει το 23% των κρατούμενων, το γυμνάσιο το 16% και το λύκειο το 14%. Το ποσοστό των γυναικών που έχουν ολοκληρώσει επιπλέον εκπαίδευση μη πανεπιστημιακή αναγράφεται στο 6% και γυναίκες που είναι απόφοιτες ανώτατης εκπαίδευσης 11% (Γαρόνη, Σούρδη, Σταυροπούλου, Κατσαδώρας, 2015).

Οι εμπειρίες των κρατούμενων γυναικών με την εκπαίδευση χαρακτηρίζονται ως αρνητικές έχοντας ως αποτέλεσμα την δυσκολία ένταξης και παρακολούθησης ενός εκπαιδευτικού προγράμματος στο σωφρονιστικό πλαίσιο. Μεγάλο μέρος των γυναικών παρατηρείται να έχουν χαμηλή αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμηση και δυσκολεύονται να λύσουν προβλήματα που προκύπτουν (Στεργίου, 2018).

2.4. Συνέπειες στην Ανάπτυξη των βρεφών της Διαβίωσης τους στα Σωφρονιστικά Καταστήματα Γυναικών

Οι συνέπειες της κράτησης των βρεφών με τις μητέρες τους στο σωφρονιστικό κατάστημα, είναι ένα ζήτημα για το οποίο δεν έχουν πραγματοποιηθεί πολλές έρευνες. Η διαμονή των βρεφών με τις μητέρες τους στο κατάστημα κράτησης, είναι ένα θέμα αμφιλεγόμενο. Υπάρχουν αρκετοί ενδοιασμοί σχετικά με τον εγκλεισμό του βρέφους, και τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει η συναισθηματική αστάθεια και ένταση της μητέρας στο ψυχισμό του βρέφους. Από την άλλη υπάρχουν πολλά προτερήματα για τα βρέφη, τα οποία είναι αναντικατάστατα (Chiriboga, 2011).

Αρχικά μένοντας το βρέφος με την μητέρα του, δύναται να θηλάσει. Σύμφωνα με το ερευνητικό υλικό ο θηλασμός έχει πολλές θετικές επιπτώσεις τόσο στην σωματική όσο και στην ψυχική υγεία του βρέφους. Συγκεκριμένα ο θηλασμός προλαμβάνει την εμφάνιση λοιμώξεων και ενισχύει το ανοσοποιητικό σύστημα του βρέφους. Οι θετικές επιδράσεις που ασκούνται στον βρεφικό ψυχισμό ποικίλλουν. Μερικές είναι ότι χτίζεται ένας ποιοτικός δεσμός με την μητέρα και αποπνέονται συναισθήματα ασφάλειας και εγγύτητας στο βρέφος. Όλες αυτές οι ωφέλειες θα έχουν θετικό αντίκτυπο στην μετέπειτα ανάπτυξη του παιδιού και στην διαχείριση μελλοντικών διαπροσωπικών σχέσεων (Πέπα, Παπουτσάκη, Πορφυράκη, 2019).

Γενικότερα τα πρώτα χρόνια είναι κρίσιμα για την μετέπειτα εξέλιξη το βρέφους. Έχει φανεί ότι η δημιουργία του δεσμού μητέρας-βρέφους στον πρώτο χρόνο έχει πολλές θετικές συνέπειες, απαραίτητες για την ανάπτυξη του βρέφους. Οι συνέπειες προέρχονται από τις μητρικές αλληλεπιδράσεις, την μη λεκτική επικοινωνία, την οπτική επαφή, την μεταβίβαση συναισθημάτων (Κισούδη, 2021).

Μολονότι όπως προαναφέρθηκε υπάρχουν προβληματισμοί για τον αρνητικό αντίκτυπο που μπορεί να έχει η κράτηση του βρέφους με την μητέρα, το ερευνητικό υλικό δεν τους έχει επιβεβαιώσει. Μάλιστα μία έρευνα που πραγματοποιήθηκε στα καταστήματα κράτησης μητέρων της Ισπανίας, έδειξε ότι τα βρέφη στα καταστήματα κράτησης παρουσιάζουν την ίδια ανάπτυξη με τα βρέφη του γενικού πληθυσμού. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι τα κρατούμενα βρέφη έχουν λιγότερα ερεθίσματα και εξοικείωση με εξωτερικά αντικείμενα λόγω του περιορισμού (Jimezen, Palacios, 2003).

Βέβαια, δεν πρέπει να παραβλέψουμε κάποιες σοβαρές επιπτώσεις που μπορεί να έχει η κράτηση των βρεφών με τις μητέρες τους. Αρχικά η αποτυχία ενός ισχυρού δεσμού

ανάμεσα στην μητέρα και το βρέφος μπορεί να αποτελέσει σοβαρό τραύμα για την μετέπειτα ζωή του βρέφους. Όπως προαναφέρθηκε η ηλικία 0 ως 2 ετών είναι σημαντική για τα βρέφη και δημιουργούν σχέσεις τρυφερότητας και εμπιστοσύνης με το άτομο που τα φροντίζει. Όταν η μητέρα δεν είναι συναισθηματικά σταθερή και διαθέσιμη δεν δύναται να αποπνεύσει αυτά τα συναισθήματα στο βρέφος της, δημιουργώντας του ανασφάλεια (Καρβέλη, Νικολαΐδης, 2012).

Επιπροσθέτως στις επιπτώσεις που μπορεί να έχει η παραμονή του βρέφους μαζί με την μητέρα, υπάρχει και η υδριματοποίηση. Αρκετές φορές τα παιδιά παρουσιάζουν μία νευρική και μία ανησυχία, ως επακόλουθο του υδριματισμού (Μακρυσπούλου, 2013).

Μια μαρτυρία κρατούμενης μητέρας επιβεβαιώνει τις παραπάνω παρατηρήσεις. Ειδικότερα αναφέρθηκε στο κουράγιο και το αίσθημα ελπίδας που της έδινε το βρέφος της κατά την διάρκεια του εγκλεισμού, αλλά και τα όμορφα συναισθήματα που προκαλούσε η αλληλεπίδραση τους. Ωστόσο δεν παράλειψε το γεγονός ότι το βρέφος παρουσίαζε νευρική, φαινόταν θλιμμένο και είχε μεγάλη ένταση και υπερκινητικότητα (Φαφαλίου, 2021) .

Για αυτό το λόγο, είναι απαραίτητο για τα βρέφη να περνάνε μερικές μέρες έξω από το σωφρονιστικό κατάστημα σε σπίτια συγγενών. Επίσης συνιστάται η έγγραφη και μεταφορά των βρεφών σε παιδικούς σταθμούς, όπου είναι δυνατή η αλληλεπίδραση με συνομήλικα βρέφη και βρεφονηπιοκόμους (Μακρυσπούλου, 2013).

Τέλος ένα ακόμα σοβαρό ζήτημα που θα έπρεπε να ληφθεί υπόψιν είναι το άγχος του αποχωρισμού. Κάποια στιγμή το βρέφος θα κληθεί να αποχωριστεί την μητέρα του και να ενταχθεί σε ένα διαφορετικό περιβάλλον. Ο αποχωρισμός εάν δεν πραγματοποιηθεί με διακριτικότητα μπορεί να προκαλέσει στο βρέφος τραύμα ή να το υποβάλει σε μία κρίσιμη κατάσταση (Καρβέλη, Νικολαΐδης, 2012).

3^ο Κεφάλαιο: Στάδια του Προγράμματος Μητρότητας στο Σωφρονιστικό Κατάστημα και ο Ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού

3.1. Ένταξη Εγκυμονούσας Κρατούμενης σε Πρόγραμμα Μητρότητας και ο Ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού

Αν και ο αριθμός των γυναικών κρατουμένων έχει αυξηθεί την τελευταία δεκαετία συνεχίζουν να αποτελούν μειοψηφία κρατουμένων παγκοσμίως. Οι περισσότερες κρατούμενες γυναίκες είναι σε αναπαραγωγική ηλικία. Τα σημερινά σωφρονιστικά καταστήματα προσφέρουν ευκαιρίες στις εγκυμονούσες κρατούμενες. Δυστυχώς από όσο γνωρίζουμε όχι μόνο δεν έχει υλοποιηθεί κάποια ερευνητική μελέτη σε αυτό το γνωστικό αντικείμενο στην Ελλάδα αλλά υπάρχει έλλειψη και σχετικών βιβλιογραφικών πηγών του προγράμματος μητρότητας στη χώρα μας. Για αυτό τον λόγο θα αναφερθούμε σε έρευνες και βιβλιογραφικό υλικό για τέτοια προγράμματα κυρίως από το εξωτερικό (Bard, Knight, Plugge, 2016).

Σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα, των Bard, Knight και Pluggee, που διεξήχθη το 2014 – 2015 έχει ψηφιστεί νομοθεσία σε 11 έθνη που είτε απαγορεύουν τη σύλληψη εγκύων είτε περιορίζουν αυστηρά τον περιορισμό τους. Έχουν ληφθεί διάφορα μέτρα, όπως η απαλλαγή, η καθυστέρηση ή η αντικατάσταση ποινών, καθώς και η παροχή μη στερητικών της ελευθερίας μέτρων όπως ο κατ' οίκον περιορισμός και η ηλεκτρονική παρακολούθηση προτεραιότητας.

Για παράδειγμα, όλες οι έγκυες γυναίκες που καταδικάζονται σε προδικαστική φυλάκιση στη Βραζιλία τίθενται σε κατ' οίκον περιορισμό, ενώ έγκυες γυναίκες που καταδικάστηκαν σε έως και πέντε χρόνια φυλάκιση στην Ουκρανία μπορεί να αποφυλακιστούν με αναστολή, αφού το παιδί τους συμπληρώσει την ηλικία των επτά ετών. Ο νόμος της Γεωργίας επιτρέπει στις εγκύους να αναβάλλουν τις ποινές τους έως ότου το παιδί τους γίνει ενός έτους, οπότε το δικαστήριο μπορεί να αποφασίσει να τις μετατρέψει ή να τις απαλλάξει από την εκτίμηση της αρχικής τους θητείας. Οι έγκυες γυναίκες και οποιοσδήποτε φροντίζει ένα παιδί κάτω των οκτώ ετών δεν υπόκειται σε σύλληψη στην Αρμενία (Penal Reform International, 2019).

Ορισμένα έθνη, σύμφωνα με έρευνα των Flisiak et al (2022) που διενεργήθηκε από το

2017 έως το 2019, περιγράφουν ορισμένες χρονικές στιγμές, όπως τα τελευταία στάδια της εγκυμοσύνης, στα οποία η φυλάκιση των μητέρων περιορίζεται ή τίθεται εκτός νόμου. Στην Κόστα Ρίκα, στη Νικαράγουα και στην Κολομβία, αυτή είναι η κατάσταση. Ορισμένα έθνη υπολογίζουν επιπλέον τις «θηλάζουσες μητέρες» (Μεξικό), τις γυναίκες με «νεογέννητα παιδιά» ή στο στάδιο μετά τον τοκετό (Βραζιλία) και τις γυναίκες κατά τους πρώτους έξι μήνες του τοκετού (Κολομβία). Στον Εκουαδόρ, μια γυναίκα μπορεί να τεθεί σε κατ' οίκον περιορισμό ή να υπόκειται σε ηλεκτρονική επιτήρηση κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης της, τις πρώτες 90 ημέρες μετά τον τοκετό. Σε κάποια έθνη, λαμβάνονται υπόψη και όλες οι μητέρες με παιδιά κάτω από μια συγκεκριμένη ηλικία (ένα έτος στη Γεωργία, τρία χρόνια στο Περού, επτά στην Ουκρανία, οκτώ στην Αρμενία και 14 στη Ρωσία) (Flisiak et al, 2022).

Δεκαπέντε μελέτες, που περιλάμβαναν κρατούμενες έγκυες γυναίκες, πραγματοποιήθηκαν στις ΗΠΑ, δύο στο Ηνωμένο Βασίλειο και μία στη Γερμανία, οι οποίες ανέδειξαν σημαντικά στοιχεία. Οι εννέα περιείχαν μια ομάδα σύγκρισης γυναικών που περιλάμβανε 849 έγκυες γυναίκες. Υπήρξαν κάποιες ενδείξεις ότι οι γυναίκες σε φυλακές που λαμβάνουν ενισχυμένη σωφρονιστική περίθαλψη (PRISON+), ήταν λιγότερο πιθανό να έχουν ανεπαρκή προγεννητική φροντίδα (15,4 % έναντι 30,7 %, $p < 0 \cdot 001$), πρόωρο τοκετό (6,4 % έναντι 19,0 %, $p = 0 \cdot 001$) ή τοκετό με καισαρική τομή (12,9 % έναντι 26,5 %, $p = 0 \cdot 005$) σε σύγκριση με γυναίκες σε καταστήματα κράτησης που λαμβάνουν την συνηθισμένη φροντίδα. Οι γυναίκες που συμμετείχαν σε δύο παρεμβάσεις (PRISON++), δηλαδή παρεμβάσεις που περιλάμβαναν όχι μόνο ενισχυμένη περίθαλψη στα σωφρονιστικά πλαίσια αλλά και συντονισμό της κοινοτικής περίθαλψης κατά την αποφυλάκιση, ανέδειξαν μειώσεις στα ποσοστά μακροχρόνιας υποτροπής σε σύγκριση με εγκύους στις ίδιες φυλακές που δεν συμμετείχαν στην παρέμβαση (Bard, Knight, Plugge, 2016).

Η ενισχυμένη προγεννητική φροντίδα μπορεί να βελτιώσει τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα την ζωή της κρατούμενης εγκύου. Απαιτούνται όμως κατάλληλα σχεδιασμένα προγράμματα με αυστηρή αξιολόγηση για την κάλυψη των αναγκών αυτού του εύάλωτου πληθυσμού. Το κόστος για τις μητέρες, τα παιδιά και την κοινωνία από την αποτυχία αντιμετώπισης αυτών των σημαντικών ζητημάτων δημόσιας υγείας είναι σημαντικό.

Σε σύγκριση με τις έγκυες γυναίκες στη γενική κοινότητα, οι έγκυες που βρίσκονται σε

φυλακή είναι πιο πιθανό να βιώσουν αρνητικές συνέπειες για την υγεία τους. Αυτός ο αυξημένος κίνδυνος μπορεί να οφείλεται σε διάφορους παράγοντες, όπως η κατάχρηση ουσιών, η έκθεση σε βία, το ιστορικό κατάχρησης και τραύματος, οι χρόνιες λοιμώξεις, η κακή διατροφή, το άγχος, οι ψυχικές ασθένειες, τα ΣΜΝ και η περιορισμένη πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη, που συμβαίνουν πριν από τη φυλάκιση ή και εμφανίζονται κατά την διάρκεια διαβίωσης στο σωφρονιστικό πλαίσιο (Bard, Knight, Plugge, 2016).

Είναι σημαντικό να λαμβάνετε υπόψη το συνολικό πλαίσιο των δυσκολιών υγείας των γυναικών στις φυλακές. Στην πραγματικότητα, μόλις τη δεκαετία του 1990 οι φυλακισμένες γυναίκες έπρεπε να έχουν ασφάλιση υγείας. Ορισμένα προγράμματα έχουν αρχίσει να λειτουργούν εντός των φυλακών για την παροχή ενισχυμένων υπηρεσιών προγεννητικής υποστήριξης, παρέχοντας εκπαίδευση και ψυχοκοινωνική υποστήριξη πάνω και πέρα από τις τυπικές υπηρεσίες υγείας που παρέχονται από το σωφρονιστικό πλαίσιο. Πολλά από αυτά τα προγράμματα περιλαμβάνουν μια ποικιλία υπηρεσιών, όπως βοήθεια τοκετού (συχνά παρέχεται από εκπαιδευμένους γιατρούς), ατομική και ομαδική υποστήριξη, προγεννητική εκπαίδευση και συμβουλευτική προγεννητική και συμβουλευτική μετά τον τοκετό και την γαλουχία.

Έρευνα σε έγκλειστους πληθυσμούς δείχνει ότι αυτού του είδους η φροντίδα μπορεί να ωφελήσει την υγεία της μητέρας και του παιδιού, ακόμα κι αν η πλειονότητα αυτών των προγραμμάτων που βασίζονται στο πλαίσιο κράτησης δεν έχουν διερευνηθεί ή επανεξεταστεί εκτενώς. Επιπλέον, έχει διαπιστωθεί ότι η ομαδική προγεννητική φροντίδα σε συνδυασμό με κοινωνική υποστήριξη μειώνει τα ποσοστά πρόωρων γεννήσεων σε μη έγκλειστες ομάδες (Chae, 2016). Ομοίως, ο θηλασμός έχει αποδειχθεί ότι ωφελεί τόσο τους γονείς όσο και τα παιδιά όσον αφορά τη σωματική και ψυχική τους υγεία (American Academy of Pediatrics, 2012).

Επί του παρόντος υπάρχουν κενά στις κατευθυντήριες γραμμές για εγκυμονούσες γυναίκες αλλά και τις μητέρες βρεφών σε πολλές πτυχές, συμπεριλαμβανομένων των αξιολογήσεων της υγείας της μητέρας και του εμβρύου, της φροντίδας της ψυχικής τους υγείας, καθώς και ζητήματα δεοντολογίας. Το να είσαι έγκυος ή να γεννάς ενώ είσαι στη φυλακή είναι μια συχνή εμπειρία που σπάνια μελετάται. Πρόσφατα δημοσιευμένα ευρήματα από το πρωτοποριακό Πρόγραμμα Στατιστικών Εγκυμοσύνης στη Φυλακή (PIPS) των ΗΠΑ έχουν κάπως διαφωτίσει το συγκεκριμένο γνωστικό

αντικείμενο. Αυτό το σύνολο ερευνών, με επικεφαλής την Δρ. Carolyn Sufrin της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Johns Hopkins και της Σχολής Δημόσιας Υγείας των ΗΠΑ, αντιπροσωπεύει την πιο ολοκληρωμένη μέχρι σήμερα συχνότητα των ποσοστών εγκυμοσύνης και των συνεπειών στα αμερικανικά κέντρα κράτησης για ενήλικες και ανήλικους παραβάτες.

Άρα, δεν υπάρχει κάποια Ευρωπαϊκή μελέτη για την κατανόηση της φροντίδας μητρότητας για χιλιάδες έγκυες κρατούμενες, δεδομένου ότι τα περισσότερα Ευρωπαϊκά κράτη δεν συγκεντρώνουν τακτικά στατιστικά στοιχεία για την εγκυμοσύνη και την μητρότητα στις φυλακές.

Το PIPS Project στις Η.Π.Α., είναι μια συστηματική ανάλυση της εγκυμοσύνης και των επιπτώσεών της μεταξύ των φυλακισμένων γυναικών, συμπεριλαμβανομένων 22 κρατικών σωφρονιστικών συστημάτων, όλων των ομοσπονδιακών φυλακών, 6 φυλακών και 3 συστημάτων εγκλεισμού για εφήβους. Στην πειραματική μελέτη αυτού του ερευνητικού προγράμματος συμμετείχε το 57% όλων των γυναικών κρατουμένων. Έγκυες γυναίκες εισήχθησαν σε σχεδόν 1.400 συμμετέχουσες κρατικές και ομοσπονδιακές φυλακές κατά τη διάρκεια της περιόδου μελέτης, με περισσότερες από 800 εγκυμοσύνες που ολοκληρώθηκαν σε κράτηση (γεννήσεις, αποβολές και άλλα αποτελέσματα) και περισσότερες από 1.600 έγκυες γυναίκες εισήχθησαν σε φυλακές, με 224 εγκυμοσύνες που φτάνουν στο τελικό τους στάδιο, την γέννηση, σε κράτηση. Με βάση την προαναφερόμενη μελέτη σε εθνικό επίπεδο, το 4% των γυναικών που μπαίνουν στο σωφρονιστικό κατάστημα είναι έγκυες, κάτι που είναι σύμφωνο με τις προβλέψεις του Γραφείου Στατιστικών Δικαιοσύνης από το 2016 (Wang, 2021).

Σημαντικό επίτευγμα στην έρευνα για τη δημόσια υγεία έχει σημειωθεί στην ποσοτικοποίηση του εύρους και των συνεπειών των κυήσεων στο σωφρονιστικό πλαίσιο, παρά το γεγονός ότι τα δεδομένα του Έργου PIPS δεν μπορούν να τμηματοποιηθούν κατά φυλή, εθνικότητα ή ταυτότητα φύλου. Είναι προφανές ότι πολλά σωφρονιστικά καταστήματα δεν έχουν ακόμη παρατηρήσει τις ανάγκες των εγκύων κρατούμενων γυναικών, δεδομένου του γεγονότος ότι οι ακαδημαϊκοί ερευνητές έπρεπε να αναλάβουν να καλύψουν το κενό σχετικών κανονισμών (Wang, 2021).

Στο Γραφείο της κοινωνικής υπηρεσίας στα καταστήματα κράτησης στις Η.Π.Α. περιλαμβάνετε η υποστηρικτική συμβουλευτική η οποία στοχεύει στη λήψη της

απόφασης εάν θα ολοκληρώσουν την εγκυμοσύνη τους οι κρατούμενες ή θα προβούν σε άμβλωση. Το βασικό πρόγραμμα που λειτουργεί για τις εγκύους κρατούμενες στις Η.Π.Α., είναι το Mothers and Infants Together (MINT). Βάσει του συγκεκριμένου προγράμματος παρέχεται υποστήριξη στις εγκυμονούσες κρατούμενες τους δύο τελευταίους μήνες πριν γεννήσουν και παρέχονται επίσης στήριξη και οδηγίες για τον θηλασμό (Federal Bureau of Prisons, USA.gov.gr., 2022).

Οι κοινωνικοί λειτουργοί προσφέρουν υπηρεσίες αξιολόγησης και παρέμβασης σε όλες τις κρατούμενες που χρήζουν βοήθειας ανεξαρτήτου αν είναι εγκυμονούσες ή μητέρες. Πραγματοποιούν ατομική συμβουλευτική, προσφέρουν αξιολογήσεις και ένταξη σε θεραπεία σε κατάλληλα προγράμματα, εντοπίζουν κρατούμενες που διατρέχουν κίνδυνο και συντονίζουν ομαδικές δραστηριότητες, με απώτερο σκοπό να βελτιώσουν και να βοηθήσουν την επανένταξη τους στην κοινωνία. Οι κοινωνικοί λειτουργοί των σωφρονιστικών εγκαταστάσεων προσφέρουν δύο διαφορετικά είδη βοήθειας: συνδέσμους με κοινοτικούς πόρους και υποστηρικτικές υπηρεσίες εντός του σωφρονιστικού καταστήματος όπως υλοποίηση προγραμμάτων εκπαίδευσης και επαγγελματικής επανένταξης. Οι κοινωνικοί λειτουργοί απασχολούνται επίσης με περιπτώσεις εξαρτημένων γυναικών όπου τους παρέχονται προγράμματα απεξάρτησης, εκπαίδευσης και επαγγελματικής αποκατάστασης (Member, 2022).

3.2. Προγράμματα Μητρότητας, για μητέρες βρεφών, εντός των Σωφρονιστικών Καταστημάτων

Προ 15ετίας είχε πραγματοποιηθεί μια διεθνής ερευνητική μελέτη σε 70 χώρες για την λειτουργία των βρεφονηπιακών σταθμών των σωφρονιστικών καταστημάτων. Το κύριο συμπέρασμα ήταν ότι κατά τη διάρκεια της προσχολικής ηλικίας μερικά βρέφη είχαν την δυνατότητα να διαμείνουν σε καταστήματα κράτησης, σε ορισμένες περιοχές της Ευρώπης και της Κεντρικής Αμερικής (Kauffman, 2006). Τα βρεφονηπιακά προγράμματα των σωφρονιστικών καταστημάτων στις Η.Π.Α, πήραν την πρωτοβουλία για την έναρξη τους, έχοντας λάβει σοβαρά υπόψη την δημιουργία ενός υγιούς συναισθηματικού δεσμού ανάμεσα στην μητέρα και το βρέφος.

Οι μητέρες σε παιδικό σταθμό φυλακής μπορούν να αναθρέψουν με ασφάλεια τα βρέφη τους αποπνέοντας τους συναισθηματική επάρκεια, όπως πράττουν αντίστοιχα οι περισσότερες μητέρες της κοινότητας, ακόμη και όταν η αναπαράσταση της προσκόλλησης της ίδιας της μητέρας έχει χαρακτηριστεί ως ανασφαλής (Byrne, Goshin,

Joestl, 2010).

Οι παιδικοί σταθμοί των φυλακών είναι για τις μητέρες, ένα μέσο για να αναπτύξουν και να διατηρήσουν στενότερο δεσμό με τα παιδιά τους, καθώς οι κρατούμενες μητέρες αποτελούν μία πληθυσμιακή ομάδα που αυξάνεται με τον ταχύτερο ρυθμό. Περισσότερες από 1.000 γυναίκες κρατούνται στο WCCW (Washington Correctional Center for Women, κατάστημα κράτησης γυναικών στην Γουάσινγκτον), όπου δυστυχώς διαμένουν περίπου 300 περισσότερες από ό,τι μπορεί να χωρέσει η εγκατάσταση. Στεγάζονται σε κτίρια που μοιάζουν με πράσινες εξοχικές κατοικίες και έχουν πολύ λιγότερο τσιμέντο και σύρμα ξυραφιού σε σύγκριση με τα καταστήματα κράτησης μέγιστης και μεσαίας ασφάλειας.

Οι μητέρες που συμμετέχουν στο Πρόγραμμα Οικιακής Γονεικότητας, ή "RPP" (Residential Parenting Program), έχουν κλειδιά για τα δωμάτιά τους και μπορούν να μεταφέρονται στις αίθουσες μαζί με τα βρέφη τους. Επίσης μπορούν να αυτοεξυπηρετηθούν έχοντας πρόσβαση στην κουζίνα, είτε για να ταΐσουν τα βρέφη τους είτε για να φάνε οι ίδιες (Corley, 2019). Το Πρόγραμμα Οικιακής Γονεικότητας (RPP) είναι ένα πρόγραμμα στις Η.Π.Α., το οποίο επιτρέπει στις κρατούμενες μητέρες ελάχιστης ασφαλείας, να μείνουν μαζί με τα βρέφη τους σε εποπτευόμενο περιβάλλον μέχρι και 30 μήνες. Στο πλαίσιο του προγράμματος παρέχονται στις μητέρες υπηρεσίες ψυχικής υγείας, ιατρική περίθαλψη, επαγγελματική κατάρτιση και φροντίδα των βρεφών. Η πρωτοβουλία για την εφαρμογή του προγράμματος, πραγματοποιήθηκε έχοντας ως στόχο την επαφή της μητέρας με το βρέφος. Μέσα από αυτήν την επαφή η μητέρα έχει την ευκαιρία να μάθει γονεϊκές ικανότητες και να αναπτύξει μία ποικιλία πρακτικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων. Οι εμπειρίες που έχουν οι μητέρες από το πρόγραμμα, είναι θετικές και μάλιστα διακρίνουν οι ίδιες αλλαγές στην ζωή τους και στην προσωπική τους ανάπτυξη. Όπως ομολόγησε και η Kathrin H. (κρατούμενη μητέρα), πριν και μετά το πρόγραμμα ήταν τελείως διαφορετικός άνθρωπος (Sheet, 2017).

Η Daidre Kimp, αποτελεί ένα ακόμη παράδειγμα, που βρίσκεται σε καθεστώς φυλάκισης για λίγο περισσότερο από ένα χρόνο, και συμμετείχε στο Πρόγραμμα Οικιακής Γονεικότητας. Κρίθηκε ένοχη για κλοπές από πελάτες ενώ εργαζόταν ως λογίστρια. Γέννησε το μωρό της σε ένα κοντινό νοσοκομείο στην Τακόμα της Ουάσινγκτον, όπως και οι περισσότεροι συμμετέχοντες στο πρόγραμμα, και αργότερα

έφερε το παιδί της πίσω στο κατάστημα κράτησης. Είναι 41 ετών, παντρεμένη και έχει δύο μικρότερα παιδιά που ζουν με τον πατέρα τους και έναν γιο που είναι εγγεγραμμένος στο κολέγιο από προηγούμενο γάμο. Όταν η Kimp μπήκε στο WCCW (κατάστημα κράτησης στην Ουάσιγκτον) ήταν 14 εβδομάδων. Ήταν τρομοκρατημένη και ανησυχούσε να έχει το βρέφος μαζί της. Ο σταθμός του ναυτικού όπου βρισκόταν ο σύζυγος της Kimp ήταν εκατοντάδες χιλιόμετρα μακριά (Corley, 2019).

Μόνο ένας ελάχιστος αριθμός μητερών (έως 20 ταυτόχρονα) επιτρέπεται να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα RPP της φυλακής. Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι ενέχουν ελάχιστο κίνδυνο ασφάλειας. Οι συμμετέχουσες σε αυτό το Πρόγραμμα δεν μπορούν να έχουν προηγούμενες καταδίκες για εγκλήματα που αφορούν ανηλίκους ή σεξουαλικά αδικήματα. Μετά από συνεντεύξεις με υποψηφίους, μια επιτροπή σωφρονιστικών υπαλλήλων κάνει μια σύσταση στον προϊστάμενο. Οι μητέρες μπορούν να έχουν μαζί τους τα παιδιά τους για έως και 30 μήνες εάν τους δοθεί άδεια. Έτσι λοιπόν το πρόγραμμα δέχεται μόνο γυναίκες που εκτίουν ποινές που δεν υπερβαίνουν τους 30 μήνες. Η Επόπτης της Διορθωτικής Μονάδας στο WCCW που είναι υπεύθυνη για το Πρόγραμμα Οικιακός Γονέας ισχυρίζεται ότι το πρόγραμμα προσφέρει στις γυναίκες ένα πρακτικό μέσο για να βελτιώσουν τη ζωή τους (Corley, 2019).

Για περιορισμένο χρονικό διάστημα, που κυμαίνεται από 30 ημέρες έως 30 μήνες, ανάλογα με το σωφρονιστικό κατάστημα, τα βρεφονηπιακά προγράμματα της φυλακής επιτρέπουν σε μια γυναίκα να μεγαλώσει το παιδί της. Ωστόσο, γενικά, εάν μια γυναίκα έχει καταδικαστεί για μη βίαιο αδίκημα και δεν έχει κακοποιήσει ή παραμελήσει στο παρελθόν παιδιά, δικαιούται να λάβει μέρος σε πρόγραμμα βρεφονηπιακού σταθμού. Μερικοί βρεφονηπιακοί σταθμοί βρίσκονται εκτός έδρας σε κοινοτικά σωφρονιστικά ιδρύματα, ενώ άλλα βρίσκονται στο συγκρότημα των φυλακών, είτε ως πτέρυγα είτε ως μονάδα της φυλακής διαχωρισμένα από τον κύριο πληθυσμό. Σύμφωνα με τον Yali Lincroft, σύμβουλο του Ιδρύματος Annie E. Casey, απαιτείται περισσότερη μελέτη για να συγκριθούν τα ουσιαστικά πλεονεκτήματα των βρεφονηπιακών σταθμών που λειτουργούν εντός των σωφρονιστικών καταστημάτων με τους παιδικούς σταθμούς που βασίζονται στην κοινότητα (Stein, 2016).

Υπάρχουν βρεφονηπιακοί σταθμοί σε κάποιες φυλακές (στις Η.Π.Α. υπάρχουν σε εννέα), όμως τα περισσότερα σωφρονιστικά καταστήματα των περισσότερων χωρών

στερούνται βρεφονηπιακών σταθμών και τη δυνατότητα πρόσβασης σε αυτούς.

Στην Σουηδία, σε κάθε βήμα της διαδικασίας λαμβάνονται υπόψη τα καλύτερα συμφέροντα ενός παιδιού του οποίου η μητέρα βρίσκεται σε σωφρονιστικό πλαίσιο. Όταν η μητέρα ούσα έγκυος βρίσκεται σε σωφρονιστικό κατάστημα, η Παιδική Πρόνοια ενημερώνεται αμέσως και όλες οι επόμενες επιλογές γίνονται με γνώμονα το συμφέρον του παιδιού, που θα γεννηθεί, λαμβάνοντας υπόψη τα συμφέροντα του (The Law Library of Congress, 2014).

Οι Μονάδες Μητέρας και Μωρού (MBU / Mothers and Babies Units) είναι διαθέσιμες σε φυλακές στην Αγγλία και την Ουαλία, έτσι ώστε ορισμένες μητέρες να μπορούν να κρατήσουν τα μωρά τους λιγότερο από 18 μήνες. Τα βρέφη είναι απομονωμένα από την κύρια φυλακή, έχουν ιδιωτικούς χώρους και έχουν μεγάλο εύρος όσον αφορά τους κανόνες της φυλακής. Εάν διαπιστωθεί ότι η αίτηση μητέρας ή μέλλουσας μητέρας σε μια συγκεκριμένη μονάδα δεν είναι "προς το συμφέρον του παιδιού", κάτι που είναι συνήθως αποτέλεσμα ανησυχιών σχετικά με την προστασία του παιδιού ή την κατάχρηση ναρκωτικών, ενδέχεται να τους αρνηθεί μια θέση. (Borelli et al., 2010).

Υπάρχει πολλή συζήτηση σχετικά με το αν τα βρεφονηπιακά προγράμματα για τις κρατούμενες είναι χρήσιμα και για τα βρέφη, όπως συμβαίνει με κάθε νέο κοινωνικό πρόγραμμα. Η σχέση μεταξύ μιας μητέρας και του νεογνού της κατά τους πρώτους μήνες μετά τον τοκετό θεωρείται εδώ και πολύ καιρό ως ο πιο αξιόπιστος δείκτης της μελλοντικής ψυχικής ευημερίας του παιδιού, σύμφωνα με τους υποστηρικτές αυτών των παιδικών σταθμών. Σύμφωνα με μελέτες, όταν διακόπτεται η σχέση μητέρας-παιδιού, αυτά τα παιδιά έχουν συχνά σοβαρά προβλήματα λόγω ενός μη οργανωμένου μοτίβου προσκόλλησης και άλλων μη φυσιολογικών συμπεριφορών (Stein, 2016).

3.4. Αποχωρισμός Μητέρας – Βρέφους & Προγράμματα Μετάβασης

3.4.A. Πρόγραμμα Μετάβασης Βρεφών από τα Σωφρονιστικά Καταστήματα σε Συγγενική Αναδοχή ή σε Φορείς στην Κοινότητα

Μετά το πέρας του χρονικού διαστήματος που μπορεί ένα παιδί να παραμείνει μαζί με την κρατούμενη μητέρα του, όταν φθάσει στην νηπιακή ηλικία μεταβαίνει σε συγγενική αναδοχή ή σε κάποιο Πλαίσιο Παιδικής Προστασίας για να δοθεί σε

ανάδοχη οικογένεια. Οι ανάδοχοι γονείς, που φροντίζουν παιδιά στο σύστημα προστασίας, λειτουργούν ως σύνδεσμος μεταξύ του παιδιού και των γονέων που τα γέννησε, επιτρέποντας στο παιδί να επιστρέψει με ασφάλεια στο σπίτι όταν η μητέρα του αποφυλακιστεί έτσι ώστε να διατηρήσει τους οικογενειακούς δεσμούς, εάν αυτό είναι δυνατόν. Όταν οι γονείς δεν μπορούν να επανενωθούν με ασφάλεια με τα παιδιά τους, τότε εφαρμόζεται ο θεσμός της υιοθεσίας ή η μόνιμη αναδοχή του σε έναν συγγενή (Winloux, 2021).

Κάθε παιδί χρειάζεται έναν αξιόπιστο κύριο φροντιστή και η σημασία ενός τέτοιου φροντιστή είναι ιδιαίτερα μεγάλη κατά τη βρεφική ηλικία και τα πρώτα χρόνια της παιδικής ηλικίας, σύμφωνα με έρευνες στους τομείς της προσκόλλησης του μωρού και της πρώιμης ανάπτυξης του εγκεφάλου. Οι Belsky και Fearon (2008), διαπίστωσαν ότι τα άτομα που έχουν στρες είναι πιο πιθανό να έχουν ανασφαλείς προσκολλήσεις σε σχέση με τα άτομα που δεν έχουν άγχος, και ως αποτέλεσμα, έχουν αναπτυχθεί θεραπείες για την αύξηση του ποσοστού ασφαλούς προσκόλλησης σε ομάδες υψηλού κινδύνου. Μια τέτοιου είδους ομάδα είναι και οι μητέρες υπό κράτηση, σε σωφρονιστικά καταστήματα (Balesky & Fearon, 2008).

Ο χωρισμός από την μητέρα, η εναλλαγή μεταξύ διαφορετικών φροντιστών και η περιορισμένη ή απώλεια επαφής με την μητέρα τους, είναι κοινές εμπειρίες για τα παιδιά κρατούμενων γυναικών. Παρά το γεγονός ότι τα περισσότερα παιδιά των κρατούμενων επιτρέπεται να δουν την μητέρα τους, εξακολουθούν να υπάρχουν εμπόδια, όπως το στίγμα και οι υλικοτεχνικές δυσκολίες (π.χ. έξοδα τηλεφώνου, μεταφορά). Σε ένα πανεθνικό δείγμα κρατούμενων μητέρων, το 58% δεν είδαν καθόλου τα παιδιά τους όσο βρίσκονταν υπό κράτηση (Glaze & Maruschak, 2008).

Εδώ θα θέλαμε να αναφέρουμε ότι παλαιότερα δεν επιτρεπόταν να παραμένουν τα βρέφη μαζί με τις μητέρες τους κατά την περίοδο κράτησης. Μέσα σε λίγες ώρες από τον τοκετό, τα νεογέννητα κρατούμενων γυναικών, αποχωρίζονταν τις μητέρες τους. Αν και υπάρχουν λίγα αρχεία των εμπειριών τους, έχουν καταγραφεί περιγραφές μητέρων που ένιωθαν πολύ έντονα συναισθήματα ντροπής, στέρησης και οργής (Shelton & Gill, 1989). Σύμφωνα με τις κρατούμενες μητέρες, ο χωρισμός από τα παιδιά τους -ανεξαρτήτως ηλικίας- ήταν το πιο οδυνηρό μέρος της φυλάκισης (Greene, Haney, & Hurtado, 2000).

Μέχρι τη δεκαετία του 1900, 20 πολιτείες είχαν υιοθετήσει ένα νέο πρότυπο

φυλάκισης για τις γυναίκες που ονομαζόταν αναμορφωτήριο. Τα αναμορφωτήρια, τα οποία στέγαζαν ως επί το πλείστον γυναίκες για ηθικά εγκλήματα, συμπεριλαμβανομένης της πορνείας και του προφανούς κινδύνου να υποπέσουν σε παραβάσεις, θεωρούσαν καθήκον τους να διορθώσουν τη συμπεριφορά αντί να επικεντρωθούν στον περιορισμό των ελευθεριών, διδάσκοντας στις κρατούμενες κοινωνικές δεξιότητες. Ο τρόπος αυτός, θεωρήθηκε ικανός να βοηθήσει τις μητέρες να κρατήσουν τα παιδιά τους (Yager, 2015).

Σημαντικό είναι στο σημείο αυτό, να αναλυθεί η περίπτωση της αναδοχής του παιδιού από ένα συγγενικό πρόσωπο. Όταν η μητέρα, δεν έχει την δυνατότητα να κρατήσει το μωρό της, είτε λόγω συνθηκών διαβίωσης στις φυλακές, είτε λόγω επιλογής της να μην θέλει να κρατήσει το παιδί της, τότε το μωρό μπορεί να δοθεί σε κάποιον συγγενή της κρατούμενης, με σκοπό να μεγαλώσει με την φροντίδα και ασφάλεια που του είναι απαραίτητη. Υπάρχουν δύο περιπτώσεις, αυτής της κατάστασης. Η πρώτη αφορά την κατάσταση, όπου ο ανάδοχος επιθυμεί το παιδί να συνεχίσει να έχει επαφή με την βιολογική του μητέρα. Στην περίπτωση αυτή ο ανάδοχος μπορεί να επισκέπτεται το σωφρονιστικό κατάστημα, όπου κρατείται η βιολογική μητέρα, και με τον τρόπο αυτό, να μπορεί η βιολογική μητέρα, να περάσει ποιοτικό χρόνο με το παιδί της. Φυσικά υπάρχει και η περίπτωση όπου ο συγγενής ανάδοχος, δεν επιθυμεί την επαφή της βιολογικής μητέρας με το παιδί. Στην περίπτωση αυτή, το παιδί δεν θα έχει καμία επαφή με την βιολογική του μητέρα, εκτός αν ενηλικιωθεί και την αναζητήσει μόνο του (Byrne, Goshin, Joestl, 2010).

Μια εναλλακτική λύση είναι να τεθεί το παιδί σε κρατική μέριμνα, όπως συμβαίνει με κάθε παιδί που έχει αφαιρεθεί η επιμέλεια από τη μητέρα του, λόγω της κράτησης της. Σε μερικά από αυτά τα παιδιά γίνεται άρση της επιμέλειας και δίνονται για υιοθεσία και έτσι κόβεται κάθε επαφή οριστικά με τους γονείς τους. Όταν πλέον το βρέφος έχει υιοθετηθεί, η βιολογική του μητέρα δεν μπορεί να έχει καμία επαφή μαζί του. Το ίδιο το παιδί, αν δεν μάθει για την υιοθεσία του, μπορεί να μην έρθει ποτέ σε επαφή με την μητέρα του. Πρόκειται λοιπόν, για μια κατάσταση που είναι εξαιρετικά ψυχοφθόρα για την μητέρα που γεννάει ένα παιδί, μέσα στο σωφρονιστικό πλαίσιο. Δεν θα πρέπει να ξεχάσουμε να αναφέρουμε το γεγονός, πως μια μητέρα, που βρίσκεται σε εγκυμοσύνη και μπαίνει στην φυλακή, μπορεί να έχει προέλθει από μια κακή σχέση, και λόγω αυτού να μην θέλει να κρατήσει το παιδί της. Επομένως στην περίπτωση αυτή, το παιδί μεταβαίνει αυτόματα σε μια κρατική δομή, και είναι πλέον διαθέσιμο προς

υιοθεσία, χωρίς να έχει πλέον η μητέρα το οποιοδήποτε δικαίωμα να το αναζητήσει ή να το διεκδικήσει (Byrne, Goshin, Joestl, 2010).

Στις περισσότερες χώρες δεν υπάρχουν επίσημα στατιστικά στοιχεία για τον αριθμό των παιδιών υπό φροντίδα ή εκείνων που είναι μόνιμα χωρισμένα από τις μητέρες τους, ούτε υπάρχουν αρχεία για τα παιδιά των γυναικών κρατουμένων (Galloway, Haynes & Cuthbert, 2014).

Σε μια προσπάθεια να τους προστατεύσουν, οι ανάδοχοι γονείς μερικές φορές συμβουλεύουν τα παιδιά να κρατήσουν μυστικό τον εγκλεισμό των γονιών τους. Εναλλακτικά, μπορεί να επιβάλουν αυτή τη σιωπή στον εαυτό τους λόγω εσωτερικευμένου στίγματος (Gupta, Sukhramani, 2018).

3.4.B. Αποχωρισμός από την Μητέρα και ο Ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού

Ως αποχωρισμός του βρέφους από την μητέρα, χαρακτηρίζεται μία συνήθως απότομη διαδικασία κατά την οποία το βρέφος αποχωρίζεται την μητέρα του χωρίς την θέληση του. Η απότομη διακοπή της επαφής της μητέρας με το παιδί μπορεί να οδηγήσει σε ψυχοπαθολογική συμπεριφορά του βρέφους και σε κλινική συμπτωματολογία. Αρχικά το βρέφος βιώνει έντονο άγχος καθώς κατακλύζεται από συναισθήματα ανασφάλειας, νιώθει απειλή και εκτεθειμένο σε επικείμενους κινδύνους, και βρίσκεται ξαφνικά σε ένα άγνωστο περιβάλλον (Κισούδη, 2021)

Η βίωση του απότομου αποχωρισμού, μπορεί να οδηγήσει επίσης στην παλινδρόμηση ψυχοκινητικής εξέλιξης, όπως στην αδυναμία ελέγχου σφικτήρων, στην δυσκολία κινητικότητας και του λόγου, ενώ ταυτόχρονα μπορεί να χάσει συναισθηματικές δεξιότητες που νωρίτερα τις είχε κατακτήσει. Οι συνέπειες του αποχωρισμού μπορούν να αποτελέσουν τραύμα για το βρέφος και να έχουν σοβαρό αντίκτυπο ακόμη και στην πρώτη παιδική ηλικία (Κισούδη, 2021).

Κάποιοι κοινωνικοί επιστήμονες πρεσβεύουν ότι η ζωή των βρεφών σε ένα τέτοιο σωφρονιστικό κατάσταση μπορεί να οδηγήσει σε μακροχρόνια αναπτυξιακή έκπτωση. Ωστόσο, όταν τα βρέφη και τα παιδιά αφαιρούνται με τη βία από τις μητέρες τους, βλάπτεται μόνιμα η συναισθηματική και κοινωνική τους ανάπτυξη (Κισούδη, 2021).

Στα περισσότερα καταστήματα κράτησης που φιλοξενούνται βρέφη, υπάρχει έλλειψη ειδικά εκπαιδευμένων εργαζομένων, ανεπαρκείς χώροι παιχνιδιού και άσκησης, και περιορισμοί στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων κίνησης. Τα νεογέννητα πολλών μητέρων στερούνται της αλληλεπίδρασης με διάφορα ερεθίσματα αλλά και την τυπική οικογενειακή ζωή. Ειδικότερα, ο πατέρας, τα αδέρφια και άλλα μέλη της οικογένειας, σπάνια έχουν την ευκαιρία να συνδεθούν ή να αναπτύξουν σχέσεις μεταξύ τους (Rudolf, 2000).

Το βασικό ζήτημα λοιπόν είναι ότι αν και η απομάκρυνση για τα μικρά παιδιά είναι δύσκολη κι η παραμονή τους σε ένα κλειστό πλαίσιο έχει κάποιες αρνητικές συνέπειες στην ανάπτυξή τους. Ως αποτέλεσμα, πρέπει να καθιερωθεί μια νέα προσέγγιση για τη διαχείριση των γυναικών που διαπράττουν εγκλήματα. Προτείνεται να κατασκευαστούν μικρής κλίμακας ασφαλείς μονάδες για να στεγάσουν τις κρατούμενες γυναίκες που διαμένουν μαζί τα βρέφη τους. Επίσης θα ήταν καλό να δημιουργούνται και να εφαρμόζονται προγράμματα στις δομές της κοινότητας, τα οποία εστιάζουν σε ομάδες παραβατικών γυναικών (Rudolf, 2000).

Όταν υπάρχει συγγενικό περιβάλλον εκτός του σωφρονιστικού καταστήματος, ο αποχωρισμός είναι μία λιγότερο ψυχοφθόρα διαδικασία. Ωστόσο και για τις ίδιες τις μητέρες ο αποχωρισμός είναι μία επίπονη διαδικασία που διαταράσσει την ομοιόσταση τους και τις βάζει σε μία διαδικασία προσαρμογής σε νέα ρουτίνα. Μαρτυρίες κρατούμενων γυναικών περιγράφουν τα αρνητικά συναισθήματα που τους είχε προκαλέσει ο αποχωρισμός και η απόσταση που είχαν από τα παιδιά τους. Επίσης, όπως προαναφέρθηκε, πολλά από τα παιδιά αυτά δεν κρατάνε καμία επαφή με τις μητέρες τους μεγαλώνοντας. Σε αυτές τις περιπτώσεις πολλές μητέρες βιώνουν αίσθημα απόρριψης (Φαφαλίου, 2021).

Η Χρυσούλα ήταν μία πρώην κρατούμενη η οποία περιέγραψε την εμπειρία του αποχωρισμού με το βρέφος της. Ο αποχωρισμός όπως ανέφερε «την έκοψε στα δύο». Προσπαθούσε να απασχοληθεί με άλλες δουλειές προκειμένου να ξεχαστεί από τις σκέψεις της. Όταν ερχόταν ο γιός της στο επισκεπτήριο, την ρώταγε «πότε θα πάμε πάλι στο σπιτάκι;» (εννοώντας το δωμάτιο), και η μητέρα δεν μπορούσε εύκολα να το διαχειριστεί. Όταν τελείωνε το επισκεπτήριο ο γιός της έκλαιγε και ο πόνος που ένιωθε η μητέρα ακούγοντας τον, ήταν πολύ έντονος. Αργότερα ο γιός δεν ήθελε να κάθεται τόση ώρα στο επισκεπτήριο και η μητέρα ένιωθε τον φόβο της απόρριψης. Όταν η

μητέρα ξεκίνησε να παίρνει άδειες, ένωθε την λαχτάρα να βρεθεί με τον γιό της και οι μέρες περνούσαν πολύ γρήγορα. Ωστόσο με τα χρόνια έπρεπε να διαχειριστεί τις ερωτήσεις του γιού της, όπως «Γιατί δεν έρχεσαι;... Εγώ φταίω που είσαι κει;... γιατί μένεις εκεί;». Οι ερωτήσεις για την μητέρα ήταν ένα ακόμα δύσκολο κομμάτι, καθώς δεν ήθελε να βαρύνει τον γιό της και να του πει για την κατηγορία για την οποία είχε καταδικαστεί (Φαφαλίου, 2021).

Όπως βλέπουμε, ο αποχωρισμός είναι μία δύσκολη διαδικασία καθώς και η μητέρα και το βρέφος έχουν μεγάλη συναισθηματική πίεση. Σε όλα τα στάδια χρειάζεται λεπτός χειρισμός προκειμένου το παιδί να μην αναπτύξει εχθρικά συναισθήματα για την μητέρα του. Για αυτό το λόγο είναι αναγκαία η στήριξη από τους επαγγελματίες ψυχικής υγείας.

Η θεωρία της προσκόλλησης σπάνια συζητείται ρητά και μόνο σε σχέση με το πώς επηρεάζει τα παιδιά. Οι κατευθυντήριες γραμμές πολιτικής ενώ δίνουν έμφαση στο «βέλτιστο συμφέρον του παιδιού», ταυτόχρονα τονίζουν ότι οι μητέρες χρειάζονται προετοιμασία και βοήθεια και ότι ο χωρισμός μπορεί να είναι «ένα έναυσμα για σημαντική θλίψη και αυτοτραυματισμό». Υπάρχουν καταγεγραμμένα ελάχιστα αναφορές καλών και κακών πρακτικών αποχωρισμού στα καταστήματα κράτησης. Η πλειονότητα των μελετών όμως χαρακτηρίζουν τον αποχωρισμό του βρέφους από την μητέρα ως «ψυχικό μαρτύριο» που βλάπτει και επηρεάζει αρνητικά την ψυχική υγεία τόσο της μητέρας όσο και του βρέφους (Borelli et al., 2010).

Στο επίπεδο του αποχωρισμού της μητέρας από το παιδί και το αντίστροφο, ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού, είναι εξαιρετικά σημαντικός. Σε πρώτο επίπεδο, ο κοινωνικός λειτουργός, θα αναλάβει να αναλύσει και να εξηγήσει τα υπέρ και τα κατά, της συγκεκριμένης κατάστασης στην μητέρα και θα καταβάλει προσπάθειες να διασφαλίσει πως το παιδί της, το οποίο αναγκάζεται να αποχωριστεί θα είναι καλά και ευτυχισμένο. Σε περίπτωση που η μητέρα δεν επιθυμεί να έχει επαφή με το παιδί της, ο κοινωνικός λειτουργός, θα πρέπει να προσπαθήσει, μέσα από συζήτηση με την μητέρα, να κατανοήσει το αν η απόφαση της είναι συνειδητή και το αν είναι σίγουρη για αυτή και άρα αν υπάρχει περίπτωση να αλλάξει σε σύντομο χρονικό διάστημα (Powell, Ciclitira, Marzano, 2017).

Όσον αφορά το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού που απομακρύνεται από την μητέρα του, ο κοινωνικός λειτουργός, θα πρέπει να μπορεί να αξιολογήσει την καταλληλότητα

του ανάδοχου συγγενή ή να εστιάσει στην εύρεση της κατάλληλης Δομής Παιδικής Προστασίας για να αναλάβει το συγκεκριμένο παιδί. Στην περίπτωση που το παιδί, οδηγηθεί σε συγγενική αναδοχή, τότε ο κοινωνικός λειτουργός πρέπει να έρθει σε επαφή με τον/τους συγγενείς που επιθυμούν να αναλάβουν την επιμέλεια του παιδιού για να αξιολογήσουν την ικανότητα του συγγενή ανάδοχου να μεγαλώσει σωστά το εν λόγω παιδί. (Powell, Ciclitira, Marzano, 2017).

Β΄ ΜΕΡΟΣ: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΜΙΚΡΟΚΛΙΜΑΚΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο : Μεθοδολογία της έρευνας

4.1. Είδος της έρευνας και μεθοδολογία

Το είδος της έρευνας που επιλέχθηκε από την ομάδα μας για την εκπόνηση της ερευνητικής εργασίας μας είναι η ποιοτική έρευνα. Καθοριστικός παράγοντας στην επιλογή αυτού του είδους έρευνας, ήταν ότι η ποιοτική έρευνα εστιάζει στο είδος και στο χαρακτήρα ενός φαινομένου, και όχι στην συλλογή ποσοτικών δεδομένων.

Η ποιοτική έρευνα αφορά την κατανόηση των ανθρώπινων κινήτρων και εμβαθύνει στις ανθρώπινες αντιλήψεις, απόψεις, πεποιθήσεις ακόμη και στάσεις των ατόμων απέναντι σε διάφορα θέματα. Συγκεκριμένα η ποιοτική έρευνα μπορεί να εφαρμοστεί, με σκοπό να διερευνήσει πως κάποια άτομα αντιλαμβάνονται διάφορα ζητήματα ή να εξηγήσει τον λόγο για τον οποίο μέρος του γενικού πληθυσμού επιλέγει να παίρνει συγκεκριμένες αποφάσεις (Γουρναροπούλου, 2017).

Η μέθοδος που επιλέχθηκε για την διεξαγωγή της έρευνας, είναι η μέθοδος ημι-δομημένων συνεντεύξεων. Η ημι-δομημένη συνέντευξη έχει το πλεονέκτημα ότι ο ερευνητής έχει συγκεκριμένες ερωτήσεις για τους συνεντευξιαζόμενους, ταυτόχρονα όμως οι ερωτήσεις είναι συνήθως ανοιχτού τύπου και δίνουν την ευκαιρία στους συμμετέχοντες να εμβαθύνουν στις σκέψεις τους και να προσθέσουν περισσότερα στοιχεία στις απαντήσεις τους. Επιπροσθέτως ο ερευνητής έχει την ευελιξία να κάνει επιπλέον ερωτήσεις στο άτομο, προκειμένου να αποσπάσει περισσότερες πληροφορίες και λεπτομέρειες για κάποιο θέμα. Ο λόγος που επιλέξαμε την ημι-δομημένη συνέντευξη, είναι ότι η συγκεκριμένη μέθοδος θεωρείται κατάλληλη για έρευνες που εστιάζουν στις προσωπικές εμπειρίες των ατόμων, και στις ανθρώπινες αντιλήψεις, ιδέες, στάσεις και συμπεριφορές (Δημάκας, 2020).

Για την ανάλυση των δεδομένων που συγκεντρώσαμε, η ερευνητική μας ομάδα επέλεξε την μέθοδο της θεματικής ανάλυσης. Στην θεματική ανάλυση, οι γραπτές

συνεντεύξεις παρέχουν δεδομένα, τα οποία περιγράφουν την μελέτη ωστόσο δεν την εξηγούν ούτε την ερμηνεύουν. Έτσι η ερευνητική ομάδα πρέπει να μελετήσει τα δεδομένα, να τα αποκωδικοποιήσει, να τα αναλύσει και να τα χωρίσει σε θεματικές ενότητες. Ύστερα θα είναι σε θέση να δώσει ερμηνείες προκειμένου να συγκαλύψει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο το ερευνητικό της ερώτημα. Σκοπός της θεματικής ανάλυσης είναι να αναλυθούν και να καταγραφούν με συστηματικό τρόπο όλες οι κωδικοποιήσεις και τα θέματα που προσγίνονται από τις συνεντεύξεις και τα σχόλια των συνεντευζομένων (Γαλάνης, 2018).

4.2 Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνηθούν οι συνθήκες κράτησης των κρατούμενων μητέρων στην χώρα μας και το οδοιπορικό των βρεφών που διαβιεί μαζί τους. Την πυροδότηση της διεξαγωγής της έρευνας αποτέλεσε η έλλειψη πρόσφατων ερευνών με αντίστοιχο περιεχόμενο και το γεγονός ότι η ομάδα των κρατούμενων μητέρων αποτελεί μία μικρή και ιδιαίτερη πληθυσμιακή ομάδα με ξεχωριστές ανάγκες.

4.3 Στόχοι της έρευνας

Πιο συγκεκριμένα μας ενδιέφερε να ανακαλύψουμε την καθημερινότητα των κρατούμενων μητέρων, τα συναισθήματα που τους αποπνέει η μητρότητα στο σωφρονιστικό πλαίσιο και πως αντιλαμβάνονται την προαναφερθείσα κατάσταση. Επίσης η ερευνητική μας ομάδα ήθελε να ακούσει από τις μητέρες τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στο σωφρονιστικό πλαίσιο αλλά και τις ιδέες τους για την αντιμετώπιση τους. Ταυτόχρονα η έρευνα έχει ως επιμέρους στόχο να διερευνήσει την κατάσταση της διαβίωσης ενός βρέφους μέσα στο σωφρονιστικό πλαίσιο.

Τέλος μέσα από την έρευνα είχαμε ως στόχο να πληροφορηθούμε για τον τρόπο που βιώνεται ο αποχωρισμός τόσο για τις μητέρες όσο και για τα βρέφη. Επιπρόσθετο στόχο αποτελεί η σύγκριση των απόψεων που λάβαμε από τις κρατούμενες με την γνώμη των κοινωνικών λειτουργών του καταστήματος κράτησης.

4.5 Ερευνητικά ερωτήματα

Πως βιώσανε οι κρατούμενες μητέρες την περίοδο εγκυμοσύνης ως και την περίοδο εισαγωγής τους στο κατάστημα κράτησης μαζί με το βρέφος τους;

Ποια ήταν τα συναισθήματα και οι σκέψεις των κρατούμενων μητέρων κατά την πρώτη περίοδο της κράτησης τους;

Πως είναι η καθημερινότητα των μητέρων με τα βρέφη τους στο κατάστημα κράτησης;

Ποιες είναι οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι μητέρες στην καθημερινότητα τους και τις εμποδίζει να λειτουργήσουν;

Ποιες είναι οι προτάσεις των μητέρων για την αντιμετώπιση των δυσκολιών και την βελτίωση συνθηκών κράτησης;

Ποια είναι τα συναισθήματα και οι σκέψεις των μητέρων για τον μελλοντικό αποχωρισμό τους με το βρέφος τους;

Ποια είναι η γνώμη των κοινωνικών λειτουργών για τα αντίστοιχα θέματα;

Ποιος είναι ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού σε ένα σωφρονιστικό πλαίσιο που παρέχει υπηρεσίες για κρατούμενες μητέρες;

Ποιες είναι οι δυσκολίες εφαρμογής της κοινωνικής εργασίας σε ένα τέτοιο πλαίσιο;

Ποιες είναι οι προτάσεις των κοινωνικών λειτουργών για την βελτίωση συνθηκών κράτησης;

Ποιος ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στον αποχωρισμό του βρέφους από την μητέρα;

4.6 Πληθυσμός της έρευνας και δείγμα της έρευνας

Το δείγμα της έρευνας είναι οι κρατούμενες μητέρες που διαβιούν με τα βρέφη τους στα σωφρονιστικά καταστήματα και οι κοινωνικοί λειτουργοί που εργάζονται σε γυναικεία σωφρονιστικά καταστήματα και εξυπηρετούν τις κρατούμενες μητέρες. Πιο συγκεκριμένα, ο πληθυσμός της έρευνας είναι οι επτά κρατούμενες μητέρες στο σωφρονιστικό κατάστημα γυναικών «Ελεώνας» στην Θήβα. Από τις επτά μητέρες που διαβιούν στο κατάστημα κράτησης, πήραμε συνέντευξη στις τέσσερις καθώς οι

υπόλοιπες δεν είχαν διάθεση να συμμετάσχουν στην έρευνα. Επίσης πληθυσμός της παρούσας έρευνας είναι οι δύο κοινωνικοί λειτουργοί που εργάζονται στον Ελεώνα.

4.7. Χρόνος και τόπος της έρευνας

Η έρευνας διεξήχθη τον Μάιο του 2022 στο Γυναικείο Σωφρονιστικό Κατάστημα «Ελεώνας» στην Θήβα.

4.8 Μεθοδολογία προσέγγισης του δείγματος

Η παρούσα έρευνα διεξήχθη μέσα από δια ζώσης συνεντεύξεις, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν μετά από την προσέγγιση των κοινωνικών λειτουργών που εργάζονται στην κοινωνική υπηρεσία του καταστήματος κράτησης. Ειδικότερα, κατόπιν σύνταξης των ερωτημάτων, η ερευνητική ομάδα επικοινωνήσε με τους υπεύθυνους κοινωνικούς λειτουργούς και έστειλε αίτηση για άδεια διεξαγωγής της έρευνας στο Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας & Ανθρώπινων Δικαιωμάτων. Ταυτόχρονα αιτηθήκαμε για άδεια έρευνας στην Γενική Διεύθυνση του Καταστήματος Κράτησης Γυναικών Ελεώνα Θήβας, όπου τελικά μετά από εύλογο χρονικό διάστημα μας δόθηκαν οι σχετικές άδειες.

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν δια ζώσης, ο μέσος όρος διάρκειας της κάθε συνέντευξης ήταν 30' και κατά την διάρκεια της συνέντευξης, το εκάστοτε μέλος της ερευνητικής ομάδας που διενεργούσε την συνέντευξη κατέγραφε όσο πιο λεπτομερώς ήταν εφικτό τις απαντήσεις της συνεντευξιαζόμενης.

4.9 Ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας

Στην παρούσα έρευνα, το δείγμα είναι μία ευαίσθητη πληθυσμιακή ομάδα, και είναι πολύ εύκολο να γίνει στοχοποίηση των συγκεκριμένων γυναικών. Γι' αυτό το λόγο τηρήθηκε η ανωνυμία. Επίσης, η καταγραφή των απαντήσεων των γυναικών έγινε με την συγκατάθεση των συνεντευξιαζόμενων. Τόσο οι συνεντευξιαζόμενες όσο και οι κοινωνικοί λειτουργοί, ενημερώθηκαν γραπτώς και προφορικώς για τον σκοπό και τους στόχους της παρούσας έρευνας, αλλά και την διαδικασία που θα ακολουθούσαμε για την διεξαγωγή της έρευνας και συναίνεσαν με αυτή. Τέλος, οι κοινωνικοί λειτουργοί της κοινωνικής υπηρεσίας στο κατάστημα κράτησης, διέθεταν τα στοιχεία

επικοινωνίας κάθε μέλους της ερευνητικής ομάδας ώστε να είναι δυνατή η άμεση επικοινωνία μεταξύ τους.

4.10 Περιορισμοί της έρευνας

Η έρευνα της παρούσας πτυχιακής, διεξήχθη τον Μάιο του 2022 έχοντας ως δεδομένο περιορισμό την παρουσία και την διασπορά της πανδημίας SARS-CoV-2, κοινώς ονομαζόμενη πανδημία του ιού Covid-19. Όπως ενημερωθήκαμε οι έρευνες στο σωφρονιστικό πλαίσιο είχαν σταματήσει λόγω της πανδημίας αλλά και λόγω διαφύλαξης του απορρήτου. Συνεπώς υπήρξε δυσκολία όσον αφορά την άδεια για την διεξαγωγή της έρευνας. Ταυτόχρονα στο αρχικό στάδιο για την άδεια έρευνας, η υπεύθυνη του καταστήματος κράτησης ήταν επιφυλακτική απέναντι μας, καθώς ήθελε να είναι σίγουρη ότι θα διασφαλιστεί το απόρρητο των κρατούμενων.

Στην Ελλάδα, μόνο το κατάστημα κράτησης «Ελεώνας» στην Θήβα στεγάζει τις κρατούμενες μητέρες με τα βρέφη τους. Έτσι δεν είχαμε την δυνατότητα να πάρουμε συνεντεύξεις από κρατούμενες μητέρες σε άλλες δομές και να εμπλουτίσουμε την έρευνα μας με περεταίρω στοιχεία.

Μία ακόμη δυσκολία στην διεξαγωγή της έρευνας, ήταν ότι τρεις από τις επτά κρατούμενες που είχαν το βρέφος τέκνο τους στο κατάστημα κράτησης δεν ήταν πρόθυμες να μιλήσουν και να συμμετάσχουν στην έρευνα. Το δείγμα της έρευνας μας ήταν ήδη μικρό αλλά με την απουσία ενδιαφέροντος από κάποιες κρατούμενες, έγινε μικρότερο.

Τέλος μία ακόμη δυσκολία στην διεξαγωγή της έρευνας είναι ότι δεν επιτρεπόταν να χρησιμοποιήσουμε και να έχουμε μαζί μας ηλεκτρονικές συσκευές. Μία μαγνητοφώνηση θα πρόσφερε στην έρευνα μας περισσότερες πληροφορίες και λεπτομέρειες αλλά και θα βοηθούσε την ερευνητική μας ομάδα να συγκεντρωθεί και να αφοσιωθεί ολοκληρωτικά στην επικοινωνία και την αλληλεπίδραση με την κάθε συνεντευξιζόμενη.

5.1 Θεματικές Ενότητες Συνέντευξης

Α΄ Θεματική ενότητα: Δημογραφικά στοιχεία

Οι πρώτες ερωτήσεις των συνεντεύξεων μας, αφορούσαν τα ατομικά στοιχεία της κάθε συνεντευζιαζόμενης μητέρας προκειμένου να συλλεχθούν οι απαραίτητες δημογραφικές πληροφορίες. Έτσι μπορέσαμε να σχηματίσουμε μία εικόνα για το προφίλ των κρατούμενων μητέρων. Συγκεκριμένα συλλέξαμε τις εξής δημογραφικές πληροφορίες:

- Εθνικότητα
- Ηλικία
- Οικογενειακή Κατάσταση
- Πότε γεννήθηκε το βρέφος (πριν ή μετά από την φυλάκιση της μητέρας)
- Ηλικία Βρέφους
- Εκπαίδευση

Β΄ Θεματική ενότητα: Εγκυμοσύνη και Μεταγεννητική περίοδος στο κατάστημα κράτησης

Η δεύτερη θεματική ενότητα, αφορά τα συναισθήματα που βιώνει μία κρατούμενη μητέρα όταν είναι έγκυος αλλά και μετέπειτα που θα έχει το βρέφος της μαζί της στο κατάστημα κράτησης. Επίσης στον δεύτερο άξονα αναλύεται πως διαβιών οι μητέρες με τα βρέφη τους μέσα στο σωφρονιστικό κατάστημα. Περιλαμβάνει τα εξής ερωτήματα:

- Πως αισθανόσασταν όταν ήσασταν έγκυος ενώ βρισκόσασταν υπό κράτηση;
- Πως αισθανθήκατε όταν μεταφερθήκατε στον Ελεώνα;
- Πως περνάτε την καθημερινότητα σας στο κατάστημα κράτησης και τι απολαμβάνετε περισσότερο;
- Τι σχέσεις έχετε με τους κοινωνικούς λειτουργούς και τις άλλες κρατούμενες;

Γ΄ Θεματική Ενότητα: Δυσκολίες εγκλεισμού και προτάσεις αντιμετώπισης των προβλημάτων.

Στην τρίτη θεματική ενότητα οι συνεντευξιαζόμενες ερωτήθηκαν για τις καθημερινές δυσκολίες και τα προβλήματα που συναντούν στο κατάστημα κράτησης. Επίσης τις ζητήθηκε να κάνουν προτάσεις επίλυσης των προβλημάτων. Έγιναν οι παρακάτω ερωτήσεις:

- Ποιες είναι οι δυσκολίες που συναντάτε στην καθημερινότητα σας ως κρατούμενη μητέρα;
- Θα θέλατε να μας προτείνετε κάποιες αλλαγές προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι δυσκολίες και να βελτιωθούν οι συνθήκες κράτησης;

Δ΄ Θεματική Ενότητα: Αποχωρισμός

Η τελευταία θεματική ενότητα αφορά τον αποχωρισμό των βρεφών από τις μητέρες τους. Όπως είδαμε στο θεωρητικό μέρος της πτυχιακής μας, ο αποχωρισμός αποτελεί μία επίπονη διαδικασία τόσο για τις μητέρες όσο και για τα βρέφη. Έτσι λοιπόν η τέταρτη θεματική ενότητα εστιάζει στο πως μία μητέρα νιώθει, αντιλαμβάνεται και βιώνει τον αποχωρισμό από το βρέφος της.

- Τι γνώμη έχετε για τον αποχωρισμό;
- Γνωρίζετε ποια είναι η προετοιμασία και ποια βήματα ακολουθούνται για την διαδικασία του αποχωρισμού;

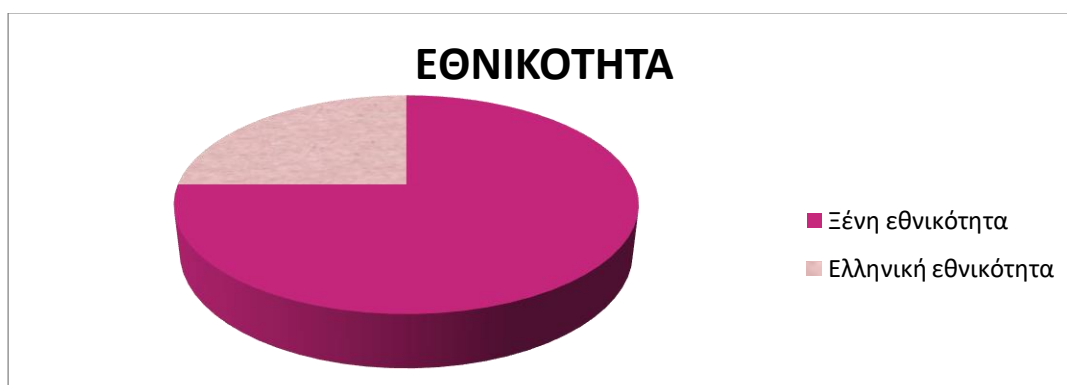
Ποιοτική Ανάλυση του Δείγματος

Α Θεματική ενότητα: Δημογραφικά χαρακτηριστικά

Αφού πραγματοποιήθηκε επεξεργασία του δείγματος της έρευνας μας, προέκυψαν τα παρακάτω στοιχεία.

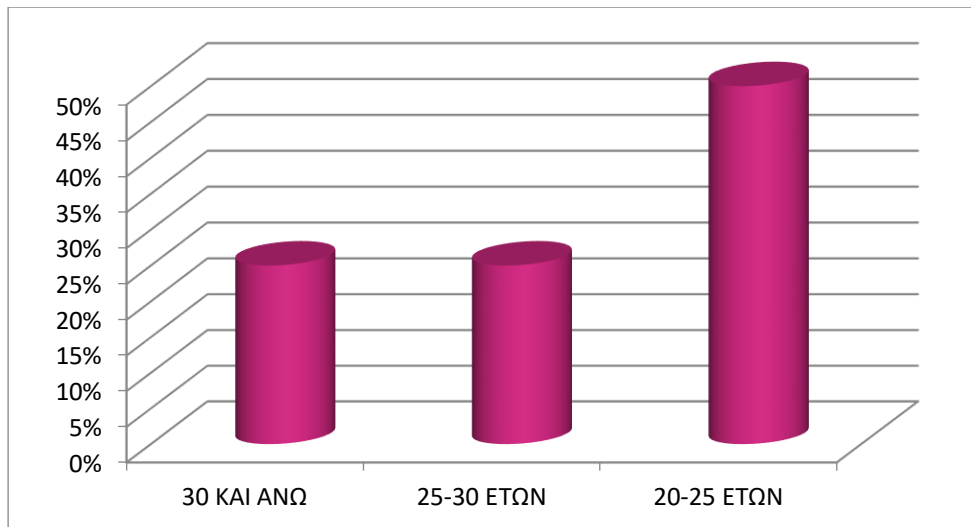
- **Εθνικότητα**

Από το σύνολο των κρατούμενων μητέρων που συμμετείχαν στην παρούσα έρευνα, οι τρεις κρατούμενες (75%) είναι αλλοδαπής εθνικότητας ενώ μία μητέρα (25%) είναι ελληνικής.

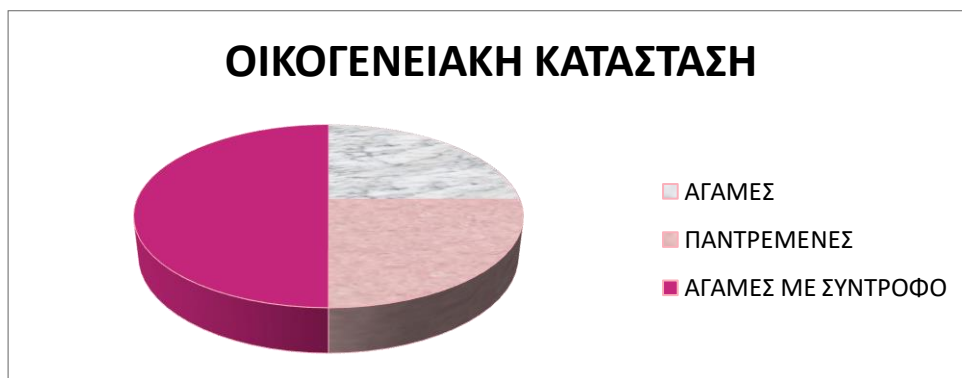
- **Ηλικία**

Η πλειοψηφία των κρατούμενων μητέρων δεν υπερβαίνουν τα τριάντα έτη. Δύο από τις κρατούμενες (50%) ανήκαν στην ηλικιακή ομάδα 20 – 25 ετών, μία (25%) ήταν 26 ετών, ενώ μόνο μία μητέρα είχε ξεπεράσει το ηλικιακό εύρος των τριάντα χρόνων (25%).

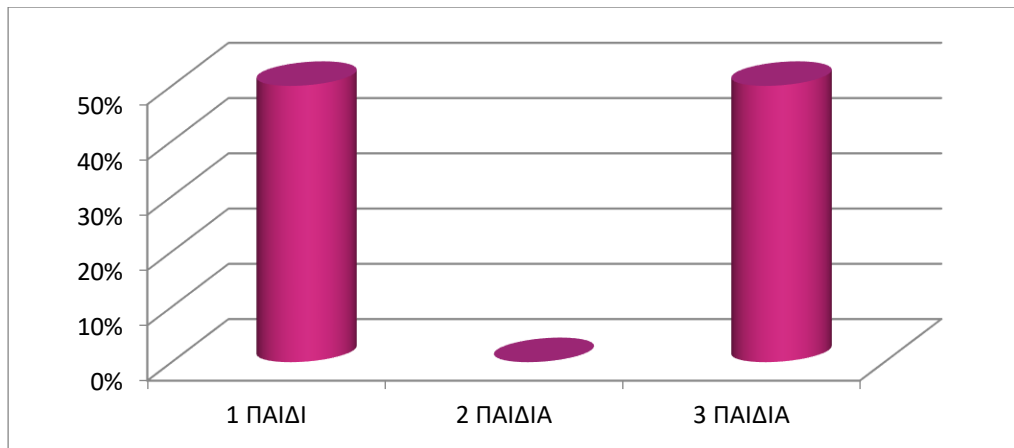

- **Οικογενειακή κατάσταση**

Οι περισσότερες μητέρες είναι άγαμες καθώς μόνο μία από τις συνεντευξιαζόμενες δήλωσε ότι είναι παντρεμένη (25%). Ωστόσο δύο συνεντευξιαζόμενες δήλωσαν ότι είναι μαζί με τον σύντροφο και πατέρα του παιδιού τους (50%).

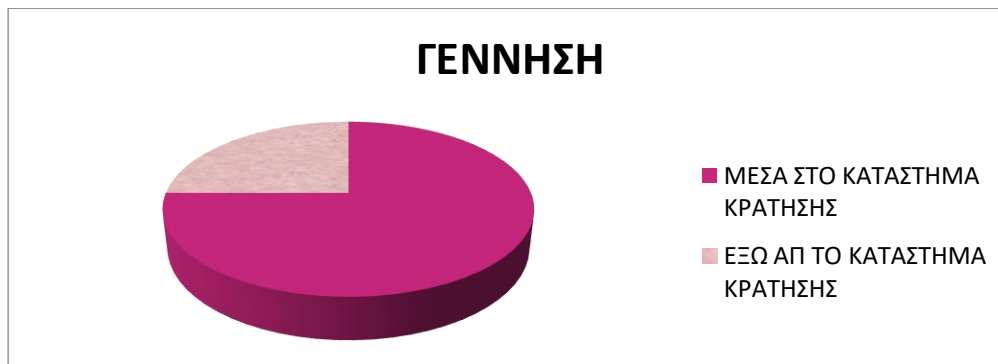

Επίσης δύο μητέρες ανέφεραν πως έχουν ένα μόνο παιδί (50%). Συνεπώς το βρέφος που έχουν μαζί στην φυλακή είναι το πρώτο τους παιδί. Ενώ οι υπόλοιπες δήλωσαν ότι συνολικά έχουν τρία παιδιά και το βρέφος τους είναι το τελευταίο (50%).

- **Πότε γεννήθηκε το βρέφος**

Οι περισσότερες μητέρες γέννησαν το βρέφος τους μέσα στο σωφρονιστικό κατάστημα (75%). Δύο μητέρες έμαθαν για την εγκυμοσύνη τους αφού συλλήφθηκαν και μία βρισκόταν σε προχωρημένο στάδιο εγκυμοσύνης. Μια μητέρα από το δείγμα μας, είχε ήδη το παιδί της όταν συλλήφθηκε (25%).

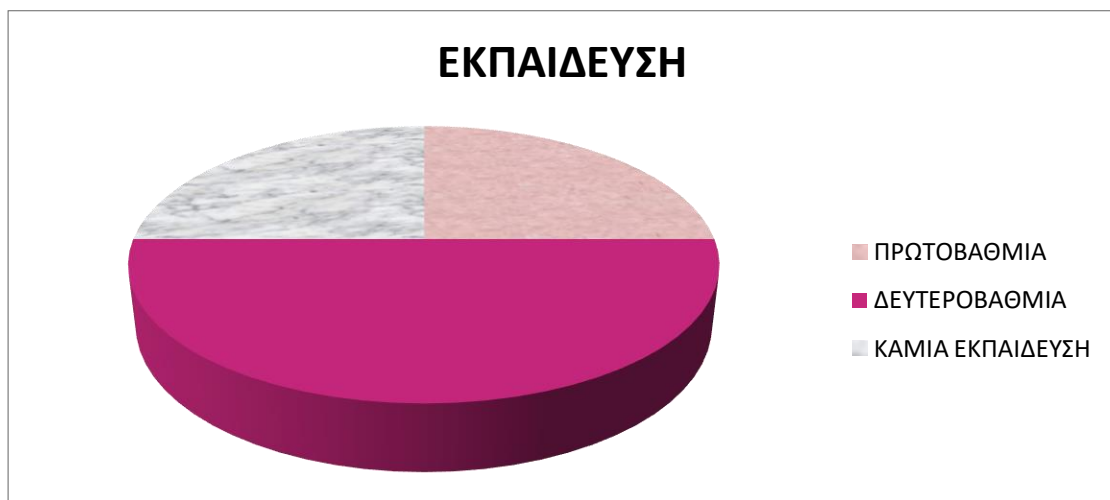
- **Ηλικία βρέφους**

Το 50% των βρεφών έχει κλείσει έναν χρόνο αλλά δεν έχει ολοκληρώσει τα δύο χρόνια ζωής. Ενώ το υπόλοιπο 50% των βρεφών έχει κλείσει τα τρία χρόνια.

- **Επίπεδο εκπαίδευσης**

Σχετικά με το επίπεδο εκπαίδευσης το 50% των συνεντευξιζόμενων έχει ολοκληρώσει το γυμνάσιο. Ωστόσο το 25% δήλωσε ότι δεν έχει πάει καθόλου σχολείο, ενώ το 25% εξέφρασε ότι έχει ολοκληρώσει την δημοτική εκπαίδευση.

Β' Θεματική Ενότητα: Εγκυμοσύνη και Μεταγεννητική περίοδος στο κατάστημα κράτησης

Η εγκυμοσύνη μπορεί να αποτελέσει μία δύσκολη περίοδο για την μέλλουσα μητέρα, καθώς υπάρχουν αλλαγές και το σώμα πρέπει να προσαρμοστεί και να προετοιμαστεί ώστε να γεννηθεί το βρέφος. Σε αυτή την ενότητα λοιπόν, ερευνήθηκε ο τρόπος που βίωσε η μητέρα την εγκυμοσύνη της ενώ βρισκόταν σε εγκλεισμό. Επιπροσθέτως αναλύθηκε πως οι μητέρες βιώνουν την μεταγεννητική περίοδο με το βρέφος στο κατάστημα κράτησης.

Πως βιώσατε την εγκυμοσύνη σας όταν βρισκόσασταν υπό κράτηση;

Οι μητέρες που είναι έγκυες, παραμένουν στο κατάστημα κράτησης του Κορυδαλλού προκειμένου να είναι κοντά στο Νοσοκομείο και να μπορούν να εξυπηρετηθούν. Δύο από τις τρεις μητέρες του δείγματος εξέφρασαν ότι η εγκυμοσύνη στο σωφρονιστικό κατάστημα ήταν από τις πιο δύσκολες καταστάσεις που έχουν βιώσει, καθώς έπρεπε να διαχειριστούν πολλά πράγματα και να προσαρμοστούν σε μία διαφορετική καθημερινότητα. Τρεις κρατούμενες μητέρες μας περιγράφουν τα έντονα αρνητικά συναισθήματα που βίωσαν όσο βρίσκονταν στον Κορυδαλλό. Ειδικότερα:

« Ήρθα στον Κορυδαλλό όταν ήμουν έξι μηνών έγκυος. Ήμουν πολύ φοβισμένη και είχα πολύ άγχος. Πρώτη φορά ήμουν μόνη χωρίς τον άντρα μου και δεν ήξερα να μιλάω καθόλου ελληνικά. Μου έλλειπαν πολύ τα παιδιά μου και η οικογένεια μου. Στο κελί έμενα με μία κρατούμενη, η οποία συχνά μου επιτίθονταν λεκτικά αλλά και σωματικά. Με έβριζε και μετά με χτύπαγε. Συχνά οι φύλακες έπρεπε να έρθουν να μας χωρίσουν. Δεν φτάνει που είχα άγχος για το τι θα γίνει με το παιδί μου και πως είναι η οικογένεια μου, φοβόμουν ότι δεν θα επιβιώσω! Ένιωθα ότι δεν είχα καθόλου χώρο και ηρεμία. Ήταν πολύ άσχημη περίοδος. Επίσης ταλαιπωρήθηκα γιατί είχα προβλήματα και όταν πήγαινα νοσοκομείο με εξυπηρετούσαν τελευταία, περίμενα πολλές ώρες μέχρι να έρθει ο γιατρός να μου κάνει την εξέταση.» (Σ1)

«Έμαθα ότι ήμουν έγκυος όταν ήρθα στον Κορυδαλλό. Όσο βρισκόμουν έξω προσπαθούσα να μείνω έγκυος αλλά δεν το κατάφερνα. Όταν μου είπε ο γιατρός ότι είμαι έγκυος σοκαρίστηκα. Δεν ήξερα τι να αισθανθώ. Από την μία ήμουν πολύ χαρούμενη

γιατί προσπαθούσα πολύ καιρό να κάνω ένα παιδάκι. Από την άλλη όμως, δεν περίμενα να συμβεί έτσι σε ένα κελί. Με τον καιρό συνήθισα. Έμενα στο ίδιο κελί και με την κουνιάδα μου. Με βοηθούσε, μου έκανε παρέα, με παρηγορούσε. Χαίρομαι που είχα έναν δικό μου άνθρωπο εκεί και πέρασαν οι μέρες πιο γρήγορα». (Σ2)

«Η εγκυμοσύνη ήταν η χειρότερη περίοδος της ζωής μου! Έμαθα ότι ήμουν έγκυος στον Κορυδαλλό. Δεν μπορώ να σου περιγράψω πως αισθανόμουν. Έκλαιγα όλη την ημέρα και φοβόμουν. Ήταν και η πρώτη μου φορά σε φυλακή και είχα χάσει τα άλλα δύο μου παιδιά... Είχα ήδη πολύ άγχος για το τι θα γίνει, και όταν έμαθα για την εγκυμοσύνη αισθανόμουν ακόμη πιο χάλια. Αισθανόμουν μόνη, μου έλλειπε η οικογένεια μου και δεν είχα κανέναν να με βοηθήσει και να με συμβουλέψει» (Σ3)

Διαπιστώνουμε λοιπόν, ότι τα κύρια συναισθήματα που βιώσανε οι μητέρες στην εγκυμοσύνη τους ήταν ο φόβος, η μοναξιά και το άγχος. Η δεύτερη συνεντευξιαζόμενη, είχε την κουνιάδα της στο ίδιο κελί, οπότε η εγκυμοσύνη ήταν λιγότερο επώδυνη. Ωστόσο οι άλλες δύο συνεντευξιαζόμενες έπρεπε να προσαρμοστούν χωρίς να έχουν κάποιο δικό τους υποστηρικτικό δίκτυο.

Πώς αισθανθήκατε όταν μεταφερθήκατε στον Ελεώνα;

Όταν μία κρατούμενη γυναίκα γεννήσει, μεταφέρεται με το βρέφος της στο γυναικείο κατάστημα κράτησης «Ελεώνας» στην Θήβα. Εκεί υπάρχει ξεχωριστή πτέρυγα, όπου οι μητέρες μένουν με τα βρέφη τους. Η κάθε κρατούμενη έχει το δικό της δωμάτιο και οι κοινόχρηστοι χώροι είναι το σαλόνι, η τραπεζαρία, η βιβλιοθήκη και το προαύλιο. Οι κρατούμενες περιγράφουν λιγότερο άγχος όταν ήρθαν στον Ελεώνα από ότι όταν βρίσκονταν στον Κορυδαλλό. Επίσης όλες δήλωσαν την ανακούφιση που ένιωσαν, όταν είδαν ότι θα έχουν το δικό τους δωμάτιο. Πιο συγκεκριμένα:

« Χάρηκα πολύ που έφυγα από τον Κορυδαλλό. Ήρθα εδώ, και οι κοινωνικοί λειτουργοί μου έδειξαν τον χώρο και μου είπαν πιο είναι το πρόγραμμα που ακολουθούμε. Ανακουφίστηκα που είχα δικό μου δωμάτιο, γιατί είχα κουραστεί να μοιράζομαι τον χώρο μου. Όταν γέννησα ήθελα ησυχία για να προσέχω το μωρό με ηρεμία. Χάρηκα πολύ που θα έμενα μαζί με το παιδί μου. Δεν θα άντεχα αν το έπαιρναν από κοντά μου!». (Σ1)

«Στεναχωρήθηκα όταν έφυγα από την κουνιάδα μου, γιατί ήταν ένας δικός μου άνθρωπος. Όταν ήρθα εδώ όμως δεν ήταν και τόσο άσχημα. Οι κοινωνικοί λειτουργοί

μου μιλούσαν και με βοήθησαν πολύ στην αρχή. Μου έδωσαν πάνες, ρούχα, γάλα, γιατί δεν είχα τίποτα. Είναι πολύ σημαντικό που έχω μαζί μου το παιδί. Εάν ήμουν τελείως μόνη δεν ξέρω πως θα πέρναγε η μέρα. Εδώ ασχολούμαι με το παιδί, το φροντίζω και έχουμε δικό μας δωμάτιο. Είναι πολύ καλύτερα, από το να μοιράζεσαι το δωμάτιο σου με άλλες». (Σ2)

«Όταν γέννησα ήμουν πάρα πολύ χαρούμενη! Φυσικά μου έλλειπαν τα άλλα μου παιδιά. Όμως δεν μπορώ να φανταστώ πως θα ήταν να ήμουν εδώ μέσα χωρίς το παιδί μου. Πραγματικά θα είχα τρελαθεί! Μου λείπει όμως και η υπόλοιπη οικογένεια... Όταν ήρθα στον Ελεώνα, χάρηκα που θα ήμουν σε μία πτέρυγα μόνο με μαμάδες και θα είχα το δικό μου δωμάτιο». (Σ3)

«Όταν ήρθα εδώ δεν ένιωθα κάτι συγκεκριμένο. Το παιδί το πήρα μαζί μου γιατί έπρεπε. Ο πατέρας δεν το είχε αναγνωρίσει και δεν τον άφησαν να το κρατήσει. Καλύτερα όμως. Γιατί αν έμενε με τον πατέρα του, ποιος θα το φύλαγε όσο ήταν στην δουλειά; Βουλευτήκαμε εδώ... Έχουμε το δικό μας δωμάτιο και δεν το μοιραζόμαστε με άλλες κρατούμενες. Εδώ είναι καλά, γιατί βοηθάει η μία μητέρα την άλλη. Δεν θέλω να σκέφτομαι καθόλου τι θα γίνει όταν φύγει το παιδί. Θα είναι απελπισία!». (Σ4)

Από τις απαντήσεις των κρατούμενων μητέρων, βλέπουμε την σημαντικότητα που έχει για αυτές να βρίσκονται μαζί με το παιδί τους. Η παρουσία του βρέφους και η ανάγκη του για φροντίδα φαίνεται να κάνει τον εγκλεισμό μία λιγότερο επώδυνη κατάσταση. Επίσης είναι πολύ σημαντικό για τις μητέρες που έχουν το δικό τους προσωπικό χώρο και μπορούν να φροντίσουν το βρέφος τους με ηρεμία και να έχουν κάποια ιδιωτικότητα.

Πως περνάτε την καθημερινότητα σας στο κατάστημα κράτησης και τι απολαμβάνετε περισσότερο;

Οι συνεντευξιαζόμενες μας περιέγραψαν πως περνάνε τον χρόνο τους στο σωφρονιστικό κατάστημα. Μας έκαναν επίσης αναφορές για τις σχέσεις που έχουν μεταξύ τους και με τις κοινωνικούς λειτουργούς. Ύστερα μας ανέφεραν τι απολαμβάνουν να κάνουν περισσότερο μαζί με το παιδί τους.

«Δεν έχουμε τι να κάνουμε και η μικρή βαριέται. Κάνουμε βόλτες στο προαύλιο και στο σαλόνι. Συνήθως ξυπνάμε το πρωί την ταΐζω και μετά φτιάχνω τα μαλλάκια της....Μου

αρέσει να είναι όμορφη! Κοίτα τα βραχιολάκια της! Τα έχει στείλει ο μπαμπάς της. Τρελαίνεται όταν την βλέπει, την αγαπάει πολύ. Κάποιες μέρες μιλάμε μέσω skype με τα άλλα δύο μου παιδιά. Είναι σε ανάδοχη οικογένεια αλλά τα αγαπάω πολύ κι είμαστε σε συχνή επικοινωνία! Μετά καθαρίζω το δωμάτιο για να ξεχαστώ, κάποιες φορές κλαίω κιόλας. Τα απογεύματα πάμε στην παιδική χαρά για να παίζει η μικρή. Είναι η αγαπημένη μας ώρα! Θα μπορούσαν να στέλνουν τα παιδιά μας στο βρεφικό σταθμό της γειτονιάς τις πρωινές ώρες» (Σ1)

«Είναι πολύ δύσκολο, μην νομίζεις. Το παιδί βαριέται, κάνει τα ίδια πράγματα κάθε μέρα, έπρεπε να έχουν περισσότερες δραστηριότητες για τα παιδιά όπως κουκλοθέατρο, ή να έχω τηλεόραση στο δωμάτιο μου να του βάζω παιδικά να βλέπει. Κλαίει συνέχεια, είναι πολύ νευρικό το αγοράκι μου. Όταν είμαστε στο δωμάτιο χτυπάει την πόρτα για να βγει έξω. Πιο πολύ του αρέσει η παιδική χαρά αλλά δεν μας επιτρέπουν να είμαστε όλη την ημέρα εκεί» (Σ2)

«Μην φανταστείς ότι κάνουμε κάτι ιδιαίτερο. Κάθε μέρα τα ίδια. Αφού υπάρχουν κι άλλα παιδιά εδώ έπρεπε να τα αφήνουν στο προαύλιο να παίζουν μεταξύ τους περισσότερο χρόνο. Τα παιδιά σε φταίνε σε τίποτα και δεν καταλαβαίνω γιατί τα περιορίζουν. Θα μπορούσε να υπάρχει βρεφονηπιακός σταθμός για λίγες ώρες τα πρωινά, όπου τα παιδιά μας θα τραγουδούσαν, θα έπαιζαν, θα γελούσαν και ήταν μαζί με τα άλλα παιδιά. Όταν μπαίνουμε στο δωμάτιο, κλαίει συνέχεια και χτυπάει την πόρτα. Το αγαπημένο της φυσικά είναι η παιδική χαρά γιατί παίζει και με τα άλλα παιδιά». (Σ3)

«Κάθε μέρα κάνουμε τα ίδια... Τώρα που έχει κλείσει τα τρία την βλέπω βαριέται πολύ. Το μεσημέρι και το βράδυ όταν μπαίνουμε στο δωμάτιο κλαίει και χτυπάει την πόρτα. Τα παιδιά στον έξω κόσμο έχουν μυριάδες παιχνίδια και απασχολούνται, ενώ το δικό μου έχει ελάχιστα και δεν έχει με τι να ασχοληθεί. Στα παλιά τα χρόνια που δεν είχαν λεφτά τα παιδιά έπαιζαν μέχρι με τα κουζινικά αλλά εγώ στο δωμάτιο μου δεν έχω ούτε μπωλ, ούτε τίποτα άλλο για να παίζει το παιδί. Θέλει να βγει έξω, δεν μπορεί να είναι κλειδωμένη σε έναν χώρο. Όταν βγαίνει έξω της αρέσει πολύ, γιατί πάμε στις κούνιες και βλέπει και τα άλλα παιδάκια. Έπρεπε το Κράτος να έδειχνε περισσότερο ενδιαφέρον για το πώς περνάνε τα παιδιά μέσα στις φυλακές, γιατί τα κακόμοιρα δεν έχουν κάνει κάτι κακό για να τιμωρούνται» (Σ4)

Από τις απαντήσεις μπορούμε να δούμε ότι η ζωή στο σωφρονιστικό κατάστημα είναι μονότονη, ειδικά για τα παιδιά. Η απασχόληση τους είναι αποκλειστική αρμοδιότητα

των μητέρων, οι οποίες δεν γνωρίζουν δημιουργικούς τρόπους απασχόλησης, αλλά δεν έχουν και τους κατάλληλους χώρους, ερεθίσματα και εξοπλισμό για κάτι τέτοιο. Πολύ σημαντική όμως είναι η ύπαρξη παιδικής χαράς, στην οποία τα παιδιά μπορούν να παίζουν και να διοχετεύσουν την ενέργεια τους, αλλά και σε αυτή δεν μπορούν να πηγαίνουν όποτε θελήσουν.

Τι σχέσεις έχετε με τους κοινωνικούς λειτουργούς και τις άλλες κρατούμενες;

Τα κύρια πρόσωπα με τα οποία έρχονται σε επαφή οι κρατούμενες είναι οι κοινωνικοί λειτουργοί, η ψυχολόγος και οι συγκρατούμενες τους. Έτσι μας ανέφεραν τις σχέσεις με αυτά τα πρόσωπα, και ιδιαίτερα αν υπάρχει αλληλοβοήθεια ή εντάσεις ανάμεσα τους.

«Οι κυρίες που εργάζονται ως κοινωνικοί λειτουργοί είναι πολύ καλές. Όταν χρειάζομαι κάτι θα γράψω στην βιβλιοθήκη ένα χαρτάκι και θα κλείσω ραντεβού μαζί τους. Θα μιλήσουμε και θα με βοηθήσουν. Με τις άλλες δεν θέλω να έχω πολλά πολλά. Προτιμώ να είμαι μόνη μου παρά να κάνω παρέα με κάποια που δεν ταιριάζω. Είχα μια φίλη αλλά θα φύγει τώρα και θα μείνω μόνη μου (εδώ ήταν εμφανώς ταραγμένη). Με τις άλλες δεν θέλω να κάνω παρέα, δεν είναι και όλες στα καλά τους, μην νομίζεις. Αλλά ούτε και η μικρή θέλω να κάνει πολύ παρέα με τα άλλα παιδάκια. Καλά είναι, αλλά δεν είναι περιποιημένα. Κάποια παιδιά δεν είναι τόσο καθαρά, τα ρούχα τους είναι βρώμικα και τα μαλλιά τους αχτένιστα. Γενικά δεν υπάρχουν εντάσεις εδώ, αλλά δεν ασχολούμαι κιόλας μαζί τους». (Σ1)

«Εδώ το προσωπικό μας βοηθάνε πολύ. Οι κοινωνικοί λειτουργοί είναι στο γραφείο και όταν θέλουμε πάμε εκεί και μιλάμε. Μας δίνουν πράγματα όπως πάνες, γάλα, ρούχα. Είναι πολύ καλές, δεν έχουμε προβλήματα. Με τις άλλες μητέρες, κάνουμε λίγη παρέα. Άμα χρειαστεί κάτι κάποια από εμάς θα την βοηθήσουμε. Μπορεί μια συγκρατούμενη να πάει στο νοσοκομείο για εξετάσεις, και οι υπόλοιπες να της κρατήσουμε το παιδί. Όμως δεν είμαστε και πολύ καλές φίλες. Γενικά δεν τσακωνόμαστε συχνά, έχουμε και τα παιδιά που προσέχουμε». (Σ2)

«Όταν ήρθα εδώ πρώτη φορά η κοινωνική λειτουργός με βοήθησε πάρα πολύ. Μου έδειξε που θα μείνω, μου έδωσε τα πράγματα που χρειάζομαι, μιλούσαμε κιόλας και με στηρίζε. Ακόμα με βοηθάει και της λέω όταν έχω κάποιο πρόβλημα. Με την ψυχολόγο δεν είχα

μιλήσει καθόλου. Ξέρω ότι κάποιες πηγαίνουν εκεί και παίρνουν μετά χάπι για τον ύπνο. Εγώ δεν θέλω να κοιμάμαι βαριά γιατί έχω άγχος μήπως πάθει κάτι το μωρό. Όταν πέθανε η μητέρα μου, δεν μπορούσα καθόλου, ήμουν πολύ στεναχωρημένη που δεν μπορούσα ούτε στην κηδεία να πάω! Τότε πήγα στην ψυχολόγο και με βοήθησε πολύ, μιλήσαμε και ακόμα πηγαίνω. Με τις άλλες κρατούμενες τα πάμε καλά. Κάνουμε παρέα για να παίζουν και τα παιδιά μας. Δεν τσακωνόμαστε πολύ συχνά, υπάρχει ησυχία» (Σ3)

«Η κοινωνική λειτουργός που μιλάμε είναι πολύ καλή. Όταν έχω κάποιο πρόβλημα θα πάω εκεί να μιλήσω. Με τις άλλες κρατούμενες είμαστε αρκετά κοντά. Κάποιες είναι πιο μοναχικές και δεν θέλουν, αλλά με τις άλλες κάνουμε παρέα. Και όταν έρχεται μία νέα κρατούμενη θα την βοηθήσουμε» (Σ4)

Όπως είδαμε από τις απαντήσεις των κρατούμενων μητέρων οι υπάλληλοι που έρχονται πιο συχνά σε επαφή με αυτές είναι οι κοινωνικοί λειτουργοί και η ψυχολόγος. Αυτό συμβαίνει διότι ιδίως οι κοινωνικοί λειτουργοί είναι υπεύθυνοι για τον συντονισμό ενός σωφρονιστικού καταστήματος. Το παραπάνω γεγονός το διασταυρώσαμε και από τις συνεντεύξεις που πήραμε από τις κοινωνικούς λειτουργούς οι οποίες μας ανέλυσαν τις σχέσεις τους με τις κρατούμενες μητέρες και τον γενικότερο ρόλο του κοινωνικού λειτουργού.

«Με τις κρατούμενες γενικά έχουμε καλές σχέσεις, σπάνια θα μας δημιουργήσουν προβλήματα και γενικά η πτέρυγα των κρατούμενων μητέρων είναι ήρεμη. Οι ίδιες οι μητέρες θα ζητήσουν να μας δουν... Οι κρατούμενες έχουν την δυνατότητα να γράψουν σε ένα χαρτάκι στην βιβλιοθήκη πότε και με ποιόν επαγγελματία θέλουν να βρεθούν. Ανάλογα με τον φόρτο εργασίας και την προτεραιότητα του αιτήματος κλείνεται ένα ραντεβού και μπορούν να έρθουν για συμβουλευτική ή κάποια άλλη υπηρεσία» (ΚΑ1)

«Οι μητέρες αντιλαμβάνονται ότι βρισκόμαστε εδώ για να τις υποστηρίξουμε και να τις βοηθήσουμε, οπότε δεν έρχονται με εχθρικές διαθέσεις. Ίσα ίσα μας προσεγγίζουν και ζητάνε την βοήθεια μας. Γενικά δεν υπάρχουν έντονες αντιπαραθέσεις με τις κρατούμενες» (ΚΑ2)

Στην συνέχεια οι κοινωνικοί λειτουργοί μας εξήγησαν ποιες ακριβώς είναι οι αρμοδιότητες ενός κοινωνικού λειτουργού και τι ακριβώς προσφέρουν στις κρατούμενες μητέρες.

«Οι αρμοδιότητες είναι πολλές, αναλαμβάνουμε τον συντονισμό όλου του σωφρονιστικού καταστήματος. Αρχικά έχουμε αναλάβει τον ρόλο του διαμεσολαβητή ανάμεσα στις κρατούμενες και σε οποιοδήποτε επαγγελματία ή φορέα έχουν ανάγκη. Οργανώνουμε επίσης την προμήθεια, παροχή και διάθεση των απαραίτητων υλικών αγαθών. Το κράτος δεν παρέχει αρκετά πράγματα για τις κρατούμενες οπότε πρέπει από μόνες μας να επικοινωνήσουμε με την Εκκλησία, τον Ερυθρό Σταυρό ή και άλλες Μ.Κ.Ο. για να διερευνήσουμε αν μπορούν να μας προσφέρουν κάποια αγαθά. Επίσης είμαστε υπεύθυνες για καθημερινά προβλήματα τα οποία μπορεί να προκύψουν... Το πιο δύσκολο όμως έργο του κοινωνικού λειτουργού είναι η κοινωνική επανένταξη. Πολλές νεαρές κρατούμενες δεν έχουν οικογενειακό υποστηρικτικό δίκτυο και έτσι όταν αποφυλακίζονται δυσκολεύονται πολύ στην επανένταξή τους. Έχει τύχει ακόμη και να τους πληρώσουμε εμείς τα εισιτήρια τους για να μεταφερθούν από το κατάστημα κράτησης στο σπίτι τους ή να μας πάρουν τηλέφωνο τον πρώτο καιρό αφού φύγουν από το κατάστημα κράτησης γιατί δεν λαμβάνουν την βοήθεια που περίμεναν από τις κοινωνικές υπηρεσίες του δήμου και χρειάζονται την συνεργασία μας. Πολλές γυναίκες δεν έχουν καν βασικά έγγραφα, όπως ταυτότητα και βιβλιάριο υγείας και δυσκολεύονται πολύ με την γραφειοκρατία όταν αποφυλακιστούν». (ΚΑ1)

«Κάνουμε πολλές Συνεδρίες Συμβουλευτικής με τις κρατούμενες και τους παρέχουμε αρκετή ψυχολογική και πρακτική υποστήριξη. Όταν έρθει μία νέα κρατούμενη την παρατηρούμε για κάποιο χρονικό διάστημα ώστε να διαπιστώσουμε αν η συγκεκριμένη πτέρυγα είναι κατάλληλη για αυτήν. Επίσης διεξάγουμε κοινωνικές έρευνες στις οικίες/οικογένειες των κρατούμενων μητέρων και κάνουμε παραπομπές όπου χρειαστεί. Επίσης είμαστε συνεχώς σε εγρήγορση ώστε να βρίσκουμε ρούχα και τα απαραίτητα αγαθά τα οποία μπορεί να έχουμε έλλειψη και δυστυχώς αυτό συμβαίνει πλέον συχνά καθώς οι χορηγοί μας έχουν μειωθεί αφού δεν υπάρχουν φοροελαφρύνσεις των επιχειρηματιών. Βέβαια, βρίσκονται στο τέλος δωρεές καθώς η Ελληνική κοινωνία είναι ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένη σε θέματα που αφορούν τα παιδιά και στο δικό μας Κατάστημα Κράτησης επικρατούν πολύ καλύτερες συνθήκες διαβίωσης σε σχέση π.χ. με αυτές στον Κορυδαλλό στο Τμήμα Γυναικών.» (ΚΑ2)

Όπως βλέπουμε από τις απαντήσεις καταλαβαίνουμε ότι η κοινωνικός λειτουργός είναι υπεύθυνη για την ένταξη των κρατούμενων γυναικών, την επάρκεια αγαθών, την διασύνδεση με οργανώσεις και υπηρεσίες, την ψυχοκοινωνική στήριξη, την διεξαγωγή

και εκπόνηση κοινωνικών ερευνών, τις παραπομπές σε άλλους Φορείς και την επίλυση διαφόρων προβλημάτων.

Επιπροσθέτως, αντιληφθήκαμε ότι οι κρατούμενες γυναίκες κρατάνε αποστάσεις μεταξύ τους αλλά υπάρχουν ενίοτε και κάποιες εντάσεις, αλλά σε τίποτα δεν μοιάζει το δικό μας Κατάστημα Κράτησης με τα υπόλοιπα στη χώρα μας.

Ζητήθηκε η γνώμη των κοινωνικών λειτουργών στο Κατάστημα Κράτησης Ελεώνα για τις εντάσεις μεταξύ των κρατούμενων γυναικών. Υπήρξε συμφωνία ως προς την ύπαρξη κάποιων εντάσεων αλλά και του γεγονότος ότι αυτές οι εντάσεις είναι αναμενόμενες και σε ανεκτά, μη ανησυχητικά Πλαίσια.

«Ο εγκλεισμός είναι λογικό να προκαλέσει εντάσεις, όπως άλλωστε και πολλές οικογένειες στην καραντίνα ήρθαν αντιμέτωπες με την τριβή και την ένταση ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας. Επίσης είναι λογικό να μην ταιριάζουν όλες οι κρατούμενες μεταξύ τους και να δημιουργείται κάποια απόσταση. Συνήθως όμως υπάρχει συνεργασία και σχετικά γρήγορα λύνονται οι όποιες παρεξηγήσεις.» (ΚΑ1)

«Κατά καιρούς μπορεί να υπάρξει κάποια αναστάτωση στην πτέρυγα αλλά όλα αντιμετωπίζονται. Μια φορά είχαμε μία κρατούμενη με ψυχιατρικό πρόβλημα, η οποία είχε προκαλέσει πολύ μεγάλη αναταραχή στην πτέρυγα. Φυσικά σε τέτοιες περιπτώσεις απομακρύνουμε αμέσως την κρατούμενη γυναίκα και πηγαίνει είτε σε ψυχιατρική κλινική για σύντομο χρονικό διάστημα είτε σε άλλη πτέρυγα. Σε γενικές γραμμές όμως επικρατεί ηρεμία»(ΚΑ2)

Συμπερασματικά, οι κοινωνικοί λειτουργοί που απασχολούνται στο Κατάστημα Κράτησης του Ελεώνα, πέραν από την σχέση τους με τις κρατούμενες, αναφέρθηκαν επίσης στον πολυδιάστατο ρόλο τους και την δική τους οπτική γωνία για τις σχέσεις που έχουν οι κρατούμενες μεταξύ τους.

Οι απόψεις τους δεν παρουσίασαν μεγάλη απόκλιση από αυτές των κρατούμενων.

**Γ΄ Θεματική Ενότητα: Δυσκολίες εγκλεισμού και προτάσεις
αντιμετώπισης των προβλημάτων.**

Στην συγκεκριμένη ενότητα οι κρατούμενες ερωτήθηκαν για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν ως μητέρες στο κατάστημα κράτησης. Επίσης μας πρότειναν αλλαγές προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι υφιστάμενες δυσκολίες και να υπάρξει βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης τους.

Ποιες είναι οι δυσκολίες που συναντάτε στην καθημερινότητα σας ως κρατούμενη μητέρα;

Οι περισσότερες μητέρες αναφέρθηκαν σε προβλήματα που σχετίζονται με τα παιδιά τους και κάποιες αναφέρθηκαν στο μηνιαίο μικροποσό που τους καταβάλλεται και τα υλικά αγαθά τα οποία τους παρέχονται, τα οποία είναι περιορισμένα.

Αρχικά κατά καιρούς μπορεί να έρθει μία νέα κρατούμενη, η οποία να προκαλέσει αναστάτωση σε όλη την πτέρυγα.

«Καμιά φορά έχουμε δυσκολίες με τις άλλες κρατούμενες...Θυμάμαι μία φορά- δεν μπορώ να το ξεχάσω με τίποτα- είχε έρθει μία καινούργια κρατούμενη μητέρα που είχε ψυχιατρικά προβλήματα και πήγαινε μπροστά στα παιδάκια και χαράκωνε τα χέρια της. Φυσικά μετά την πήραν από εδώ οι κοινωνικοί λειτουργοί και δεν ξαναήρθε. Όμως η κόρη μου είχε ήδη δει μια βάρβαρη εικόνα. Στεναχωριέμαι πολύ, δεν θέλω να βλέπει τέτοιες εικόνες, είναι πολύ μικρή ακόμη και δεν φταίει σε τίποτα.» (Σ1)

Οι συνεντευξιαζόμενες ανέφεραν ως πρόβλημα μείζονος σημασίας την απασχόληση των παιδιών. Οι μητέρες έχουν μαζί τους τα παιδιά 24 ώρες το 24ωρο και βιώνουν εξάντληση. Ειδικότερα τα παιδιά μέσα στην ημέρα δεν κάνουν κάποια δραστηριότητα αλλά ούτε απασχολούνται δημιουργικά. Το αποτέλεσμα είναι όταν έρχεται η ώρα για σιωπητήριο να έχουν φανερό εκνευρισμό, υπερένταση και την ανάγκη για διοχέτευση της ενέργειας τους. Οι μητέρες από την άλλη δεν έχουν καθόλου προσωπικό χρόνο και δεν υπάρχει δυνατότητα αποφόρτισης τους.

«Το μεγαλύτερο πρόβλημα είναι ότι τα παιδιά βαριούνται, και έχουμε πολύ λίγο χρόνο για να περάσουμε στην παιδική χαρά. Πηγαίνουμε λίγο στο σαλόνι και το προαύλιο, όμως

ο χρόνος που μπορούμε να είμαστε στην παιδική χαρά είναι λίγος και δεν φτάνει. Όταν μαζευόμαστε στο δωμάτιο πολλές φορές το παιδί χτυπάει την πόρτα για να βγει έξω και κλαίει ασταμάτητα. Έχει πολύ νευρικότητα. Μου φαίνεται πολύ σκληρό που το παιδί μου είναι εγκλωβισμένο σε ένα δωμάτιο χωρίς να βλέπει πολλά άτομα. Εγώ έκανα το έγκλημα και δεν θέλω να πληρώνει αυτό τα λάθη μου. Όπως σας είπα μπορούσε το Κράτος να βελτιώσει την κατάσταση με το να στέλνουν τα παιδιά που μένουν εδώ στα βρεφικό σταθμό της γειτονιάς»(Σ1)

«Η μεγαλύτερη δυσκολία είναι τα παιδιά. Δεν υπάρχει κάποια δασκάλα που να τα απασχολεί και να τους κάνει δραστηριότητες. Τα παιδιά είναι πολύ νευρικά και έχουν πολύ ενέργεια. Όταν πάμε στο δωμάτιο ο μικρός κλαίει, χτυπάει την πόρτα, έχει πολύ ενέργεια. Εγώ δεν μπορώ όλη την ώρα να τον απασχολώ, θέλω ένα διάλειμμα! Είμαι πολύ κουρασμένη μέσα στην μέρα, δεν έχω καθόλου χρόνο να ηρεμήσω λίγο. Είμαι βέβαιη ότι στο εξωτερικό τα προγράμματα μητρότητας λειτουργούν καλύτερα και προσφέρουν περισσότερα στα παιδάκια γιατί αυτά είναι αθώα» (Σ2)

«Το μεγαλύτερο πρόβλημα είναι ότι δεν υπάρχει κάποιος εδώ να φυλάει τα παιδιά. Είναι πρακτικό πρόβλημα. Μαθαίνουν να είναι κολλημένα πάνω μας και δεν κάνουν και κάτι δημιουργικό. Μια φορά είχε χρειαστεί να πάω στο νοσοκομείο για εξετάσεις και αναγκαστικά άφησα το παιδί μου στην φυλακή. Ήταν πολύ νευρικό, αναστάτωσε όλη την πτέρυγα. Δεν έχει μάθει να είναι μακριά μου. Αλλά και μαζί μου που είναι, είναι πολύ νευρικό. Πάμε στο δωμάτιο και κλαίει συνέχεια, χτυπάει τα έπιπλα... Με δυσκολεύει που μεγαλώνει κιόλας και κάνει ερωτήσεις... Δεν θέλω να λέω πολλά και να το στιγματίσω. Προσπαθώ και να μην λέω λέξεις όπως κελί, φυλακή... Δεν θέλω να θυμάται τίποτα από εδώ μέσα. Αν θέλουν να συνεχίσουν να έχουν τέτοιο μέρος πρέπει να σχεδιάσουν προγράμματα απασχόλησης των παιδιών, έστω 3 ώρες την ημέρα...» (Σ3)

Μία συνεντευξιαζόμενη ανέφερε ως πρόβλημα ότι η πτέρυγα των κρατούμενων μητέρων, θα έπρεπε να είναι διαμορφωμένη ειδικά για τα παιδιά. Η κρατούμενη θεωρεί ότι είναι ένας χώρος πολύ μουντός και σκληρός για ένα μικρό παιδάκι.

«Ο χώρος αυτός δεν είναι φτιαγμένος για παιδιά. Το δωμάτιο το έχω διακοσμήσει με χρώματα, έχω βάλει κουρτίνες, όμως οι τοίχοι στους διαδρόμους είναι γκρι. Ένα παιδί δεν θέλει να βλέπει μουντά χρώματα θέλει χαρούμενα χρώματα, κόκκινο, ροζ, πράσινο, μπλε... Δεν μου αρέσει που η κόρη μου είναι σε ένα τόσο σκληρό χώρο.» (Σ1)

Μία δυσκολία που επισήμαναν πολλές από τις συνεντευξιαζόμενες είναι το περιορισμένο χρηματικό εισόδημα.

«Με δυσκολεύει που δεν έχω έξω οικογένεια. Όλες εδώ έχουν κάποιον να τους φέρνει πράγματα. Εγώ δεν έχω κανέναν. Παίρνω δέκα ευρώ το μήνα για να μπορώ να πηγαίνω κυλικείο ή περίπτερο αλλά δεν μου φτάνουν». (Σ2)

«Τα λεφτά που μου δίνονται δεν μου φτάνουν. Τις προάλλες μου είχε τελειώσει το σαμπουάν και δεν είχα λεφτά να πάρω καινούργιο. Έπρεπε να περιμένω πότε θα μπουντα λεφτά. Ευτυχώς έχω τον αδελφό μου. Αν δεν είχα και αυτόν θα περνούσα πάρα πολύ δύσκολα» (Σ3)

«Τα λεφτά που δίνονται είναι πολύ λίγα. Δεν φτάνουν για να μπορέσουμε να πάρουμε αυτά που χρειαζόμαστε»(Σ4)

Επιπλέον μία μητέρα, η οποία έχει και άλλα παιδιά στο σπίτι, μας εξέφρασε πόσο δύσκολο της είναι να είναι μακριά από τα παιδιά της και να μην έχει επαφή μαζί τους.

«Εμένα με δυσκολεύει πολύ που δεν βλέπω συχνά το άλλο μου παιδί. Μου λείπει και θέλω να το βλέπω, δεν μπορώ να μην έχω καθόλου επαφή μαζί του. Θέλω να ξέρω τι κάνει, πως περνάει...» (Σ4)

Τέλος δύο μητέρες επισήμαναν το πρόβλημα της υποστελέχωσης στο κατάστημα κράτησης.

«Εδώ σου είπα, δεν είναι όλες και πολύ στα καλά τους. Αλλά ο ψυχίατρος δεν έρχεται συχνά....Δεν έχουμε γιατρούς πρέπει να πηγαίνουμε Αθήνα, και δεν έχουμε που να αφήσουμε τα παιδιά τόσες ώρες.» (Σ1)

« Η φυλακή δεν έχει παιδίατρο, έρχεται ένας εθελοντής... Αν πάθει κάτι σοβαρό το παιδί πρέπει να το πάμε Αθήνα. Είναι μεγάλη απόσταση και ταλαιπωρία.». (Σ4)

Όπως είδαμε από τις απαντήσεις κύριο πρόβλημα είναι η απασχόληση των παιδιών. Οι μητέρες έχουν την ανάγκη να αποφορτιστούν για να μπορέσουν να αποδώσουν καλύτερα στα μητρικά τους καθήκοντα. Επίσης τα ίδια τα παιδιά έχουν την ανάγκη διοχέτευσης της ενέργειας τους και δημιουργικής απασχόλησης. Αποτέλεσμα της έλλειψης βρεφονηπιοκόμου από το κατάστημα κράτησης, είναι η νευρικότητα των παιδιών, η υπερένταση, και η υπερβολική προσκόλληση στην μητέρα τους. Επιπροσθέτως κοινή απάντηση των κρατούμενων είναι το περιορισμένο χρηματικό

εισόδημα από τις φυλακές. Οι μητέρες που δεν έχουν κάποιο συγγενή να τους βοηθάει περνάνε πολύ δύσκολα, καθώς δέκα ευρώ μηνιαίως, δεν φτάνουν για την αγορά προϊόντων. Τέλος θεωρήσαμε αξιοσημείωτη την δήλωση της τελευταίας συνεντευξιαζόμενης, η οποία δήλωσε πως δεν υπάρχει παιδίατρος στο κατάστημα κράτησης. Εδώ βλέπουμε την υποστελέχωση των ελληνικών καταστημάτων κράτησης την οποία είχαμε αναφέρει και στα προηγούμενα κεφάλαια.

Όλα τα προαναφερόμενα προβλήματα συζητήθηκαν με τους Κοινωνικούς Λειτουργούς του Καταστήματος Κράτησης Ελεώνα όπου ζητήθηκε και η δική τους άποψη στα συγκεκριμένα θέματα. Όσον αφορά στην απασχόληση των βρεφών, οι κοινωνικοί λειτουργοί συμφώνησαν ότι είναι ένα πολύ σημαντικό πρόβλημα που δυσκολεύει τις μητέρες και τα ίδια τα βρέφη.

«Η έλλειψη απασχόλησης για τα βρέφη είναι ένα πολύ σοβαρό πρόβλημα. Οι μητέρες είναι μαζί τους συνέχεια και δεν έχουν καθόλου χρόνο να ηρεμήσουν. Ακόμα και στην συμβουλευτική έρχονται μαζί με τα βρέφη τους, κάτι που δυσκολεύει την ίδια την συμβουλευτική διαδικασία αλλά και την επικοινωνία με αυτές. Για την απασχόληση των βρεφών, το 2021 είχε σταλθεί μία βρεφονηπιοκόμος από τον ΟΑΕΔ με σύμβαση, ωστόσο φέτος (2022), δεν έχει σταλθεί κάποιος άλλος επαγγελματίας. Η παιδαγωγός είχε αναλάβει να απασχολεί τα παιδιά για κάποιες ώρες μέσα στην μέρα και να οργανώνει δραστηριότητες και παιχνίδια. Έτσι οι μητέρες είχαν και αυτές τον χρόνο τους να ηρεμήσουν και να κάνουν πράγματα για τον εαυτό τους. Τώρα δεν υπάρχει κάποια απασχόληση και αντιμετωπίζουμε δυσκολίες σε αυτό το κομμάτι. Για παράδειγμα, μπορεί κάποια μητέρα να χρειαστεί να πάει στο νοσοκομείο για εξετάσεις και να μην υπάρχει κάποιος να της προσέξει το παιδί. Συνήθως ή το αναλαμβάνει κάποια άλλη μητέρα ή θα μας το αφήσει για λίγο εδώ στην κοινωνική υπηρεσία. »(ΚΑ1)

«Εκτός από την βρεφονηπιοκόμο που ανέφερε η συνάδελφος, πριν την Πανδημία τα νήπια πήγαιναν με οδηγό σε παιδικό σταθμό έξω από το κατάστημα κράτησης. Αυτό ήταν μία ωφέλιμο για τις μητέρες αλλά και για το παιδί. Οι μητέρες είχαν τον προσωπικό τους χρόνο. Αλλά και τα παιδιά είχαν την ευκαιρία να βγουν από το κατάστημα κράτησης και να συναναστραφούν με άλλα παιδάκια της ηλικίας τους και να έχουν διαφορετικά ερεθίσματα. Ωστόσο και αυτό το πρόγραμμα διακόπηκε λόγω της Πανδημίας και επικινδυνότητας του ιού και δυστυχώς ακόμη δεν έχει δοθεί εντολή για επανεκκίνηση του, ίσως πρέπει να μεριμνήσουμε εμείς οι κοινωνικοί λειτουργοί και για αυτό το ζήτημα

καθώς είναι υψίστης σημασίας. Είναι δύσκολο να μην υπάρχει απασχόληση για τα βρέφη. Παρατηρείται πολύ υπερένταση αλλά και οι μητέρες δεν έχουν την ευκαιρία ψυχολογικής αποφόρτισης και ξεκούρασης.» (Κ12)

Επιπλέον αναφέρθηκε στις δύο κοινωνικούς λειτουργούς η δήλωση των μητέρων, ότι δηλαδή ο χρόνος στην παιδική χαρά είναι πολύ περιορισμένος και εκείνες είχαν την ευκαιρία να εκφράσουν την δική τους γνώμη για το ίδιο ζήτημα.

«Ο χρόνος είναι αρκετός, είναι ελεύθερες από τις 7:30 π.μ. μέχρι τις 12:30 π.μ. και το απόγευμα είναι ελεύθερες από τις 15:00 μέχρι τις 21:00. Είναι πολλές οι ώρες που έχουν πρόσβαση στο προαύλιο και μπορούν να κάνουν ότι θέλουν. Μην παίρνετε τόσο σοβαρά όλα όσα λένε, γιατί πολλές φορές υπερβάλλουν γιατί νομίζουν ότι άμα παραπονεθούν σε τρίτα άτομα μπορούν να κερδίσουν παραπάνω προνόμια και υπάρχουν αρκετές φορές που τις έχουμε πιάσει να ψεύδονται και αυτό μας στενοχωρεί και προβληματίζει γιατί εμείς δίνουμε αγώνα για να έχουν όσο καλύτερες συνθήκες διαβίωσης είναι εφικτό.» (Κ11)

«Η νευρικότητα των παιδιών μέσα στο δωμάτιο και η πράξη τους να χτυπάνε την πόρτα για να βγουν έξω είναι αποτέλεσμα απουσίας ορίων. Οι ίδιες οι μητέρες συνήθως δεν είχαν από τα νεανικά τους χρόνια οριοθετηθεί από τις δικές τους μητέρες και αυτή η απουσία ορίων μεταφέρεται διαγενεακά. Άρα ακόμη και να είχαν περισσότερες ώρες στο προαύλιο πάλι θα δυσκολεύονταν να οριοθετήσουν τα παιδιά τους. Βέβαια εμείς προσπαθούμε να βελτιώσουμε αυτή την κατάσταση, αλλά δεν μας ακούνε και πάντα γιατί όπως είπαμε είχαν και οι ίδιες μη σωστή διαπαιδαγώγηση.»(Κ12)

Οι κοινωνικοί λειτουργοί διαφώνησαν ως προς το μηνιαίο ποσό που διατίθενται στις κρατούμενες, και ιδιαίτερα δε στο ότι το θεωρούν μικροποσό. Η κοινωνική υπηρεσία παρέχει στις μητέρες και τα βρέφη όλα τα απαραίτητα αγαθά και με σωστή διαχείριση δεν ξεμένουν από προϊόντα, αλλά το ζήτημα είναι ότι δεν γνωρίζουν από καλή διαχείριση.

«Η κοινωνική υπηρεσία μοιράζει στις άπορες κρατούμενες απαραίτητα προϊόντα υγιεινής μια φορά τον μήνα, επίσης δίνονται ρούχα, υποδήματα...Τα προϊόντα φτάνουν ώστε οι μητέρες να βγάζουν το μήνα με αξιοπρέπεια. Πολλές από τις κρατούμενες δεν είχαν ούτε αυτά τα βασικά είδη έξω από την φυλακή. Όταν σε κάποια κρατούμενη δεν φτάνουν τα προϊόντα κάνει κατάχρηση και δεν έχει μάθει να διαχειρίζεται τα αγαθά με μέτρο»(Κ11)

Το πρόβλημα για το οποίο οι κοινωνικοί λειτουργοί συμφώνησαν ήταν η υποστελέχωση του καταστήματος κράτησης.

«Έχουμε πολύ σοβαρό πρόβλημα υποστελέχωσης. Για να υπάρξουν προγράμματα μητρότητας και βρεφονηπιακά προγράμματα πρέπει να υπάρχει επαρκές προσωπικό που να μπορεί να τα υποστηρίξει. Δεν υπάρχουν βασικοί επαγγελματίες. Έρχεται μία φορά την εβδομάδα ένα παιδίατρος, ο οποίος είναι εθελοντής.»(Κ11)

«Έχουμε επίσης πολλά ψυχιατρικά περιστατικά... και ο ψυχίατρος δυστυχώς επισκέπτεται τον Φορέα μας μόνο μία φορά στις δύο εβδομάδες και έτσι είναι λογικό να μην προλαβαίνει να δει όλες τις κρατούμενες που το έχουν ανάγκη.»(Κ12)

Οι κοινωνικοί λειτουργοί ήταν εμφανώς προβληματισμένες για την υποστελέχωση του καταστήματος κράτησης, καθώς εμποδίζεται η αποτελεσματικότητα των κρατούμενων γυναικών στην ένταξη αλλά και στην επανένταξή τους.

Θα θέλατε να μας προτείνετε κάποιες αλλαγές προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι δυσκολίες και να βελτιωθούν οι συνθήκες κράτησης;

Η συγκεκριμένη ερώτηση έγινε με σκοπό να ακούσουμε προτάσεις βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης από τα ίδια τα άτομα που βιώνουν τα προβλήματα στο κατάστημα κράτησης. Οι προτάσεις των μητέρων αφορούσαν την απασχόληση των βρεφών, το μηνιαίο χρηματικό ποσό και τον κατ' οίκον περιορισμό. Ειδικότερα:

Όλες οι μητέρες πρότειναν να υπάρχει ένας βρεφονηπιοκόμος που θα οργανώνει δραστηριότητες για τα παιδιά. Επίσης προτάθηκε, τα παιδιά να πηγαίνουν στον παιδικό σταθμό.

«Θα ήθελα να υπάρχει μία δασκάλα για τα παιδιά ή να πηγαίνουν στον παιδικό σταθμό. Είναι απαραίτητο δηλαδή, να κάνουν δραστηριότητες.» (Σ1)

«Το πιο σημαντικό είναι τα παιδιά να πηγαίνουν στον παιδικό σταθμό ή τουλάχιστον να έρχεται εδώ μία δασκάλα. Αυτό είναι σημαντικό για όλους. Δεν γίνεται να είμαστε με τα παιδιά όλη μέρα, και αυτά κουράζονται μαζί μας. Να έρχεται εδώ κάποιος να τα μαζεύει και να παίζουν παιχνίδια, να κάνουν κατασκευές» (Σ2)

«Εδώ μέσα θα ήθελα να υπάρχει κάτι για τα παιδιά, δεν γίνεται να μην κάνουν τίποτα όλη μέρα. Είναι δύσκολο και για μας τις μητέρες, θέλουμε λίγη ηρεμία.» (Σ3)

« Θα ήθελα να υπάρχει μία δασκάλα, που να προσέχει τα παιδιά για κάποιες ώρες. Θα μπορούσε να οργανώνει εκδρομές στην θάλασσα, να πάνε βόλτες στην φύση. Να μην είναι και αυτά κλεισμένα όλη μέρα μαζί μας.» (Σ4)

Μας προκάλεσε εντύπωση η παρατήρηση μίας κρατούμενης για το σύστημα πολιτικής που ακολουθείται στο σωφρονιστικό κατάστημα. Η κρατούμενη έχει παρατηρήσει κατά καιρούς πολλές κρατούμενες να ολοκληρώνουν την ποινή τους και μετά από κάποιο χρονικό διάστημα να επιστρέφουν στο κατάστημα κράτησης επειδή διέπραξαν πάλι κάποιο έγκλημα. Θεωρεί λοιπόν ότι το σύστημα κράτησης έχει ελλείψεις και δεν κάνει καλή επανένταξη, διότι εάν έκανε σωστή δεν θα υπήρχαν τόσες παλινδρομήσεις.

«Θα ήθελα το προσωπικό να είναι πιο αυστηρό με κάποιες κρατούμενες. Έχω δει πολλές κρατούμενες να φεύγουν από την φυλακή και μετά από ένα μήνα να επιστρέφουν. Άρα δεν γίνεται σωστή δουλειά. Όταν κάποιος πηγαίνει φυλακή πρέπει να γίνεται καλύτερος άνθρωπος και να μην κάνει πάλι τα ίδια εγκλήματα. Άρα πρέπει να γίνει καλύτερο το σύστημα της φυλακής». (Σ1)

Ένα ακόμη ζήτημα το οποίο έθιξαν οι μητέρες και πρότειναν λύση, είναι το περιορισμένο μηνιαίο χρηματικό ποσό των δέκα ευρώ. Ζητήθηκε από τις περισσότερες αύξηση του χρηματικού ποσού.

«Να δίνονται περισσότερα λεφτά το μήνα. Να δίνονται αρκετά για να μπορούμε και εμείς να παίρνουμε πράγματα από το κυλικείο και το περίπτερο».(Σ2)

«Να έχουμε περισσότερα λεφτά τον μήνα. Αυτά που μας δίνουν τώρα δεν φτάνουν για να πάρουμε ότι χρειαζόμαστε από το κυλικείο» (Σ3)

Τέλος δύο κρατούμενες πρότειναν τον κατ' οίκον περιορισμό. Να εκτελούν δηλαδή την ποινή τους μέσα στο σπίτι και να γίνονται εβδομαδιαίοι έλεγχοι από το κράτος.

«Το καλύτερο θα ήταν να μην βρίσκομαι καν εδώ. Θα ήθελα να κάνω την ποινή μου στο σπίτι φορώντας βραχιόλι. Θα μπορούσαν να με ελέγχουν κανονικά. Και θα ήμουν και κοντά στα παιδιά μου για να τα φροντίσω. Το κάνουνε και σε άλλες χώρες» (Σ3)

«Ιδανικά θα ήθελα για τις γυναίκες που δεν έχουν κάνει σοβαρά εγκλήματα, να υπάρχει δυνατότητα κατ' οίκον περιορισμού. Να κάνω την ποινή μου στο σπίτι, να φοράω το βραχιόλι και να με ελέγχουν από κει. Θα ήμουν κοντά στην οικογένεια μου και θα λειτουργούσαν όλα καλύτερα» (Σ4)

Όπως βλέπουμε από τις απαντήσεις, όλες οι μητέρες υπογραμμίζουν την σημαντικότητα της δυνατότητας των παιδιών να πηγαίνουν σε παιδικούς σταθμούς ή τουλάχιστον να έρχεται στο κατάστημα κράτησης βρεφονηπιοκόμος, που θα οργανώνει δραστηριότητες και θα κάνει δημιουργική απασχόληση. Επιπροσθέτως, αναφέρθηκε ως λύση η παροχή περισσότερων χρημάτων ώστε να μπορούν ακόμη και οι άπορες μητέρες να παίρνουν τα προϊόντα που χρειάζονται. Τέλος παρατηρήθηκε η κοινή απάντηση των δύο τελευταίων κρατούμενων για την λειτουργία προγράμματος κατ' οίκον περιορισμού. Μητέρες δηλαδή που δεν έχουν διαπράξει κάποιο σοβαρό αδίκημα, να δύνανται να μένουν στο σπίτι και να εκτιούν εκεί την ποινή τους. Έτσι θα μπορούν να εκτελέσουν μαζί με τη ποινή τους και τα οικογενειακά τους καθήκοντα.

Ζητήθηκε τέλος από τις δύο κοινωνικούς λειτουργούς να αναφερθούν σε προτάσεις βελτίωσης των συνθηκών κράτησης. Όπως ήταν αναμενόμενο από τις προηγούμενες αναφορές μας, έμφαση έδωσαν και οι δύο στην ανάγκη για επαρκή στελέχωση του καταστήματος κράτησης γυναικών.

«Εάν στελεχωθεί πλήρως το κατάστημα κράτησης, θα λυθούν πολλά από τα προβλήματα. Θα μπορέσουν να συντονιστούν περισσότερα προγράμματα και θα είναι πιο αποτελεσματικές οι παροχές για τις κρατούμενες... Ένα κατάστημα κράτησης έχει ανάγκη από όλους τους επαγγελματίες ψυχικής υγείας και τουλάχιστον το βασικό ιατρικό προσωπικό για την ορθή λειτουργία του. Πρέπει οπωσδήποτε να διορισθεί ένας Ψυχίατρος ή να υπάρχει Συνεργασία με άλλους Φορείς για πιο συχνές επισκέψεις καθώς ένα μεγάλο ποσοστό κρατούμενων γυναικών πλέον χρήζουν ψυχιατρικής φροντίδας.»(Κ11)

«Επίσης με την στελέχωση του καταστήματος κράτησης, θα εδραιωνόταν μία ολοκληρωμένη διεπιστημονική ομάδα... Θα ήταν βέβαια καλό να υπάρχει και εποπτεία για την καλύτερη αντιμετώπιση των προβλημάτων που προκύπτουν κατά καιρούς, αλλά αυτό βέβαια φαντάζει ουτοπία, πολυτέλεια στις υπάρχουσες συνθήκες. Καμιά φορά βρισκόμαστε αντιμέτωποι με μία περίπτωση που χρήζει πολύπλευρης αντιμετώπισης και βρισκόμαστε σε αδιέξοδο και αναζητάμε βοήθεια από Φορείς της Κοινότητας σε εθελοντική βάση.»(Κ12)

Δ' Θεματική Ενότητα: Αποχωρισμός

Η Δ' θεματική ενότητα αφορά τον αποχωρισμό των μητέρων από τα βρέφη τους. Είναι μία δύσκολη κατάσταση τόσο για τις μητέρες όσο και για τα βρέφη. Μέσα από τις ερωτήσεις της ενότητας θέλαμε να ερευνήσουμε την γνώμη που έχουν οι μητέρες για τον αποχωρισμό και πως τον αντιλαμβάνονται.

Τι γνώμη έχετε για τον αποχωρισμό;

Όλες οι μητέρες που συμμετείχαν στην έρευνα μας, έδειξαν μια αναστάτωση σε αυτήν την ερώτηση. Η ερευνητική μας ομάδα παρατήρησε μια αμφιθυμία συναισθημάτων στις κρατούμενες. Όλες συμφώνησαν ότι είναι το καλύτερο για τα παιδιά να βγαίνουν από το κατάστημα κράτησης καθώς δεν είναι χώρος για παιδιά. Ωστόσο οι περισσότερες περιέγραψαν τον αποχωρισμό ως μία σκληρή συνθήκη.

«Εδώ, δεν είναι χώρος για παιδιά και δεν φταίνε σε τίποτα να είναι εδώ. Το ξέρω ότι σε λίγους μήνες θα φύγει το παιδί μου και αυτό θέλω. Θέλω να είναι ευτυχισμένο, να έχει εμπειρίες, να πηγαίνει στην θάλασσα, να μάθει γράμματα και μετά να σπουδάσει. Εγώ έκανα το λάθος και μόνη μου πρέπει να πληρώσω. Όμως όταν σκέφτομαι ότι θα μείνω μόνη μου δεν το αντέχω. Είχα τρία παιδιά και τώρα δεν έχω τίποτα. Θα βγω σε δέκα χρόνια που θα είναι ενήλικες. Φοβάμαι ότι θα με ξεχάσουν και θα είναι θυμωμένα μαζί μου» (Σ1) (Η συνεντευξιαζόμενη 1 σε αυτή την ερώτηση ήταν πολύ φορτισμένη)

«Δεν είναι καλό για τα παιδιά να είναι εδώ μέσα... πρέπει να φεύγουν να πηγαίνουν σχολείο, να κάνουν μια κανονική ζωή. Όταν γίνει ο αποχωρισμός δεν ξέρω που θα πάει το παιδί μου. Ο πατέρας του δεν το έχει αναγνωρίσει, αλλά θα συμφωνήσω αν φτάνει αυτό να το αναλάβει μέχρι να βγω έξω».(Σ4)

Δύο από τις συνεντευξιαζόμενες δεν θα χρειαστεί να βιώσουν τον αποχωρισμό διότι θα αποφυλακιστούν σύντομα. Ωστόσο μας είπαν την γνώμη τους για τον αποχωρισμό και μας περιέγραψαν αποχωρισμούς που είχε τύχει να δουν όσο βρίσκονταν στο κατάστημα κράτησης.

«Εγώ δεν θα χρειαστεί να μείνω μακριά από το παιδί, γιατί σε λίγο καιρό αποφυλακίζομαι. Όμως ξέρω ότι είναι πολύ δύσκολο για τις μητέρες... Έχω δει πολλά.

Όταν έφυγε το παιδί μίας μητέρας, πήγε σπίτι με τον πατέρα του και δεν ήθελε να φάει. Ήθελε να είναι με την μαμά του. Και για τις δύο μεριές είναι δύσκολο. Βοηθάει βέβαια και ο ψυχολόγος. Συνήθως εκεί πηγαίνουμε για να μιλήσουμε και να μας βοηθήσει. Έτσι είναι όμως το σωστό, τα παιδιά δεν πρέπει να είναι εδώ, πρέπει να είναι ελεύθερα» (Σ2)

«Ευτυχώς δεν χρειάστηκε να φύγει το παιδί μου και ούτε θα χρειαστεί, γιατί βγαίνω σε λίγο καιρό. Όμως δεν ξέρω αν θα άντεχα να φύγει το παιδί. Μία φορά ήμουν μπροστά σε αποχωρισμό και ήταν πολύ δύσκολο.. Ούτε θέλω να το θυμάμαι (συγκινημένη). Ήταν πολύ δύσκολο, το παιδί έκλαιγε, η μαμά το ίδιο... Είμασταν όλες στεναχωρημένες για αρκετές μέρες. Η κοπέλα έφυγε μετά από μία μέρα και πήγε στην άλλη πτέρυγα με τις άλλες κρατούμενες. Την είδα πριν λίγο καιρό σε αγώνες μπάσκετ που διοργάνωσαν οι κρατούμενες και μιλήσαμε για λίγο. Το παιδί της δεν είναι καλά, δεν θέλει να φάει και κλαίει συνέχεια. Μου είπε πως το είχαν στο νοσοκομείο. Τι να σου πω... στεναχωρήθηκα πολύ.... Καλό είναι να μην χωρίζεται η μαμά με το παιδί». (Σ3)

Τα κοινά σημεία στις απαντήσεις είναι ότι το σωφρονιστικό πλαίσιο δεν είναι κατάλληλος χώρος για τα παιδιά. Όλες οι μητέρες συμφώνησαν ότι τα παιδιά θα πρέπει να αποχωρούν από το σωφρονιστικό κατάστημα και να ζουν μία ελεύθερη ζωή. Αυτό δεν αναιρεί το γεγονός ότι ο αποχωρισμός είναι μία επίπονη διαδικασία. Όπως είδαμε και από τα παραδείγματα δύο συνεντευξιαζόμενων, ο αποχωρισμός διαταράσσει και την ζωή του βρέφους που έχει μάθει να βρίσκεται συνεχώς με την μητέρα του. Οι μητέρες βιώνουν πολύ έντονα αρνητικά συναισθήματα, όμως γνωρίζουν ότι είναι μία διαδικασία που πρέπει να γίνεται. Επίσης ένας αποχωρισμός, μπορεί να επηρεάσει όλη την πτέρυγα, γιατί όπως προαναφέρθηκε υπάρχει κάποια ενσυναίσθηση ανάμεσα στις μητέρες. Εκτός από την αναστάτωση και την θλίψη που νιώθει η μητέρα, πρέπει και αυτή να προσαρμοστεί σε μία νέα κατάσταση χωρίς το παιδί της και ταυτόχρονα να μεταφερθεί σε μία διαφορετική πτέρυγα με άλλες κρατούμενες.

Γνωρίζετε ποια είναι η προετοιμασία και ποια βήματα ακολουθούνται για την διαδικασία του αποχωρισμού;

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με την βιβλιογραφία, δεν υπάρχει κάποιο πρόγραμμα αποχωρισμού. Ωστόσο ρωτήσαμε τις μητέρες αν γνωρίζουν την διαδικασία καθώς θέλαμε να ερευνήσουμε κατά πόσο υπάρχει ενημέρωση και προετοιμασία των μητέρων

για τον αποχωρισμό. Οι περισσότερες μητέρες δεν γνωρίζουν για τα βήματα και την πολιτική που ακολουθείται στον αποχωρισμό.

«Δεν ξέρω τι θα γίνει. Ξέρω ότι σε πέντε μήνες η μικρή θα φύγει. Η κοινωνική υπηρεσία του Δήμου εξετάζει τον άνδρα μου για να αναλάβει την επιμέλεια της. Εγώ αυτό θέλω, γιατί ξέρω ότι την αγαπάει πολύ. Δεν νομίζω όμως να του την δώσουν. Πως γίνεται ο αποχωρισμός δεν ξέρω ακριβώς, δεν μου έχουν πει τίποτα». (Σ1)

«Δεν υπάρχει κάποια στήριξη και προετοιμασία. Απλά σου λένε την ημερομηνία που θα φύγει το παιδί. Είναι πολύ σκληρή διαδικασία και για τις δύο μεριές. Γίνεται απότομα. Βέβαια υπάρχει και η ψυχολόγος η οποία βοηθάει πολύ. Συνήθως πηγαίνουν εκεί οι μητέρες και μιλάνε». (Σ2)

«Δεν υπάρχει συγκεκριμένη διαδικασία. Απλά σου λένε πότε θα φύγει το παιδί. Οι μητέρες μετά πάνε στην ψυχολόγο να τις βοηθήσει. Πολλές δεν μπορούν να κοιμηθούν καθόλου τα βράδια και τους δίνει χάπια.» (Σ3)

«Δεν ξέρω καθόλου. Δεν μου έχουν πει τίποτα συγκεκριμένο ακόμα. Θα ρωτήσω να δω τι θα γίνει. Δεν έχω δει όμως άλλους αποχωρισμούς για να γνωρίζω ποια είναι τα βήματα» (Σ4)

Από τις απαντήσεις των συνεντευξιζόμενων βγαίνει το πόρισμα ότι δεν υπάρχει κάποιο πρόγραμμα αποχωρισμού αλλά ούτε και μία συγκεκριμένη διαδικασία προετοιμασίας για τις μητέρες και το βρέφος. Είναι λογική λοιπόν, η ύπαρξη του άγχους των μητέρων για τον αποχωρισμό του βρέφους τους.

Οι δύο κοινωνικοί λειτουργοί ρωτήθηκαν τέλος για τον αποχωρισμό των παιδιών από την μητέρα τους αλλά και για το πόσο δύσκολο είναι για μία μητέρα να αποχωριστεί το παιδί της.

«Συνήθως οι μητέρες αντιλαμβάνονται ότι αυτό είναι το καλύτερο για το παιδί τους και ξέρουν ότι ο αποχωρισμός γίνεται με γνώμονα το συμφέρον του. Βέβαια υπάρχουν και μητέρες που θέλουν να έχουν τα παιδιά στο σωφρονιστικό κατάστημα για να έχουν και τις αντίστοιχες απολαβές. Για παράδειγμα, ήταν μία μητέρα η οποία ήθελε να έχει το παιδί της γιατί έλεγε της έλειπε. Η ίδια μητέρα όμως ενώ βρισκόταν εκτός φυλακής είχε αφήσει το βρέφος της σε ένα εγκαταλειμμένο κτήριο. Αφού την φέραμε σε επαφή με το βρέφος διαπιστώσαμε ότι δεν την ενδιέφερε καθόλου να φροντίσει το βρέφος της, απλά ήθελε δικό της δωμάτιο κι ηρεμία...Το πόσο θα ταραχτεί η μητέρα εξαρτάται από την

περίπτωση. Σίγουρα είναι μία δύσκολη και ψυχοφθόρος διαδικασία και θα έπρεπε να υπάρχουν σχετικά προγράμματα.»(Κ11)

«Ο αποχωρισμός είναι δύσκολος για τις μητέρες αλλά και για τα βρέφη. Ουσιαστικά αναταράσσεται όλη η καθημερινότητα τους. Γι' αυτό τον λόγο άλλωστε γίνεται σταδιακά. Πρώτα φεύγει το νήπιο για μερικές μέρες και μετά ξαναεπιστρέφει...Αντίστοιχα οι μητέρες μπορεί να συνεχίσουν να μένουν για κάποιο διάστημα στην πτέρυγα για τις μητέρες, προκειμένου να διαχειριστούν την απώλεια και να δεχθούν την αλλαγή όσο το δυνατό πιο ομαλά.» (Κ12)

Αν εξαιρέσουμε ορισμένες περιπτώσεις, οι κοινωνικοί λειτουργοί συμφωνούν ότι ο αποχωρισμός αποτελεί πρόκληση για τις μητέρες αλλά και για τα βρέφη. Αναταράσσεται η ομοιόσταση τους και πρέπει να προσαρμοστούν σε μία νέα ρουτίνα.

Κεφάλαιο 6^ο: Συμπεράσματα

6.1. Συμπεράσματα της Έρευνας των κρατούμενων μητέρων

Α΄ Θεματική Ενότητα: Δημογραφικά στοιχεία

Μελετώντας τα στοιχεία της έρευνας μας, βλέπουμε ότι οι περισσότερες κρατούμενες μητέρες δεν έχουν ελληνική καταγωγή. Επίσης οι περισσότερες είναι άγαμες και ανήκουν στην ηλικιακή κατηγορία των 20 ως 25 ετών. Ένα μεγάλο μέρος του δείγματος είχε ολοκληρώσει την δευτεροβάθμια εκπαίδευση και ένα ακόμη μεγάλο μέρος την πρωτοβάθμια. Τα περισσότερα βρέφη έχουν γεννηθεί μετά την σύλληψη/φυλάκιση της μητέρας. Σύμφωνα με τα στοιχεία μας, οι κρατούμενες μητέρες είτε γεννούν για πρώτη φορά είτε το βρέφος είναι το τρίτο τους παιδί.

Β΄ Θεματική Ενότητα: Εγκυμοσύνη και Μεταγεννητική περίοδος στο κατάστημα κράτησης

Η εγκυμοσύνη των γυναικών, αποτέλεσε μία δύσκολη περίοδος για τις περισσότερες μητέρες. Έπρεπε να προσαρμοστούν και να διαχειριστούν πολλά νέα δεδομένα. Όπως είδαμε από τις συνεντεύξεις, 2 στις 3 μητέρες έμαθαν για την εγκυμοσύνη τους αφού έγινε η σύλληψη τους. Οι μητέρες εξέφρασαν στις ερευνήτριες το άγχος και τον φόβο που ένιωθαν εκείνη την περίοδο. Οι μητέρες του δείγματος, δεν είχαν συλληφθεί ξανά. Συνεπώς ο εγκλεισμός ήταν μία εντελώς ξένη κατάσταση. Επιπλέον καταγράφηκαν παράπονα για τις συνθήκες κράτησης στο σωφρονιστικό κατάστημα του Κορυδαλλού.

Ένα από τα σημαντικότερα σκέλη της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση συνθηκών διαβίωσης των κρατούμενων μητέρων στο κατάστημα κράτησης «Ελεώνα». Η μετάβαση μία κρατούμενης μητέρας στην πτέρυγα των μητέρων γίνεται ομαλά. Η κάθε κρατούμενη έχει το δικό της δωμάτιο, το οποίο αποτελεί μεγάλη ανακούφιση για τις μητέρες που έχουν την ανάγκη ενός ήρεμου χώρου για την φροντίδα του βρέφους τους. Η γέννηση και η φροντίδα του βρέφους έχει θετικές επιδράσεις στην ψυχολογία της μητέρας. Οι περισσότερες μητέρες μας εξέφρασαν την ευγνωμοσύνη τους για την γέννηση του βρέφους.

Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στην ένταξη της κρατούμενης μητέρας στο κατάστημα κράτησης είναι καθοριστικός. Αναλαμβάνει να την βοηθήσει να

προσαρμοστεί στο χώρο, στο πρόγραμμα του σωφρονιστικού πλαισίου και της προσφέρει επίσης ψυχοκοινωνική υποστήριξη. Επιπροσθέτως, εφοδιάζει τις μητέρες με τα απαραίτητα βρεφικά προϊόντα και είδη υγιεινής.

Η καθημερινότητα στο κατάστημα κράτησης του Ελεώνα, χαρακτηρίζεται από ηρεμία. Δεν υπάρχουν πολλές εντάσεις. Οι μητέρες ακολουθούν το πρόγραμμα, ενώ αφοσιώνονται ολοκληρωτικά στην μέριμνα του βρέφους τους. Η καθημερινότητα τους θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και μονότονη. Υπήρξε ομόφωνη προτίμηση επένδυσης των πρωινών στην παιδική χαρά, που μπορούν να παίζουν τα παιδιά.

Οι σχέσεις ανάμεσα στις κρατούμενες είναι κυρίως τυπικές. Πολλές μητέρες κάνουν παρέα για να μιλάνε με κάποιο άτομο. Ωστόσο μας δόθηκε η εντύπωση ότι δεν δημιουργούνται πολύ στενές και ουσιαστικές σχέσεις μεταξύ τους. Βέβαια, όταν κάποια μητέρα χρειαστεί βοήθεια ή βρεθεί σε δύσκολη θέση οι συγκατατούμενες θα την βοηθήσουν και θα της προσφέρουν άμεσα την στήριξη τους.

Οι κοινωνικοί λειτουργοί έκαναν λόγο για περιστασιακές εντάσεις στην πτέρυγα οι οποίες όμως αντιμετωπίζονται και δεν έχουν μεγάλη έκταση.

Όσον αφορά την σχέση των κρατούμενων με τους κοινωνικούς λειτουργούς, τα σχόλια των συνεντευξιαζόμενων ήταν θετικά. Οι συνεντευξιαζόμενες έκαναν λόγο για την βοήθεια και την στήριξη που λαμβάνουν καθημερινά από τους κοινωνικούς λειτουργούς του καταστήματος κράτησης. Οι κοινωνικοί λειτουργοί έχουν πολλούς ρόλους στο κατάστημα κράτησης. Αρχικά αναλαμβάνουν την ένταξη της μητέρας όταν έρχεται στην πτέρυγα. Έστερα αναλαμβάνουν τον εφοδιασμό των μητέρων με τα απαραίτητα υλικά αγαθά και είδη υγιεινής. Επιπλέον, οι κοινωνικοί λειτουργοί είναι εκεί και παρέχουν στις κρατούμενες ψυχοκοινωνική στήριξη και συμβουλευτική.

Όπως μας εξέφρασαν οι ίδιες οι κοινωνικές λειτουργοί, οι κρατούμενες φαίνεται να αντιλαμβάνονται ότι οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας είναι εκεί για να τις βοηθήσουν. Οι ίδιες οι μητέρες αποζητούν άλλωστε τους κοινωνικούς λειτουργούς και κλείνουν μαζί τους ραντεβού προκειμένου να λάβουν συμβουλευτική υποστήριξη.

Γ' Θεματική ενότητα: Δυσκολίες εγκλεισμού και προτάσεις αντιμετώπισης των προβλημάτων.

Οι κρατούμενες κλήθηκαν να απαντήσουν για τις καθημερινές δυσκολίες που συναντούν ως μητέρες στο κατάστημα κράτησης. Ως κυριότερο πρόβλημα των μητέρων αναφέρθηκε η απασχόληση των παιδιών. Οι μητέρες αναλαμβάνουν ολοκληρωτικά την φροντίδα των παιδιών τους χωρίς να έχουν καθόλου χρόνο για τον εαυτό τους. Αυτό αποτελεί πρόβλημα όχι μόνο για τις μητέρες αλλά και για τα βρέφη τους. Οι μητέρες είναι εξαντλημένες από την συνεχή προσπάθεια απασχόλησης των βρεφών και έχουν την ανάγκη για λίγο προσωπικό χρόνο. Τα βρέφη από την άλλη έχουν συνεχώς υπερένταση. Το μονότονο πρόγραμμα του καταστήματος κράτησης δεν επαρκεί για να καλύψει τις ανάγκες παιδιών τόσο μικρής ηλικίας. Ως αποτέλεσμα της έλλειψης δημιουργικής απασχόλησης, τα βρέφη παρουσιάζουν νευρικότητα και πολύ ένταση.

Για την παρουσία του προαναφερθέντος προβλήματος, συμφώνησαν και οι κοινωνικοί λειτουργοί. Οι μητέρες δεν έχουν την δυνατότητα ψυχολογικής αποφόρτισης. Αντίστοιχα τα παιδιά προσπαθούν με κάποιο τρόπο να διοχετεύσουν την συσσωρευμένη ενέργεια τους και λόγω έλλειψης δραστηριοτήτων έχουν υπερένταση.

Επιπροσθέτως έγινε αναφορά σχετικά με το περιορισμένο μηνιαίο χρηματικό εισόδημα, το οποίο δεν φτάνει για να καλύψει τις ανάγκες άπορων κρατούμενων. Οι συνεντευξιζόμενες ισχυρίστηκαν ότι εάν δεν είχαν υποστηρικτικό δίκτυο έξω από την φυλακή θα περνούσαν δύσκολα.

Στον αντίποδα οι κοινωνικοί λειτουργοί μας ανέφεραν ότι φροντίζουν να υπάρχει επάρκεια σε όλα τα αγαθά, αλλά είναι και στο χέρι των κρατούμενων πως θα διαχειριστούν αυτά που έχουν.

Ειδικότερα όσες κοπέλες έχουν κάποια οικονομική άνεση μπορούν με τα χρήματα τους να παραγγείλουν από το σούπερ μάρκετ διάφορα είδη όπως αναψυκτικά και σνακ, είδη ρουχισμού και υποδήματα. Επίσης μπορούν να πάρουν κάποια είδη προσωπικής φροντίδας από ένα κοντινό κατάστημα μέσω e-shop. Βέβαια όλα αυτά γίνονται με μέτρο και υπάρχει σαφής περιορισμός στην ποσότητα αγαθών που μπορούν να παραλάβουν.

Οι κοπέλες οι οποίες δεν έχουν οικονομική δυνατότητα προμηθεύονται αγαθά είτε από δωρεές είτε από το φιλόπτωχο ταμείο. Η κοινωνική υπηρεσία φροντίζει να μην στερούνται των απαραίτητων αγαθών. Έτσι ρούχα και υποδήματα διανέμονται δύο φορές τον χρόνο, μία για την καλοκαιρινή περίοδο και μία για την χειμερινή. Επίσης μία φορά τον μήνα μοιράζονται προϊόντα πρώτης ανάγκης και είδη υγιεινής. Όσες άπορες κοπέλες χρειάζεται να παίρνουν κάποια φαρμακευτική αγωγή, τους την παρέχει το κατάστημα κράτησης. Τέλος, τους δίνεται ένα μηνιαίο βοήθημα των δέκα ευρώ για επιπλέον αγαθά της δικής τους προτίμησης (π.χ. τσιγάρα, πατατάκια). Συνεπώς δεν υπάρχει έλλειψη αγαθών και πολλές από τις κρατούμενες είχαν πολύ λιγότερα όταν βρίσκονταν έξω από το κατάστημα κράτησης.

Τέλος, έγινε λόγος και για άλλα προβλήματα όπως η υποστελέχωση του σωφρονιστικού πλαισίου, η ακατάλληλη διαμόρφωση του κτηρίου, οι εντάσεις που προκαλούνται κατά καιρούς και το αίσθημα μοναξιάς και απομάκρυνσης από την οικογένεια των κρατούμενων γυναικών.

Οι κοινωνικοί λειτουργοί συμφώνησαν ότι η υποστελέχωση είναι ένα από τα πιο σημαντικά προβλήματα που αντιμετωπίζει το κατάστημα κράτησης. Λόγω της έλλειψης ολοκληρωμένου προσωπικού υποσκάπτεται η λειτουργία του σωφρονιστικού πλαισίου και κατ' επέκταση η ορθότερη ένταξη των κρατούμενων μητέρων.

Οι λύσεις που προτάθηκαν από τις συνεντευξιαζόμενες ήταν αξιοσημείωτες. Αρχικά προτάθηκε να υπάρχει βρεφονηπιοκόμος που να αναλαμβάνει την δημιουργική απασχόληση των παιδιών. Μία ακόμη πρόταση για την απασχόληση των παιδιών είναι να πηγαίνουν τα πρωινά σε παιδικό σταθμό. Έτσι οι μητέρες θα έχουν λίγο προσωπικό χρόνο και τα παιδιά θα έχουν την δυνατότητα διοχέτευσης της ενέργειας τους και αλληλεπίδρασης με άλλα πρόσωπα.

Επιπρόσθετα έγινε πρόταση για την αύξηση του μηνιαίου χρηματικού ποσού. Με αυτήν την κίνηση, θα έχουν την δυνατότητα και οι άπορες κρατούμενες να αγοράζουν παραπάνω προϊόντα.

Τέλος έγινε πρόταση για τον κατ' οίκον περιορισμό. Ειδικότερα όσες μητέρες δεν έχουν διαπράξει κάποια σοβαρή παράβαση να έχουν την δυνατότητα έκτισης της ποινής τους μέσα από το σπίτι. Δηλαδή, να μένουν στο σπίτι, φορώντας ένα βραχιόλι ελέγχου και να πραγματοποιείται έλεγχος δύο φορές την εβδομάδα. Με αυτόν τον

τρόπο οι μητέρες θα μπορούν να ολοκληρώσουν την ποινή τους χωρίς να απομακρύνονται από τις οικογένειές τους.

Η πρόταση που έκαναν οι κοινωνικοί λειτουργοί, ήταν να στελεχωθεί πλήρως το σωφρονιστικό κατάστημα. Μόλις λυθεί το πρόβλημα της υποστελέχωσης θα λειτουργήσουν περισσότερα προγράμματα. Αυτήν την στιγμή δεν μπορούν να συντονιστούν τα ήδη υπάρχοντα προγράμματα διότι δεν υπάρχουν αρκετά άτομα. Επίσης το κατάστημα κράτησης θα μπορεί να παρέχει καλύτερες υπηρεσίες στις κρατούμενες όπως πιο συχνή Ψυχιατρική Παρακολούθηση.

Δ΄ Θεματική ενότητα: Αποχωρισμός

Ένα ακόμη πόρισμα που βγήκε από τις συνεντεύξεις των κρατούμενων γυναικών, είναι η αμφιθυμία τους ως προς τα συναισθήματα που νιώθουν στην διαδικασία του αποχωρισμού. Οι περισσότερες μητέρες νιώθουν τρομερή θλίψη που αποχωρίζονται το βρέφος τους. Όμως γνωρίζουν ότι εάν μείνει μαζί τους στο κατάστημα κράτησης θα είναι δυστυχισμένο. Η όλη διαδικασία είναι πιο δυσμενής αφού δεν υπάρχουν συγκεκριμένα προγράμματα αποχωρισμού. Σε αυτό το ζήτημα συμφώνησαν και οι κοινωνικοί λειτουργοί.

Ειδικότερα, μας ανέφεραν ότι ο αποχωρισμός είναι μία δύσκολη διαδικασία και κυρίως για τα παιδιά που έχουν συνηθίσει να είναι με τις μητέρες τους για μεγάλο χρονικό διάστημα. Μένουν βέβαια λίγο στο παράρτημα για να ηρεμήσουν και μετά πάνε για μία εβδομάδα στο έξω οικογενειακό περιβάλλον και επιστρέφουν πάλι στο παράρτημα με τις μητέρες τους για λίγο και έτσι η διαδικασία προχωράει με όσο πιο αργούς ρυθμούς είναι εφικτό.

Δεν υπάρχει όμως ξεκάθαρο πρόγραμμα αποχωρισμού όπως σε άλλες χώρες του εξωτερικού. Ωστόσο πριν την Πανδημία υπήρχαν παιδαγωγοί οι οποίοι πραγματοποιούσαν επισκέψεις κατ'οίκον για να γίνει σωστά και ομαλά η μετάβαση από το ένα περιβάλλον στο άλλο. Οι μητέρες πραγματοποιούσαν αρχικά κάποιες επισκέψεις με το παιδί τους στο σπίτι ώστε και το παιδί να έρθει σε επαφή και να εξοικειωθεί με το περιβάλλον.

Ο αποχωρισμός της μητέρας είναι λιγότερο συναισθηματικά φορτισμένος, καθώς γνωρίζουν ότι για το παιδί τους είναι καλύτερα να μεγαλώσει έξω από ένα

σωφρονιστικό κατάστημα και να μην έχει τέτοια βιώματα. Επίσης πολλές δεν είναι τόσο συναισθηματικά κοντά με το παιδί τους. Ωστόσο πολλές φορές υπάρχει και έξω υποστηρικτικό οικογενειακό περιβάλλον το οποίο διευκολύνει την διαδικασία του αποχωρισμού.

Οι κοινωνικοί λειτουργοί μας επιβεβαίωσαν ότι για τις περισσότερες κρατούμενες μητέρες το μεταβατικό στάδιο είναι δύσκολο, αν και υπάρχει και μία ομάδα γυναικών που βλέπουν την παραμονή του βρέφους τους στο κατάστημα κράτησης από πλευρά συμφέροντος για τις ίδιες. Με άλλα λόγια, οι μητέρες όταν έχουν το παιδί μεταφέρονται σε άλλους θαλάμους, έχουν δικό τους δωμάτιο, και επίσης όταν είναι μαζί με το παιδί μειώνεται η ποινή τους. Συνεπώς τους συμφέρει να παραμείνει το παιδί κοντά τους για να έχουν όλες αυτές τις απολαβές. Βέβαια, αυτό δεν αναιρεί το γεγονός ότι ο αποχωρισμός είναι μία πολύ ψυχοφθόρος διαδικασία τόσο για τα βρέφη όσο και για τις μητέρες.

Τέλος, παρατηρήσαμε ότι πολλές κρατούμενες εξέφρασαν μία ανησυχία για την επανένταξη τους αφού αποφυλακιστούν και ιδιαίτερα πως θα μπορέσουν να αποκαταστήσουν την σχέση τους με τα παιδιά τους. Εάν δεν υπάρχει υποστηρικτικό δίκτυο η ζωή έξω από την φυλακή είναι δύσκολη, έως ανέφικτο να ορθοποδήσει κάποιος μόνος του στην χώρα μας καθώς συνεχίζει να υπάρχει στιγματισμός των φυλακισμένων ατόμων και προγράμματα επανένταξης δεν υπάρχουν πολλά και ιδίως αναφορικά με τις κρατούμενες γυναίκες. Η κυριότερη Μ.Κ.Ο. για την επαγγελματική αποκατάσταση των κρατούμενων γυναικών είναι η ΕΠΑΝΟΔΟΣ.

Παρόλα αυτά, οι κοινωνικοί λειτουργοί ανέφεραν ότι πολλές γυναίκες επιστρέφουν πάλι στην παραβατικότητα, αν και όσες είναι μητέρες σπάνια θα εμπλακούν εκ νέου σε κάποια σοβαρή παραβατική πράξη. Επίσης οι αλλοδαπές κρατούμενες γυναίκες αντιμετωπίζουν πολλά γραφειοκρατικά προβλήματα καθώς συχνά δεν έχουν ταυτότητα, και βιβλιάριο υγείας.

6.3.Προτάσεις κοινωνικής πολιτικής

Αναλύοντας τα συμπεράσματα της παρούσας μελέτης είναι φανερό ότι υπάρχουν πολλές δυσλειτουργίες στα καταστήματα κράτησης για μητέρες στην Ελλάδα. Θα ήταν ωφέλιμο να στελεχωθούν επαρκώς τα Ελληνικά καταστήματα κράτησης με τους απαραίτητους επαγγελματίες ψυχικής αλλά και σωματικής υγείας. Επιπλέον κρίνεται απαραίτητη η παρουσία βρεφονηπιακών προγραμμάτων εντός των καταστημάτων ή ακόμη καλύτερα Συμβάσει με βρεφονηπιακούς σταθμούς της κοινότητας. Επίσης, είναι σημαντικό να ενισχυθεί η πρωτοβουλία δημιουργίας ολοκληρωμένων προγραμμάτων μητρότητας, αποχωρισμού, κοινωνικής επανένταξης και επανασύνδεσης των γονέων με τα παιδιά τους βάσει καλών πρακτικών ξένων προτύπων. Όλα αυτά τα προγράμματα μπορούν να προσφέρουν καθοδήγηση και ψυχοκοινωνική στήριξη ώστε να αποφεύγονται οι ενδοοικογενειακές εντάσεις. Τέλος, μπορεί να καθιερωθεί, όπως και σε πολλές άλλες χώρες του εξωτερικού άλλωστε, το σύστημα παρακολούθησης με το βραχιολάκι/chip. Δηλαδή, για κρατούμενες μητέρες που δεν έχουν διαπράξει κακουργήματα, να υπάρχει η δυνατότητα κατ' οίκον περιορισμού και έτσι να μπορούν να βρίσκονται κοντά σε όλα τα παιδιά τους.

6.4. Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Λόγω φόβου εξάπλωσης του ιού Covid-19 δεν μπορέσαμε να πραγματοποιήσουμε πολλές επισκέψεις στο κατάστημα κράτησης. Συνεπώς δεν εμβαθύνουμε στο θέμα όσο θα θέλαμε. Επιπλέον, με την απουσία ενδιαφέροντος των τριών μητέρων το ήδη περιορισμένο δείγμα μας έγινε ακόμη πιο μικρό. Μια πρόταση για μελλοντική έρευνα θα ήταν να πραγματοποιηθεί περαιτέρω έρευνα στον Ελεώνα, και να γίνει μία εκτενέστερη διερεύνηση. Επιπροσθέτως, θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μία συγκριτική μελέτη με καταστήματα κράτησης γυναικών της Ουάσιγκτον, η οποία όπως προαναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο έχει πρωτοπορήσει με τα προγράμματα μητρότητας στις Η.Π.Α.. Ύστερα η εκάστοτε ερευνητική ομάδα θα μπορούσε να προχωρήσει σε μία συγκριτική μελέτη ανάμεσα στις συνθήκες διαβίωσης μητέρων και το οδοιπορικό των παιδιών στα καταστήματα κράτησης της Ουάσιγκτον και της Ελλάδας. Τέλος, θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μία έρευνα που να αφορά την, την

κοινωνική επανένταξη των γυναικών ή ακόμη και την πορεία επανασύνδεση κρατούμενων γυναικών και των παιδιών τους μετά την αποφυλάκιση τους.

Βιβλιογραφία

Ελληνική βιβλιογραφία

Αλεξιάδης, Σ. (2001). *Σωφρονιστική*. Θεσσαλονίκη: Σάκουλα.

Αρχιμανδρίτου Μ., (2000). *Η ανοιχτή έκτιση της ποινής*. Ελληνικά Γράμματα: Αθήνα.

Βασιλοπούλου, Β., Χατζάκη, Μ., & Βεζυράκη, Δ. (2014). Μελέτη της ψυχικής υγείας στις ελλήνίδες και μετανάστριες κρατούμενες στο κατάστημα κράτησης Κορυδαλλού.

Βασιλοπούλου, Β., Χατζάκη, Μ., & Βεζυράκη, Δ. (2014). Μελέτη της ψυχικής υγείας στις ελλήνίδες και μετανάστριες κρατούμενες στο κατάστημα κράτησης Κορυδαλλού.

Βιλλιώτη, Ε., & Βαϊλακάκη, Ε. (2015). Οι βιβλιοθήκες των σωφρονιστικών ιδρυμάτων στην Ελλάδα. *Heal. Journal*, 38,39. Ανακτήθηκε: 1 Ιουλίου 2022.

Βουτσάς, Κ., & Μητριτσάκη, Ε. (2014). Οι απόψεις γονέων για την νεανική παραβατικότητα και για τις προσφερόμενες υποστηρικτικές κοινωνικές υπηρεσίες.

Γαλανοπούλου, Π. (2021). «*Διερεύνηση στάσεων και αντιλήψεων σωφρονιστικών υπαλλήλων και κρατουμένων- χρηστών για το πρόγραμμα χορήγησης υποκατάστατου Μεθαδόνης στις φυλακές Αγ. Στεφάνου και Κορυδαλλού.*» (μεταπτυχιακό). Πανεπιστήμιο Πατρών, Ιατρική Σχολή. Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα στην Δημόσια Υγεία.

Γαλανού, Μ. Α. (2016). Σωφρονιστική μεταχείριση και δικαιώματα των τελούντων υπό κράτηση προσώπων.

Γαρώνη, Ν., Κατσαδώρας, Κ., Σούρδη, Ι., Σταυροπούλου, Ν., (2015). (Εγχειρίδιο). *ΤΟ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΟΥΣ. ΚΛΙΜΑΚΑ.*

Γαρώνη, Ν., Κατσαδώρου, Κ., Σταυροπούλου, Ν., & Σούρδη, Ι. (2015). *ΤΟ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΟΥΣ* (Εγχειρίδιο). ΚΛΙΜΑΚΑ.

Γιαννοπούλου, Δ., Μητσάκου, Ε., & Ντέλλη, Δ. (2015). *ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΩΝ* (προπτυχιακό). Τ.Ε.Ι. Δυτικής Ελλάδος. Σχολή επαγγελματιών υγείας και Πρόνοιας, Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας.

Γιουβρή, Α. (2019). *«Επίπεδο υγείας και χρήση των υπηρεσιών υγείας στους κρατούμενους του Καταστήματος Κράτησης Τρικάλων»* (Μεταπτυχιακό). Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Σχολή Επιστημών Υγείας, Τμήμα Ιατρικής.

Γιώτσα, Χ. Σ. (2017). *Αντιμετώπιση ατυχημάτων στις φυλακές* (Master's thesis).

Γκρέκου, Γ. (2018). *Οι ψυχικές διαταραχές των φυλακισμένων και η νοσηλευτική φροντίδα τους* (πτυχίο). Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Δυτικής Ελλάδας.

Γουρναροπούλου, Ι. (2017). *Φαινόμενα Γνωσιακής Ασυμφωνίας και ελληνική οικονομική κρίση: Πως αντιλαμβάνονται οι άνθρωποι τα οικονομικά γεγονότα με τα οποία έρχονται σε επαφή;* (Πτυχιακή). Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Δανοπούλου, Α. (2017). *Μελέτη Περίπτωσης : Ο ρόλος των σωφρονιστικών υπαλλήλων και η σχέση τους με τη σωφρονιστική πολιτική, σε ένα Κατάστημα τύπου Α&Β.* (μεταπτυχιακό). Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολίτικης.

Δέμελη, Π. (2007). *Μάνες υπό περιορισμό: Μητρικές αναπαραστάσεις σε μία γυναικεία φυλακή* (Διδακτορικό). Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας.

Δημητρούλη, Κ., Θεμελή, Ό., & Ρηγούτσου, Ε. (2010). *Η Εκπαίδευση των Ενηλίκων στις Φυλακές. Το αποτέλεσμα μιας προσπάθειας στην χώρα μας.* Ελλάδα. Ανακτήθηκε στις 7 Ιουνίου 2022, από: [google.scholar.gr](https://www.google.gr/scholar)

Δημάκας, Θ. Α. (2022). *Εκλογική και πολιτική συμπεριφορά των μεταναστών δεύτερης γενιάς* (Doctoral dissertation, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης).

Δρόσου, Ξ. (2016). *Η μικροκοινωνία των φυλακών και ο άτυπος κοινωνικός έλεγχος* (Διδακτορικό). Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Επιπτώσεις

Ηλιάδου, Μ. (2018). *Οι γεωγραφικές διαστάσεις του σωφρονιστικού θεσμού: το παράδειγμα της παροχής κοινωφελούς εργασίας στην Ελλάδα και διεθνώς* (προπτυχιακό). Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Γεωγραφίας.

Ιορδανίδου, Ε. (2015). Οι μεταβολές του πληθυσμού των φυλακών και οι πολιτικές κοινωνικής επανένταξης των κρατουμένων (μεταπτυχιακό). Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Σχολή Κοινωνικών Πολιτικών και Οικονομικών Επιστημών.

Ιορδανίδου, Ε. (2021). Οι μεταβολές του πληθυσμού των φυλακών και οι πολιτικές κοινωνικής επανένταξης των κρατουμένων.

Καρβέλη, Β., Νικολαΐδης, Γ., (2012). (Εγχειρίδιο) *Μεγαλώνοντας ένα παιδί μέσα από τα κάγκελα της φυλακής: Εγχειρίδιο για Επαγγελματίες*. Ανακτήθηκε στις 9 Αυγούστου 2022 από: <https://www.researchgate.net/publication/285393142>

Καρβέλη, Β., Νικολαΐδης, Γ., (2012). (Εγχειρίδιο) *Μεγαλώνοντας ένα παιδί μέσα από τα κάγκελα της φυλακής: Εγχειρίδιο για Επαγγελματίες*. Ανακτήθηκε στις 9 Αυγούστου 2022 από: <https://www.researchgate.net/publication/285393142>

Κασιμάτη Ρ., Γεωργούλας Σ., Πράνταλος Ι., Παπαϊωάννου Μ., (2008). *ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ*. Αθήνα: ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.

Κισούδη, Χ. (2021). (Μεταπτυχιακό). *Η σημασία των πρωταρχικών σχέσεων στον ψυχισμό του παιδιού και στην εμφάνιση ψυχοπαθολογίας στην ενήλικη ζωή*. Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Σχολή Επιστημών Υγείας, Τμήμα Ιατρικής.

Κισούδη, Χ. (2021). Η σημασία των πρωταρχικών σχέσεων στον ψυχισμό του παιδιού και στην εμφάνιση ψυχοπαθολογίας στην ενήλικη ζωή.

Κόρος, Δ. (2016). *Συστήματα και μηχανισμοί πειθαρχίας στις ελληνικές φυλακές: ζητήματα και προοπτικές* (Διδακτορικό). Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.

Μακρής, Β. (2019). *"αιτήματα και αισθήματα" σε συνθήκες εγκλεισμού" σε συνθήκες εγκλεισμού: όψεις της επιθυμίας σε μία τοπική φυλακή* (μεταπτυχιακό). Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας.

Μακρυσοπούλου, Π. Π. (2013). (Διπλωματική). Γυναικεία εγκληματικότητα και ο ρόλος της μητρότητας μέσα από τη φυλακή. Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Σπουδών. Τμήμα Κοινωνιολογίας.

Μαρκάκη, Δ., Κουτεντάκη, Σ., & Μαλλίδη, Μ. Μ. (2019). Η παροχή υπηρεσιών υγείας σε κρατούμενους σε φυλακές στην Ελλάδα: προβλήματα και ιδιαιτερότητες.

Μαυρογόνατος, Α. (2020). *Εμπόδια και δυσκολίες κρατουμένων γυναικών κατά την εκπαίδευσή τους στην ενήλικη ζωή: Η περίπτωση του ΣΔΕ Ελεώνα Θηβών* (προπτυχιακό). Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών Εκπαίδευση Ενηλίκων.

Μηλιώνη Φ. Α. (2016). *Εμφυλές διαστάσεις των δημόσιων πολιτικών. Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη*., 4(2), 189–203.

Μηλιώνη, Σ. Ό. (2015). Επίπεδο υγείας και πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας των κρατούμενων γυναικών στις φυλακές Κορυδαλλού (μεταπτυχιακό). Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Μιχαήλ, Β. (2017). *Δραματική Τέχνη και Παραστατικές Τέχνες στην Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση* (Μεταπτυχιακό). ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΤΜΗΜΑ ΘΕΑΤΡΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ.

Μοσχοβίτη, Γ. (2022). *Κοινωνικός αποκλεισμός, κοινωνική επανένταξη και ο ρόλος των σχολείων εντός της φυλακής: Η περίπτωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας στα Ειδικά Κέντρα Κράτησης Νέων της Αυλώνας και της Κορίνθου* (Προπτυχιακό). Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.

Μπαλαμού, Μ. (2019). *Συγκριτική μελέτη θεραπευτικών παραγόντων σε θεραπευτικό πρόγραμμα απεξάρτησης στο πλαίσιο του σωφρονιστικού συστήματος* (Doctoral dissertation, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης).

Μπαμπάσικας, Κ. (2013). *Τρόφιμοι σε Ελληνικές Φυλακές και συμπεριφορά: Ο ρόλος του Θεσμικού, Ψυχοκοινωνικού και Χωρικού πλαισίου* (Διδακτορικό). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Ψυχολογίας, Τομέας Περιβαλλοντικής Ψυχολογίας.

Μπαμπινιώτης, Γ. (2019). (εκδ.8^η). *Λεξικό Νεας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: ΚΕΝΤΡΟ ΛΕΞΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

Μπανιά, Ε. Γ. (2015). (Διδακτορικό). Καταγραφή των χαρακτηριστικών ασθενών με χρόνια αποφρακτική πνευμονοπάθεια σε σωφρονιστικά καταστήματα στην Ελλάδα. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Σχολή Επιστημών Υγείας, Τμήμα Ιατρικής.

Μπαρμπαγιαννίδης, Χ. (2019). *Θεμιστοκλής: Η μεγαλύτερη Ιδιοφυΐα της αρχαιότητας*. eranistis.net. Ανακτήθηκε στις 30 Μαΐου 2022, από: <https://eranistis.net/wordpress/2019/02/25/%CE%B8%CE%B5%CE%BC%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BA%CE%BB%CE%AE%CF%82-%CE%B7-%CE%BC%CE%B5%CE%B3%CE%B1%CE%BB%CF%8D%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B7-%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BF%CF%86%CF%85%CE%90%CE%B1-%CF%84%CE%B7/>.

Νικολακάκος, Ν. (2015). *Μία Μελέτη Περίπτωσης: Η εκπαίδευση των Κρατούμενων του Καταστήματος Πάτρας στο παράρτημα του Σχολείου Δεύτερης Ευκαιρίας Πάτρας*. (Μεταπτυχιακό). Πανεπιστήμιο Πατρών.

Παπαδιονυσίου, Δ. (2018). *Διερεύνηση απόψεων κρατούμενων γυναικών στις Φυλακές Ελεώνα Θηβών για την εκπαίδευση στο ΣΔΕ* (Μεταπτυχιακό). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Παύλου, Σ., & Γιούνη, Μ. (2003). Η ιστορία των Φυλακών. *Ιστορικά*, (214), 6-12.

Πεπόνη, Α. (2020). ... αγροτικές φυλακές υφίστανται στην Ελλάδα από το έτος 1911; – *Crime Times*. Crime Times. Ανακτήθηκε στις 2 Ιουνίου 2022, από: <https://www.crimetimes.gr/%CE%B1%CE%B3%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CF%86%CF%85%CE%BB%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CF%85%CF%86%CE%AF%CF%83%CF%84%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%B9-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CE%BB/>.

Πιτσελά, Α. (2016). *Γυναίκες στις Ελληνικές Φυλακές: Χώροι κράτησης, Κρατούμενοι και Ανθρωπιστική κρίσης* (Διδακτορικό). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Πορφυράκη, Ε., Παπουτσάκη, Μ., & Πέπα, Α. (2020). (Προπτυχιακό) *Στάσεις, γνώσεις και πεποιθήσεις εγκύων και λεχωϊδων γυναικών ως προς τον μητρικό θηλασμό*. Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο, Σχολή Επιστήμων Υγείας, Τμήμα Νοσηλευτικής.

Πορφυράκη, Ε., Παπουτσάκη, Μ., & Πέπα, Α. (2020). (Πτυχιακή). Στάσεις, γνώσεις και πεποιθήσεις εγκύων και λεχωϊδων γυναικών ως προς τον μητρικό θηλασμό. ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ. ΤΜΗΜΑ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ.

Πού υπάρχουν φυλακές στην Ελλάδα. Armyvoice.gr. (2022). Retrieved 2 June 2022, from <https://armyvoice.gr/2022/05/poy-yparchoyn-fylakes-stin-ellada/>.

Ρήτας, Δ. (2018). *Νόμοι και ποινές στην αρχαία Αθήνα*. Eleftheria.gr. Ανακτήθηκε: 10 Ιουνίου 2022, από: <https://www.eleftheria.gr/m/%CE%B1%CF%80%CF%8C%CF%88%CE%B5%CE%B9%CF%82/item/206518.html>.

Ρόγκα, Χ. (2022). Οι ποινές στην Αρχαιότητα και στη σημερινή εποχή. Ανακτήθηκε 4 Απριλίου 2022, από: <http://elsito.gr/index.php/news/item/489-poines-stin-arxaiotita-kai-stin-simerini-epoxi>

Σκανδάμη, Π., Βετούλη, Μ., Κερασιώτη, Ε., Καφετζόπουλος, Ε., & Μαλλιώρα, Μ. (2016). Εγκαιρη παρέμβαση σε νεαρούς χρήστες παράνομων ψυχοδραστικών ουσιών με παραβατική συμπεριφορά. *Archives of Hellenic Medicine/Arheia Ellenikes Iatrikes*, 33(1).

Σπανέα, Σ. (2020). *Η ζωή στην πτέρυγα με τις μορομάνες | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*. [online] www.kathimerini.gr. Available at: <https://www.kathimerini.gr/society/561759004/izoi-stin-pteryga-me-tis-moromanes/> (ανακτήθηκε 10 Σεπτεμβρίου 2022).

Στεργίου, Α. (2018). (Διπλωματική). Η διερεύνηση των εκπαιδευτικών αναγκών των κρατουμένων. Η περίπτωση του Καταστήματος Κράτησης Χανίων. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Σχολή Κοινωνικών Επιστημών.

Τζοβάρα, Ι., & Τντζε, Ε. (2016). *ΤΟ ΠΕΡΙΠΑΤΗΜΑ ΩΣ ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΑΣΚΗΣΗ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΨΥΧΙΚΗ ΑΣΚΗΣΗ* (Προπτυχιακό). Τ.Ε.Ι. Δυτικής Ελλάδας, Σχολή Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας, Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας.

Τόγκας, Κ., Γκουβάς, Σ., & Νικολόπουλος, Ν. (2014). Σχετιζόμενη με την Υγεία Ποιότητα Ζωής (ΣΥΠΖ) κρατουμένων-βιβλιογραφική ανασκόπηση. *Διεπιστημονική Φροντίδα Υγείας*, 6(2), 54-64.

Τρακάδα, Α., Σύριου, Ε. (2020). Οι αντιλήψεις θεραπειών του ΚΕΘΕΑ Αριάδνη για την απεξάρτηση: μια ποιοτική προσέγγιση.

Τσόπελας, Χ. (2013). (Διδακτορικό). *Διεύρυνση Ψυχοπαθολογίας Ελληνίδων Κρατούμενων*. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Ιατρική Σχολή.

Τσουνάκη, Ν. (2020). Γιατί οι Αρχαίοι Έλληνες δεν είχαν φυλακές;. Ανακτήθηκε στις 4 Απριλίου 2022, από <https://www.athensmagazine.gr/article/social/retromania/478342-giati-oi-arxaioi-ellhnes-den-eixan-fylakes>

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΔΙΑΡΚΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ. Ε. Ρηγούτσου. (2005). *Συμβουλευτική Κρατούμενων* (σελ.. 32,33,34,35,36,37,38,39). Αθήνα.

Χαίδου, Α. (2002) *Το σωφρονιστικό σύστημα: ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, (επίμετρο Hans-JorgAlbrecht)*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Available at: <http://digitalcommons.pace.edu/plr/vol30/iss5/14>

Χατζημιχαλίδου, Ε. Κ. (2018). *Η Ποινική Μεταχείριση του Εξαρτημένου Δράστη των Διακεκριμένων Περιπτώσεων Διακίνησης Ναρκωτικών των Άρθρων 22 και 23 του Ν. 4139/2013* (No. GRI-2018-22016). Aristotle University of Thessaloniki.

Ψύχου, Δ. (2020). *Η επίδραση της άσκησης στη βελτίωση ψυχολογικών παραμέτρων της ποιότητας ζωής και της στάσης απέναντι στη φυσική δραστηριότητα κρατούμενων ελληνικών φυλακών* (Doctoral dissertation, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Σχολή Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού. Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού).

Μπελυσάκου, Κ. (2020). *Ο μητρικός ρόλος στα πλαίσια της ιδρυματικής εμπειρίας: Σύγκριση της αντίληψης του μητρικού ρόλου μητέρων-κρατούμενων, που διαβιώνουν μαζί με τα παιδιά τους στο σωφρονιστικό κατάστημα του Ελεώνα Θηβών με μητέρες-κρατούμενες που δεν διαβιώνουν μαζί με τα παιδιά τους*. [online] Available at: <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/object/uoadl:2903678>.

Κισούδη, Χ. (2021). (μεταπτυχιακό). Η σημασία των πρωταρχικών σχέσεων στον ψυχισμό του παιδιού και στην εμφάνιση ψυχοπαθολογίας στην ενήλικη ζωή. Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Τμήμα Ιατρικής

Ξένη Βιβλιογραφία

Achakzai, J., Bukhari, S., & Tahir, M. (2015). *Women Prisoner's Acces to Education & Training: A report from Balochistan* (πτυχιακή). Bulletin of Education And Research.

American Academy of Pediatrics (2012). Breastfeeding and the use of human milk Pediatrics

Andrew Coyle Η διοίκηση των φυλακών Μια θεώρηση υπό το πρίσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων Εγχειρίδιο για το σωφρονιστικό προσωπικό Μετάφραση και γλωσσική επιμέλεια: Νικόλαος Βαρβατάκος Επιστημονική επιμέλεια: Νικόλαος Κ. Κουλούρης.

Bard, E., Knight, M. and Plugge, E. (2016). Perinatal health care services for imprisoned pregnant women and associated outcomes: a systematic review. *BMC Pregnancy and Childbirth*, 16(1). doi:10.1186/s12884-016-1080-z.

Belcher, E. (2021). *LibGuides: New York Prisons and Jails: Historical Research: Definitions: Jail & Prison*. Guides.lib.jjay.cuny.edu. Ανακτήθηκε: 8 Ιουνίου 2022, από: <https://guides.lib.jjay.cuny.edu/NYPrisons>.

Belsky J, Fearon RMP. (2008). Precursors of attachment security. In: Cassidy J, Shaver PR, editors. Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications. 2. New York: Guilford Press. pp. 295–316.

Borelli, J. L., Goshin, L., Joestl, S., Clark, J., & Byrne, M. W. (2010). Attachment organization in a sample of incarcerated mothers: Distribution of classifications and associations with substance abuse history, depressive symptoms, perceptions of parenting competency and social support. *Attachment and Human Development*, 12(4), 355-374.

Brooks, A. (2022). *Breaking Down the Different Types of Prisons in America*. Rasmussen.edu. Ανακτήθηκε στις 30 Μαΐου 2022, από: <https://www.rasmussen.edu/degrees/justice-studies/blog/different-types-of-prisons/>.

Byrne, M.W., Goshin, L.S. and Joestl, S.S. (2010). Intergenerational transmission of attachment for infants raised in a prison nursery. *Attachment & Human Development*, 12(4), pp.375–393. Doi:10.1080/14616730903417011.

Carlson JR. (2009). Prison nurseries: A pathway to crime-free futures. *Corrections Compendium*. 34(1):17–22

Chae SY (2016). Promoting improved social support and quality of life with the CenteringPregnancy® group model of prenatal care. *Archives of Women's Mental Health*

Corley, C. (2019). *Programs Help Incarcerated Moms Bond With Their Babies In Prison*. [online] Npr.org. Available at: <https://www.npr.org/2018/12/06/663516573/programs-help-incarcerated-moms-bond-with-their-babies-in-prison>.

Coutinho, M. (2020). *Prisoners' rights in times of pandemic: an analysis to the extraordinary measures implemented in prisons in Italy, Portugal, and the UK* (Doctoral dissertation).

Covington, S. S. (2007). Women and the criminal justice system. *Women's Health Issues*, 17(4), 180-182. <http://dx.doi.org/10.1016/j.whi.2007.05.004>

Cyrus, N. (2007). *Prison Food Law* | *Prison Legal News*. Prisonlegalnews.org. Ανακτήθηκε στις 17 Ιουνίου 2022, από <https://www.prisonlegalnews.org/news/2007/jun/15/prison-food-law/>.

Fazel, S., Danesh, J. (2002). Serious mental disorder in 23.000 prisoners: a systematic review of 62 surveys. *Lancet*, 359 (9306): 545-550

Flisiak, R., Zarębska-Michaluk, D., Ciupkeviciene, E., Drazilova, S., Frankova, S., Grgurevic, I., Hunyady, B., Jarcuska, P., Kupčinskas, L., Makara, M., Saulite-Vanaga, G., Simonova, M., Sperl, J., Tolmane, I. and Vince, A. (2022). HCV Elimination in Central Europe with Particular Emphasis on Microelimination in Prisons. *Viruses*, 14(3), p.482. doi:10.3390/v14030482.

Galloway, S., Haynes, A., & Cuthbert, C. (2014). *An unfair sentence. All babies count: Spotlight on the criminal justice system*. UK: NSPCC and Barnardos

Glaze LE, Maruschak LM.(2008). NCJ Publication No. 222984. Washington, DC: Bureau of Justice Statistics. Parents in prison and their minor children.

Greene S, Haney C, Hurtado A. (2000) Cycles of pain: Risk factors in the lives of incarcerated mothers and their children. *The Prison Journal*. 80:3–23

Gupta, S. and Sukhramani, N. (2018). *Orphans of Justice: Growing up With a Parent in Prison*. [online] The Wire. Available at: <https://thewire.in/society/orphans-of-justice> [Accessed 11 Sep. 2022].

Handtke, V., Bretschneider, W., Elger, B., & Wangmo, T. (2015). *Easily forgotten: Elderly female prisoners*. *Journal of Aging Studies*, 32, 1-11.

Hewson, T., Shepherd, A., Hard, J., & Shaw, J. (2020). Effects of the COVID-19 pandemic on the mental health of prisoners. *The Lancet Psychiatry*, 7(7), 568-570.

<https://katk.gr/>

<https://www.epanodos.org.gr/>

<https://www.gov.uk/>

<https://www.gov.uk/life-in-prison/prisoner-privileges-and-rights>

<https://www.kethea.gr/kethea/therapeftika-programmata/kethea-drasei/>

Jack Beck, Role of the Correctional Association of New York in a New Paradigm of Prison Monitoring, 30 Pace L. Rev. 1572 (2010)

Jiménez, J. M., & Palacios, J. (2003). When Home is in jail: Child development in Spanish penitentiary Units. *Infant and Child Development: An International Journal of Research and Practice*, 12(5), 461-474.

Karveli, V., Petroulaki, K., & Nikolaidis, G. (2012). *Raising a Child Through Prisons Bars: A Manual for Professionals*.

Kazemian, Lila and Catrin Andersson (2012). *The French Prison System: Comparative Insights for Policy and Practice in New York and the United States*. New York, NY: Research and Evaluation Center, John Jay College of Criminal Justice, City University of New York.

Kjellstrand, J. M., Cearley, J., Eddy, J. M., Foney, D., & Martinez Jr, C. R. (2012). Characteristics of incarcerated fathers and mothers: Implications for preventive interventions targeting children and families. *Children and Youth Services Review*, 34(12), 2409-2415.

Konrad, N., Diagle, M., Daniel, A., Dear, G.E., Frotier, P., Hayes, L.M., Kerkhof, A., Liebling, A. & Sarchiaphone, M. (2007) Preventing Suicide in Prisons, Part 1 Recommendations from the international Association for suicide prevention task force on suicide in prisons. *Crisis*, 28(3): 113-121

Larson, D. (2013). *Why Scandinavian Prisons Are Superior*. The Atlantic. Ανακτήθηκε στις 2 Ιουνίου 2022, από: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2013/09/why-scandinavian-prisons-are-superior/279949/>.

Lewis, C. (2006). Treating incarcerated women: Gender matters. *Psychiatric Clinics of North America*, 29(3), 773-789. <http://dx.doi.org/10.1016/j.psc.2006.04.013>

Marr, R. (2019). *What are the Different Types of Prisons? (with pictures)*. My Law Questions. Ανακτήθηκε στις 31 Μαΐου 2022, από: <https://www.mylawquestions.com/what-are-the-different-types-of-prisons.htm>.

Member (2022). *Role of Social Worker in Prisons Center*. [online] www.socialworkin.com. Available at: <https://www.socialworkin.com/2021/09/role-of-social-worker-in-prisons-center.html> [Accessed 10 Sep. 2022].

Morris, N. P., & West, S. G. (2020). Misconceptions about working in correctional psychiatry. *J Am Acad Psychiatry Law*, 48(2), 251-258.

Μουστάκα, Ε. Α., & Πρινέα, Α. Α. (2015). ΚΕΘΕΑ Αριάδνη Κρήτης.

Newsroom (2020). *Επιστολή διαμαρτυρίας από 301 κρατούμενες στις φυλακές Ελεώνα*. [online] NewsBreak. Available at: <https://www.newsbreak.gr/ellada/149747/epistoli-diamartyrias-kratoymenes-fylakes-eleona/> [Accessed 10 Sep. 2022].

Penal Reform International (2019). Pregnancy and childbirth in prison. [online] Penal Reform International. Available at: <https://www.penalreform.org/global-prison-trends-2022/pregnancy-and-childbirth/> [Accessed 28 Sep. 2022].

Peralta Chiriboga, A. A. (2011). *Mothers living with their children in jail: bonding with their children and perspectives on motherhood on a group of women in a prison in Ecuador* (Bachelor's thesis, Quito: USFQ, 2011).

Powell, C., Ciclitira, K. and Marzano, L. (2017). Mother–infant separations in prison. A systematic attachment-focused review of the academic and grey literature. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 28(6), pp.790–810. Doi:10.1080/14789949.2017.1324580.

Quigley, W. (2015). *Prisoners Human Rights Advocacy* (ερευνητική μελέτη). University of New Orleans, College of Law.

Rantanen, T., Järveläinen, E., & Leppälahti, T. (2021). Prisoners as users of digital health care and social welfare services: A Finnish attitude survey. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(11), 5528.

Rodda, J. & Beichner, D. (2017). Identifying programming needs of women detainees in a jail environment. *Journal of Offender Rehabilitation*, 56(6), 373–393. <https://doi.org/10.1080/10509674.2017.1339161>

Rudolf, V. (2000). *Mothers and babies in prison*. [online] assembly.coe.int. Available at: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=8953&lang=EN>.

Sakellidis, E. I., Papadodima, S., Leon, G., & Spiliopoulou, C. (2008). Medical practice in Greek prisons: Ethical and legal aspects. *Archives of Hellenic Medicine*, 25(5), 566-576.

Security classifications. Csc-scc.gc.ca. (2019). Ανακτήθηκε στις 31 Μαΐου 2022 από: <https://www.csc-scc.gc.ca/security/001003-1000-eng.shtml>.

Smit, D., & Slade, H. (2020). *Ποιες είναι οι αλλαγές στους Ευρωπαϊκούς Σωφρονιστικούς Κανόνες; Καινοτόμες διατάξεις περί διαχωρισμού κρατουμένων, απομόνωσης και λοιπών σωφρονιστικών πρακτικών – The Art of Crime*. The Art of Crime. Ανακτήθηκε 17 Ιουνίου 2022, από: <https://theartofcrime.gr/%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%B5%CF%82-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CE%BF%CE%B9-%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%B1%CE%B3%CE%AD%CF%82->

[%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%82-%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B1%CF%8A%CE%BA/](#)

Smith Goshin, L., & Woods Byrne, M. (2009). Converging streams of opportunity for prison nursery programs in the United States. *Journal of Offender Rehabilitation*, 48(4), 271-295.

Sorochi, O. M. (2015). Analysis of the causes and effects of recidivism in the Nigerian prison system. *International Journal of Development and Management Review*, 10, 136-145.

Spjeldnes, S.&Goodkind, S. (2009). Gender Differences and Offender Reentry: A Review of the Literature. *Journal of Offender Rehabilitation*, 48, 314–335. από<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10509670902850812>.

Stein, D,J (2016). *Babies Behind Bars – CWLA*. [online] Cwla.org. Available at: <https://www.cwla.org/babies-behind-bars/>.

Swavola, E., Riley, K., & Subramanian, R. (2016). *Overlooked: Women and jails in an era of reform* (pp. 1-48). New York: Vera Institute of Justice.

The Law Library of Congress. (2014). Laws on children residing with parents in prison. Retrieve from <http://www.loc.gov/law/help/children-residing-with-parents-in-prison/children-residing-with-parents-in-prison.pdf>.

Thio, A. (2008). *Deviant behavior* (9th ed.). New Jersey: Allyn & Bacon.

User, S. (2016). *Γυναικείες Φυλακές Ελεώνα Θηβών - Κλειδωμένα παιδικά χαμόγελα*. [online] www.psychologynow.gr. Available at: <https://www.psychologynow.gr/nea-psyxologias/deltia-typou/1278-ynekies-filakes-eleona-thibon-klidomena-pedika-chamogela.html> [Accessed 10 Sep. 2022].

Wang, L. (2021). *Unsupportive environments and limited policies: Pregnancy, postpartum, and birth during incarceration*. [online] Prison Policy Initiative. Available at: https://www.prisonpolicy.org/blog/2021/08/19/pregnancy_studies/.

Winloux, R (2021). *Child protection, foster care, adoption / Minnesota Department of Human Services*. [online] Minnesota Department of Human Services. Available at: <https://mn.gov/dhs/partners-and-providers/program-overviews/child-protection-foster-care-adoption/> [Accessed 11 Sep. 2022].

Women's policy framework. Prison Reform Trust. (2022). Ανακτήθηκε στις 29 Μαΐου 2022, από: <https://prisonreformtrust.org.uk/womens-policy-framework/>.

Yager, S. (2015). *Prison born*. [online] The Atlantic. Available at: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2015/07/prison-born/395297/>.

